

Titel: Humor og socialitet set i tre perspektiver

Forfatterens navn: Ronja Thraner

Vejlederens navn: Ulla Böwadt

Afleveringsdato: 24. november 2008

Uddannelsessted: Aalborg Universitet, Institut for Kommunikation

Studieretning og semester: Psykologi, 10. semester KA

Antal tegn med mellemrum i specialet: 179.822.

Antal normalsider á 2400 tegn: 75.

Ronja Thraner

Studienummer: 20032450

This master thesis concerns the understanding of humor in a psychological viewpoint. Through analysis and discussion it will try to answer the questions; what is humor and how does it affect human social life?

The main concepts; humor is in this master thesis defined as an ability to make people laugh, and often appreciate funny things. This requires several physical processes in the body, brain and furthermore awakens positive emotions. Humor can also be accredited several other characteristics; as the material which wakens mirth, as a form of play, and a form of communication. Social life can be defined as the ways in which people are connected and the fact that their actions are connected. It implies networks, connections, dependence and separation between people.

The Method of approach has been inspired by anthropological psychology. The question of investigation is therefore analyzed and discussed in three perspectives: a natural-, life- and cultural-historical perspective. In the natural-historical perspective, biological and evolutionary foundation of humor is studied. In the life-historical perspective it is studied how humor is developed in the unique individual and how each person uses humor, and in the cultural-historical perspective it is studied how processes in groups and how the nature of the culture influences humor

The Theory in this project is studied through literature in order to obtain a theoretical foundation and classification of humor. Some of the main capacities that have contributed to the understanding of humor and its role in human social life are: Boje Katzenelson, Preben Bertelsen, Charles R. Gruner, Richard Alexander, Sigmund Freud, Viktor E. Frankl, Robert W. White, and William H. Marineau.

It is concluded that in order to account for what humor is, how humor influence human social life, and some of the different examples of humor, which it is possible to find in everyday life, it is necessary to include a biological-, individual-, group- and cultural level.

INDHOLDFORTEGNELSE

1 INDLEDNING	1
Problemindkredsning.....	1
Problemformulering.....	4
2 ANGREBSVINKEL	5
Metode til besvarelse af problemformuleringen; herunder litteraturvalg	5
Specialets opbygning.....	8
3 BEGREBET HUMOR	10
Humors etymologi	10
Latteren og den munterhedsskabende stimulus.....	11
Forskellige definitioner på humor	12
4 NATURHISTORISK UNDERSØGELSE	15
Teori og forskning om humor inden for neuropsykologien	16
Humors emotionelle aspekt: Munterhedsfølelse	18
Gruners opfattelse af humors underlag	20
Alexanders syn på humors rolle menneskets fylogense	23
Humors underlag ud fra Katzenelson; mennesket defineret som det leende dyr	26
Diskussion af humorens underlag.....	30
Opsummering og konklusion på den naturhistoriske undersøgelse.....	32
5 LIVSHISTORISK UNDERSØGELSE	34
Freuds betragtninger om vitsen og humor	34
Analyse af Freuds opfattelse af humoren.....	38
Humor som regression i jegets tjeneste	40
Sjælens våben; Frankls betragtninger om humoren	41
Analyse af Frankls forståelse af humoren.....	44
Diskussion af humorens mellemlag og en ny forbindelse til naturhistorien.....	44
Mestring som motivation for humor	46
Sammenhængen mellem det naturhistoriske og livshistoriske perspektiv.	47
6 KULTURHISTORISK UNDERSØGELSE OG OPSAMLING	53
Overblik over feltet; socialpsykologisk teori og forskning om humor	54
Martineaus model over humorens sociale funktioner	56
Analyse og diskussion af Martineaus model.....	58
Indføring af alliancebegrebet og kollektivniveauet.....	60
Opsamlende refleksioner	66
7 KONKLUSION	69
8 PERSPEKTIVERING	71
Socialiseringens rolle for humoren	71
9 REFERENCELISTE	74
10 PENSUM	77

11 PROCESBESKRIVELSE.....	81
Problemformuleringen.....	81
Metode	81
Arbejdsprocessen	82

1 INDLEDNING

Problemindkredsning

Der er nogle fænomener, der kan være yderst vanskelige at identificere, definere og forklare helt tydeligt, præcist og ikke mindst videnskabeligt, selvom de fleste mennesker har erfaret dem ofte. Et af disse er humoren. Hvad kan forklare, hvad der sker, når en person fortæller noget, som efterfølgende får en given tilhører til at trække på smilebåndet eller bryde ud i kluklatter? Og hvorfor har mennesket som art overhovedet humoren?

Som psykologistuderende har jeg bemærket humorens tilstedeværelse i mange sociale situationer, blandt andet under mit praktikophold i efteråret 2007 på Arbejdsmedicinsk Klinik i Aalborg, hvor humor ofte opstod mellem patient og psykolog i forbindelse med psykologisk undersøgelse og tilbagemelding. Efterfølgende er mit ønske om at undersøge humoren nærmere kun blevet forstærket. Tidligere præsident for International Society for Humor Studies; humorforsker Rod Martin understreger, at humor er et fænomen af psykologisk relevans (Martin, 2007, pp. 26-27), hvorfor det virker fornuftigt at undersøge humoren i et psykologispeciale. Hatch og Ehrlich (1991, p. 4) konstaterer, at begrebet humor ikke let lader sig definere, men en måde at definere begrebet¹ er at betegne humor som en form for kommunikation; endvidere at humor opstår, når et menneske opfatter noget inkongruent, og at humor efterfølges af latter eller i det mindste et smil.

Øjensynligt er visse aspekter af humor universelle for mennesket, idet smilet og latteren findes hos mennesker over hele kloden (Martin, 2007, p. 3). Måske kan det ligefrem tænkes, at mennesket er født med kapacitet til humor, da smil er observeret tværkulturelt hos spædbørn (Stern, 2000, p. 192). Smilet synes ydermere at have sociale implikationer: ”Smilets smittende egenskaber er ligeledes veldokumenteret hos spædbørn, selv om de bagvedliggende mekanismer kan variere i løbet af udviklingen.” (Stern, 2000, p. 192).

Men kan humoren ikke også betragtes som noget individuelt bestemt? Hvem har for eksempel ikke prøvet at fortælle en vittighed til en familiefest, som langt fra alle fandt morsom? Hvorfor er det så forskelligt, hvad der får os til at le, og hvorfor synes måden, hvorpå den enkelte bruger humoren at variere? I denne sammenhæng er det interessant, at mennesker kan tiltrækkes af en

¹ For en egentlig begrebsafklaring; se afsnittet *Begrebet humor*.

person pga. vedkommendes humor. Martin (2007, pp 134-136) refererer eksempelvis til en række undersøgelser, der viser, at humor spiller en central rolle i menneskers valg af partner. Noget tyder på, at humor er et fænomen, som varierer fra person til person.

Der er imidlertid også kulturelle aspekter af humoren. Visse humorformer, eksempelvis satire og karikaturtegninger, kræver tilsyneladende, at modtageren er del af en bestemt gruppe eller en bestemt kultur for at disse humorformer i deres konkrete udformning vil blive opfattet som morsomme. Hvordan hænger det sammen med, at humor også er universelt og individuelt? Hvordan kan et fænomen i det hele taget både være fællesmenneskeligt, unikt for den enkelte og kulturelt bestemt?

Med disse forskellige overvejelser synes humor at være et komplekst sammensat fænomen, der fordrer nærmere undersøgelse. Ifølge Preben Bertelsen (2000, pp. 15- 53) er det psykologiens opgave at undersøge psykologiske fænomener, og med hans antropologiske vinkel anbefaler han, at et fænomen skal undersøges i et naturhistorisk-, livshistorisk- og kulturhistorisk perspektiv. Når jeg i dette speciale vil undersøge, hvorvidt humoren er noget særligt for menneskearten og den menneskelige psyke, gøres det i et naturhistorisk perspektiv, da undersøgelser her indenfor beskæftiger sig med, hvordan et fænomen har udviklet sig evolutionært; hvilke egenskaber mennesket som art har tilfælles; og hvordan menneskelige fænomener er bundet til den biologiske organismes muligheder og betingelser (Bertelsen, 2000). Desuden synes den naturhistoriske tilgang at være anvendelig i forhold til at undersøge, hvad ligger til grund rent fysiologisk, når et menneske oplever, eller om man så må sige producerer humor.

Eftersom det også tyder på, at hvad, mennesker lærer af og hvornår, er individuelt bestemt, bliver det aktuelt at inddrage det livshistoriske perspektiv, fordi dette behandler det enkelte individs specifikke væren og tilblivelse, samt hvordan individet i kraft af sin livshistorie udvikler sig (Bertelsen, 2000, p. 52).

Inden for den kulturhistoriske dimension undersøges det, hvordan kulturen både sætter rammer og skaber muligheder for udviklingen af det særligt menneskelige (Ibid. p. 51). Kultur er, i henhold til Boje Katzenelson; "Den samlede sum af et afgrænset fællesskabs karakteristiske samkvemsformer eller livsmåder samt fællesskabets materielle og åndelige frembringelser" (Katzenelson, 1994, p. 29). Indenfor den kulturhistoriske dimension vil jeg forsøge at finde en forklaring på, hvorfor forskellige ting perciperes som morsomme inden for forskellige grupper og af-

grænsede fællesskaber. Måske kan denne tilgang også give indsigt i, hvilken rolle humor eventuelt spiller for gruppeprocesser, strømninger i samfund, holdningsdannelse og etablering samt fastholdelse af magtforhold.

Efterhånden som jeg vil forsøge at opbygge et teoretisk fundament for forståelsen af humoren, forestiller jeg mig, at jeg jf. de forskellige perspektiver vil gøre mig bekendt med litteratur og teori om forskellige aspekter af humoren. I den forbindelse finder jeg det relevant at nævne endnu en tredeling, nemlig den, Katzenelson (2004, pp. 113-114) beskriver, idet han redegør for, hvordan teorier om menneskelig emotionalitet kan ordnes i tre lag. Jeg drager her den parallel, at jeg forestiller mig, at teorier om humoren ligeså kan opdeles i tre lag. Det første lag; *underlaget*, som også kaldes *menneskeplanet* rummer det, der er kendetegnet ved at være ens for alle, der tilhører "arten" menneske. Det næste lag; *mellemlaget*, som også kaldes *karakterplanet* dækker over det, der er særligt kendetegnende for et bestemt individ og ingen andre. Sidst er der overlaget, som også kaldes *personplanet*, som er et kulturelt plan, og som vedrører det ved individet, som er bestemt af, at vedkommende er medlem af en given kultur eller subkultur og deler fx adfærd med de andre medlemmer af kulturen (Katzenelson, 2004, pp. 113-114)

Udover at have en formennelse af, at humor er et komplekst fænomen, har jeg bidt mærke i, at humor ofte synes at ske, når mennesker er sammen med hinanden. Smil smitter, en person fortæller en vittighed og en anden griner, humor betegnes som en form for kommunikation, og humor skulle angiveligt have indflydelse på menneskers valg af partner. Kan humor måske ligefrem betegnes som noget, der kan associeres til psykologiske fænomener som tilknytning, nærhed og relationer? Muligvis; men der er også eksempler på det modsatte. Børn der ler af kammeraten, der falder over sine egne ben, mennesker bryder ud i latter, når nogen siger noget dumt og fænomener som satire og karikaturtegninger leder nærmere tanker hen på aggressivitet og hån². Der er således eksempler på, at humor måske også spiller en rolle, når mennesker forsøger at demonstrere autonomi, og lægger afstand til hinanden. Vi griner med, men i høj grad også af hinanden. Hvordan hænger det sammen?

For at favne de mange forskellige facetter af menneskeligt samvær, som her er nævnt, og som jeg associerer til humor, vælges begrebet "socialitet". Ifølge Katzenelson er menneskelivet karakteriseret ved individets egnethed til at leve i forbundethed med hinanden, da mennesker gan-

² Det skal tilføjes, at satire og karikaturtegninger naturligvis skal ses med det forbehold, at politiske spændinger naturligvis har indflydelse og ikke humoren alene.

ske enkelt ikke kan klare sig uden hinanden (Katzenelson, 1994, p. 17). Den enkeltes handling er altid forbundet til andres handlinger, og dette gælder også private følelser, tanker og forestillinger. Det sociale kan i forlængelse heraf defineres som alle de måder, hvorpå enkelthandlingen er en delmængde af fælleshandlingen eller altid står i relation til andres handlinger, men kan også defineres som alle menneskers relationer (Katzenelson, 1994, pp. 44-55). Katzenelson siger desuden, "Vort liv griber ind i hinanden, vi fødes ind i vidt forgrenede netværk af gensidige afhængigheder og uundgåeligt hertil gensidige adskillelser eller brud på afhængigheder" (Ibid. p. 47). Socialiteten rummer med andre ord både netværk, forbindelser, afhængighed, adskillelse osv. I tillæg hertil kan det nævnes, at humoren opfattes som et per definition socialt fænomen (Martin, 2007, 5). Opsummerende undrer jeg mig over, hvad humor er, og hvilken indflydelse humoren kan have på socialiteten, hvilket får mig til at stille følgende problemformulering:

Problemformulering

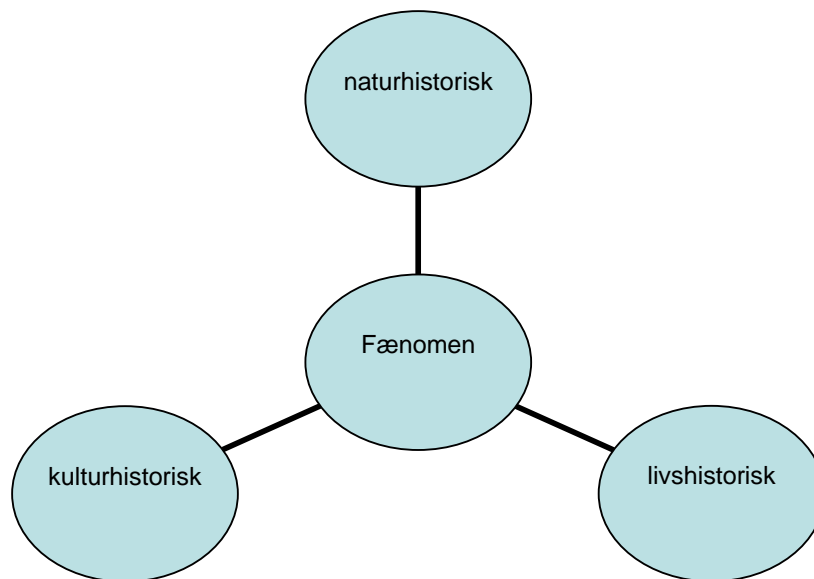
- Hvad er humor og hvilken rolle spiller humoren for den menneskelige socialitet?

2 ANGREBSVINKEL

Nu vil jeg redegøre for, hvordan jeg griber besvarelsen af problemformuleringen an. Jeg vil uddybe samt argumentere for metoden til undersøgelsen af humor samt redegøre for valg og fravalg af litteratur. Dette afsnit skal derfor også forstås som redegørelse for specialets afgrænsning. Som afrunding herpå vil jeg gennemgå kapitlerne i specialet for at give læseren en fornemmelse for specialets progression.

Metode til besvarelse af problemformuleringen; herunder litteraturvalg

Som det fremgår af indledningen, er jeg i udforskning, diskussion og besvarelse af problemformuleringen inspireret af Bertelsens model til forklaring af menneskelige fænomener og Katzenelsons "tredeling". Disse tredelinger vil jeg uddybe her. Bertelsens tre tilgange kan fx afbildes således:

Figur 1: Model udarbejdet med inspiration fra Bertelsen (2000, pp. 50-52).

Bertelsen (2000) påpeger, at svarene på de spørgsmål, vi stiller, i høj grad afhænger af, inden for hvilke discipliner, svarene søges. Også når det kommer til humorens funktion for mennesket, synes der at være et væld af opfattelser. Bertelsen søger at skabe samling på de mange discipliner inden for psykologien, og jeg vil som sagt lade mig inspirere heraf, hvilket betyder, at jeg vil undersøge humoren inden for forskellige discipliner og dernæst forsøge at samle humorens funktioner for mennesket i en overordnet taksonomi.

Med Katzenelsons tredeling forsøges ligeledes at samle teorier om et fænomen (Katzenelson, 2004, p. 113). Oprindeligt omhandler tredelingen teorier om emotionalitet og motivation (Katzenelson, 2004, p. 16). I dette speciale er det teorier om humor i stedet for emotionalitet og motivation, der ordnes således:

Figur 2: Lagdeling af de forskellige aspekter, der findes af et fænomen (Katzenelson, 2004, p. 114).

Det skal siges, at Katzenelson allerede i 1994 (pp. 74-78) beskriver, hvordan personligheden kan forstås ud fra de tre lag. Som sådan ligner denne tredeling Bertelsens fordring om, at et givent psykisk fænomen skal undersøges inden for de tre perspektiver; natur-, livs- og kulturhistorie. For mig at se er det fælles for Katzenelson og Bertelsen, at de opererer med tre lag eller tilgange, som skal medtænkes; *natur*, *individ* og *kultur* samt hvordan disse er organiserede. Forskellen er,

at Katzenelson opererer med lag, som er ordnet på en bestemt måde, mens Bertelsen opererer med tilgange eller perspektiver.

Udover forslagene til perspektiver i undersøgelsen af fænomenet humor samt rangordning af teorier om dette fænomen, er jeg inspireret af følgende af Bertelsens metodiske retningslinjer: For det første anbefales det, at undersøgelser af psykiske fænomener foretages i et historisk perspektiv modsat det at have en essentialistisk tilgang. Dette vil jeg imødegå ved at undersøge humoren ud fra et historisk perspektiv, især med hensyn til, hvordan humoren har udviklet sig rent evolutionært frem til i dag i stedet for at søge humorens essens, forstået som dens absolutte væsen. Dog vil jeg inddrage forskellige bud på, hvad humorens oprindelige funktion er, som må antages at have sammenhæng med dens opståen. Dette afviger ganske vist fra Bertelsens fremgangsmåde. På den anden side søger Bertelsen i flere sammenhænge de ”dybeste lag i mennesket”, i form af de psykiske egenskaber, vi som art udviklede qua vores tidlige såkaldte tilværelsesformer og forholder dem til vores tilværelsesformer i dag (Se Bertelsen 2000). For det andet vælges en interdisciplinær tilgang til udforskningen af problemformuleringen, idet jeg vil trække på flere af de store discipliner i psykologien som fx biologisk-, socialpsykologisk- og personligheds psykologi. For det tredje mener Bertelsen (2000), at undersøgelser af menneskelige fænomener bør være tværvideenskabelige og pluralistiske. Min undersøgelse af humoren som menneskeligt fænomen er tværvideenskabelig, idet jeg vil trække på discipliner uden for psykologien som fx sociologi og filosofi. Desuden er undersøgelsen metodepluralistisk, da jeg vil inddrage teori og forskelligartet empiri på området til belysning af problemformuleringen. Jeg udarbejder til orientering ingen empiri selv, på trods af, at dette kunne have været yderst interessant. Af hensyn til specialets omfang er alle afsnit ikke lige omfattende og dybdegående. Eksempelvis har jeg valgt at udelade en del detaljer i teorierne og forskningen vedrørende den menneskelige evolution.

Valg af litteratur er ligesom specialets opbygning foretaget med henblik på at tilgodese de metodiske ”idealer”. Jeg vil anvende litteratur inden for neuropsykologien, evolutionspsykologien personlighedspsykologien og socialpsykologien. Jeg vil derudover udforske problemstillingen på baggrund af specifik teori og forskning om humor, men også på baggrund af mere almene psykologiske teorier om bl.a. psyken, og hvad det vil sige at være menneske, da opfattelsen heraf har betydning for opfattelsen af, hvad humoren er, og hvilken funktion den har. Gruner er et eksempel på førstnævnte, mens Bertelsen og Katzenelson er eksempler på sidstnævnte. Fravalg er fore-

taget med henblik på at opnå en vis dybde i undersøgelsen af problemformuleringen. Derfor har jeg fravalgt en del litteratur om humor, selvom det sandsynligvis er relevant at undersøge humoren inden for nærmest alle psykologiens grunddiscipliner - humor har eksempelvis en tungtvæjende emotions- og konnotationsside (Martin, 2007). Desuden kunne jeg have undersøgt humor ved at se på den menneskelige fylogene og derfor inddrage udviklingspsykologiske perspektiver. Eksempelvis kan kognitiv udviklingspsykologi være anvendelig, idet skema-teorier kan forklare, hvordan børn opfatter noget som yderst morsomt i nogle perioder af deres udvikling og ikke andre (se fx McGhee 1972, pp. 61-80). Dette er imidlertid ikke noget, jeg vil inddrage i specialet.

Specialets opbygning

For at have et udgangspunkt for videre udforskning indledes med en begrebsafklaring af humor, hvori jeg laver et etymologisk rids med henblik på at opnå en mere nuanceret forståelse af begrebet, som det bruges i dag. Afsnittet bygger hovedsageligt på grundbogsmateriale, hvilket synes at kunne retfærdiggøres, idet denne kildeform tilbyder den bredde og det overblik, som netop et etymologisk redegørelse i et psykologispeciale som dette, der ikke har større lingvistiske overvejelser som mål, kræver. Efter gennemgangen af begrebets etymologi, vil der inddrages nogle definitioner på latteren, og hvad der frembringer de, da latteren synes at være et væsentligt element af humor. Afslutningsvist vil jeg opsummere med en bred definition, der rummer nogle af fænomenets forskellige facetter.

De næste tre kapitler rummer hver for sig den natur-, livs- og kulturhistoriske undersøgelse af humoren. Der foretages med Bertelsens (2000, pp. 198-200) ord en metodisk reduktion, da verden og fænomenerne ontologisk set er meget mere komplekse og sammensatte størrelser, og at enhver opdeling ikke fuldt ud repræsenterer verden, som den er. Eksempelvis er der megen forskning som både udsiger noget om, hvordan mennesket fungerer på et neurologisk- og kognitivt plan. Dette giver nogle problemer i forhold til en opdelt redegørelse og diskussion af forskningsresultater og teorier i de forskellige afsnit.

De tre kapitler er opbygget således, at jeg først stiller nogle for problemstillingen vigtige underspørgsmål. Derefter redegøres der for nogle teorier, som kan anvendes til at give svar på underspørgsmålene. Jeg holder teorierne opdelt, således at der først vil redegøres for opfattelsen af humor. Herefter vil jeg analysere teorierne ved at forholde dem til de valgte underspørgsmål.

Hvert kapitel vil afsluttes af en delkonklusion. Således vil der fremgå flere forskellige bud på svar på problemformuleringen og underspørgsmål hertil, som afslutningsvist vil diskuteres samlet i afslutningen af kapitel seks. Specialet afrundes med en opsummering og konklusion på baggrund af undersøgelserne foretaget i specialet. Sidst vil der foreligge en perspektivering rummende overvejelser om, hvorvidt socialiteten har indflydelse på humoren.

3 BEGREBET HUMOR

Humors etymologi

Som det gør sig gældende for mange andre begreber, har definitionen på humor ændret sig gennem tiderne. Den udvikling, begrebet humor har gennemgået, er yderst omfattende, og det har sin oprindelse helt tilbage til det fjerde århundrede før f.kr. (Martin, 2007, p. 20-26). Peter Thielst (2001, p. 184) og Martin (2007, pp. 20-23) sporer begrebet humor tilbage til den Hippokratiske medicin; humoralpatologien i det 5.- 4. århundrede f.kr. Humoralpatologien indebærer overbevisningen om, at der i kroppen findes fire legemesvæsker, og opstår der ubalance imellem disse, vil det angiveligt påvirke helbredet og humøret. Forskellige ”blandingsforhold” mellem mængden af væskerne opfattes desuden som årsagen til, at mennesker har hver deres temperamenter. Et af disse blandingsforhold udmunder i temperamentet Sangviniker; der bærer præg af varme og glæde. Denne temperamenteopfattelse kan også ses i dag, da man på engelsk siger, at en person er ”good humored”, hvis denne person har let til latter og generelt er glad. Begrebet humor giver i sin allertidligste version associationer til temperament, emotioner og humør, samt positivitet og ”et let syn på tilværelsen”. I takt med, at Humoralpatologien videreudvikles opstår opfattelsen af, at bevægelser i kropsvæskerne begynder at betragtes som værende årsag til mere skiftende humørtilstande. Humor får dermed en mere psykologisk konnotation. Indtil det sekstende århundrede bliver begrebet dog ikke forbundet med latter og ”det morsomme”.

I det engelske sprog begynder man det sekstende århundrede at bruge termen om al adfærd, der divergerer fra normen. ”A humor” kom til at betyde en underlig og excentrisk person. Da sådanne individer ofte bliver opfattet som latterlige, er der kun et kort stykke vej til at forbinde humor med det morsomme og latter (Martin, 2007, pp. 20-21) Humor bliver en betegnelse for talentet for at få andre til at le. Først helt oppe i det 19’ende århundrede får termen ”humorist” sin moderne betydning; en betegnelse for en person, der skaber noget kaldet humor for at more andre.

Betegnelsen; at have sans for humor, har ifølge Martin (2007, pp. 24-26) også undergået en udvikling. Fra i det 18’ende og det tidlige 19’ende århundrede går det fra at hedde ”sans for det latterlige” og været en betegnelse for evnen til at vurdere kvaliteten af det latterlige, til at man har indført ”humoristisk sans”. Først er der tale om en deskriptiv term, mens ”sansen” senere

dækker over besiddelse af en højt skattet dyd eller egenskab, som medtager de positive konnotationer, der efterhånden også associeres med humor.

At have ”sans for humor” er gennem tiderne blevet et mere diffust begreb. Det dækker over at have evnen til at få andre til at le, men er især defineret gennem, hvad det vil sige ikke at have denne egenskab. I 1930’erne begyndte flere psykologer, bl.a. Gordon Allport ifølge Martin at opfatte humoristisk sans som essentielt for et godt psykisk helbred, og i henhold til denne tankegang er sans for humor et bredt dækkende begreb, der blandt andet indbefatter have selvindsigt og tolerance (Martin, 2007, pp. 24-26).

Latteren og den munterhedsskabende stimulus

I dag bruges begrebet humor blandt andet som generisk betegnelse for alt, hvad der skaber latter. Hvad der opfattes som tilgrundliggende for latterreaktionen, og hvad der kendetegner humorens indhold eller den morsomme stimulus er der dog mange forskellige holdninger til. For det første synes latter og smil at være responsen på, hvad der kan kaldes *humorprocessen*, som begynder ved perceptionen af en stimulus og resulterer i latter (Gruner, 1978, p. 3; Martin, 2007, p. 2). Ifølge Martin (2007) forudsætter latter nogle komplekse processer i hjernen og nervesystemet. Processen påbegyndes ved, at individet perciperer en morsom stimulus, denne bearbejdes og aktiverer positive emotioner og ofte observerbare responser som smil og latter (Martin, 2007 p. 153). I den forbindelse synes det brugbart at inddrage Norman Holland (1982, p. 30), som definerer det morsomme ved at være noget, der får mennesker til at le eller *giver lyst* til at le. Her finder vi med andre ord en definition, hvor udeblivelsen af den synlige respons ikke udelukker, at der er tale om humor.

For nogle mere historiske opfattelser af det latterfremkaldende kan Platon og Sokrates nævnes, der ifølge Thielst (1995, pp.189-190) opfatter menneskers overvurdering af sig selv som kendetegnende for det morsomme. Manglende selverkendelse karakteriserer angiveligt den morsomme stimulus. En anden opfattelse af den morsomme stimulus finder Thielst i sin fortolkning af Aristoteles’ teori omkring det, der vækker latter. Her er det opfattelsen, at en morsom stimulus kendetegnes ved det, der rummer fejl og hæslighed, men som af forskellige årsager ikke vækker for stærke smertefulde emotioner (Thielst, 1995, pp. 190-191).

Før det attende århundrede bliver latteren opfattet som næsten udelukkende noget med negativ ladning. Al latter betragtes som reaktion på, at man gør grin med nogen eller laver sjov med nogen, så der skelnes ikke mellem at le med og le af nogen. Latter som en form for aggression kan spores tilbage til Aristoteles. Thomas Hobbes følger i det 17'ende århundrede denne tradition og betragter således latter som en reaktion på en "pludselig oprejsning" (Martin, 2007, pp. 23-26). Humor er inden for denne teoretiske ramme et resultat af, at et individ pludselig bliver klar over egen "pragt" (glory), hvilket jeg forstår som erkendelse af egne positive egenskaber. Denne teori kaldes også superioritets teorien eller overlegenhedsteorien, da Thomas Hobbes ifølge eksempelvis Charles Gruner mener, at latter opstår, når et individ pludselig føler sig overlegen i forhold til andre eller erindringen om sig selv på et tidligere tidspunkt (1978, pp. 29- 37).

Ved begyndelsen af det 19'ende århundrede bliver Hobbes såkaldte superioritetsteori erstattet af teorier om, at inkongruens³ skulle være essensen af latter (Martin, 2007 pp. 62-66; Holland, 1982, pp. 21-29). Der bliver desuden argumenteret for en form for latter, der baseres på sympati frem for aggression. Dette fører til et behov for et begreb, der kan beskrive en venligtsindet og mild basis for latter, og begrebet humor bliver optaget til at tjene dette formål. Som kontrast her til bliver begrebet wit brugt til at referere til de mere aggressive typer latterfremkaldende former for adfærd, der tidligere havde været beskrevet med det generiske begreb hån. Således bliver paraplybegrebet hån i starten af det nittende århundrede erstattet af humor og wit (Martin, 2007, p. 22). Wit betyder intelligens, kløgt, forstand og at have wit vil sige at være hurtig i opfattelsen (Gyldendals Røde Ordbøger; Engelsk-Dansk, 1998 p. 714).

Forskellige definitioner på humor

Humor findes i mange versioner. Martin (2007, pp. 10-13) nævner eksempelvis tre hovedkategorier; *jokes* (på dansk; vitser. I det følgende anvendes både den danske og engelske betegnelse), *humor*, der er opstået spontant under konversation, dog skabt formålsbestemt og sidst *humor* opstået ved et tilfælde eller ikke-intenderet. Vitsen har været i fokus i megen forskning om humor, da den er let anvendelig i laboratoriet, og er desuden ofte blevet betragtet som prototypen på humor (Martin, 2007, pp. 13-15). Martin (Ibid.) bemærker, at mange vitser indeholder aggressive elementer, hvilket leder til overvejelser om, hvorvidt aggression kan betragtes som et karakter

³ Inkongruens kan fx være et misforhold mellem individets sensoriske perceptioner af noget og individets abstrakte viden om det (Martin, 2007, Holland, 1982).

teristikum ved vitser og måske endda humor. Den spontant opståede humor er kontekstbestemt og sjældent morsom, hvis den genfortælles. Den har mange former, og kaldes blandt andet ironi, satire, sarkasme, drilleri og ordspil. Udover verbale former for humor skaber mennesker også intenderet humor med nonverbale midler, såsom overdrevne ansigtsudtryk og underlige gangarter (Martin, 2007, pp. 11-14).

Udover de nævnte definitioner, findes der også definitioner på humor indenfor teoretiske forståelsesrammer. Blandt andet defineres humor som en form for kognitiv leg. Inden for denne forståelsesramme sammenlignes den måde, som mennesket med humoren opfatter begreber og koncepter i nye perspektiver, med børns fysiske leg med objekter, der blandt andet indbefatter at udforske nye måder at anvende disse objekter (Martin, 2004, pp. 108-109).

Humoren kan også – som nævnt i indledningen – forstås som en kommunikationsform (Hatch og Ehrlich, 1991, p. 4). Katzenelson (1994, p. 305) definerer kommunikation bredt, som værende lig interaktion. Interaktion forstås blandt andet som de handlinger og ord og tilhørende sammenhænge og kontekster, som samkvemmet mellem mennesker har, og som formidler forståelsen af de budskaber eller betydninger, der er imellem mennesker. Fordi interaktion forstås som samkvemmets betydningsbærer og forståelseskanal, kan interaktion kaldes samkvemmets semantik. Katzenelson refererer til Rommetveit, der definerer kommunikation som en budskabsformidler med intention om at gøre noget kendt for en modtager (Ibid.).

Opfattes humor som en budskabsformidler, hvad er det da, der formidles? Martin (2004, p. 155) refererer til Charles Darwin, som betegner latter som en et emotionelt udtryk eller formidling af en følelsesmæssig tilstand. En lignende opfattelse findes hos Holland (1982, pp. 42-47), som mener, at humor formidler en social stemning, såsom at en given situation er præget af ”fred og ingen fare”. Medtages den kognitive opfattelse af humor som en form for leg, kan latteren opfattes som noget, der viderebringer en ”legestemning” til andre, så parterne ikke behøver at frygte angreb fra hinanden.

Opsummerende sagt kan begrebet humor dække over en proces, der involverer nogle ”fysisk-kemiske” responser i hjernen, som vækker emotionen munterhed, men også over et karaktertræk eller tendens til at vække latter hos andre. Humor kan desuden betegne det ”materiale”, der vækker munterhed, selvom der ikke hersker enighed om, hvad der kendetegner ”materialet” eller den stimulus, der kan igangsætte humorprocessen. Desuden kan humor forstås som en form for leg

og en kommunikationsform. I ovenstående fremgår det, at humor tidligere blev associeret med noget essentielt aggressivt, uvenligt og uattraktivt (Martin, 2007, p. 26), og i dag er der angiveligt positive associationer til begrebet humor, og fænomenet opfattes som essentielt positivt. En åben diskussion vedrører stadig, hvad humoren er i sin essens, og om fænomenet i virkeligheden rummer begge facetter (Ibid.). Dette bekræfter mig i at holde humors rolle i socialiteten åben frem for at fastsætte mig på, at humor må være eksempelvis et tilknytningsfremmende fænomen.

4 NATURHISTORISK UNDERSØGELSE

I dette kapitel vil jeg i et naturhistorisk perspektiv undersøge, hvad humor er og hvilken rolle, humoren spiller for den menneskelige socialitet. Jeg vil forsøge at finde frem til, hvad jeg kalder kapaciteten til humor eller simpelthen, med henvisning til Katzenelsons tredeling, humors underlag i form af det fællesmenneskelige og biologiske fundament for humoren. Laver niveauer kan ifølge Bertelsen (2000, pp. 17-18) være de fundamentale biologiske niveauer, hvor man finder kroppens og hjernens opbygning, fysiologiske processer. Jeg vil finde de lavere lag af humoren. På højere niveauer finder man ifølge Bertelsen bevidstheden samt den eksistentielle, reflekterende og vælgende måde, hvorpå mennesker forholder sig til og er orienteret mod verden og andre mennesker, der ligeledes er orienteret mod noget på en bestemt måde (Bertelsen, 2000, p. 18.). Sidstnævnte vil jeg beskæftige mig med senere i specialet.

Jeg vil i dette afsnit undersøge, hvad der på fysisk og neurologisk plan sker, når et menneske perciperer, producerer og værdsætter humor. Dette gøres på baggrund af forskellige forskningsresultater og teorier inden for neuropsykologien. Efter et kort afsnit om humors emotionelle aspekt vil jeg redegøre for først Gruners opfattelse af den rolle, som underlaget for humoren har spillet for tidlige menneskearter, derefter Alexanders teori om humors reproduktive signifikans, og sidst Katzenelsons opfattelse af den menneskelige biopsyke⁴ med særligt fokus på, hvad jeg kan udlede om humorens underlag. Efter hver redegørelse vil teorierne analyseres i forhold til følgende underspørgsmål:

- Hvad er humorens underlag?
- Undersøges humoren inden for den naturhistoriske tilgang, er det da frugtbart at betragte humorens underlag som noget, der ligger til grund for et socialt fænomen, der har betydning for fx Kooperation eller er underlaget for humoren nærmere underlag for noget individuelt som fx selvhævdelse?

⁴ Biopsyken består af nogle evolutionært udviklede kropslige og psykiske (tilsammen biopsykiske) kapaciteter, og er det, som det kulturelle spil hviler på (Katzenelson, 1994, p. 328). I takt med artens evolutionære udvikling og i kraft af både naturen og kulturens påvirkning, er der bygget nye lag til biopsyken, men for mellem 30- og 60.000 år siden er det moderne menneske med en biopsyke med karakteristika og tilbøjeligheder, som er ens for alle mennesker ifølge Katzenelson (1989, p. 19) blevet til. En mere udførlig definition og beskrivelse af biopsyken findes i afsnittet "Katzenelsons betragtninger om mennesket – det leende dyr".

- Set ud fra en naturhistorisk tilgang er humorens grundlag med andre ord noget, der ligger an til at spille nogen rolle i den menneskelige socialitet?

Herefter vil jeg kort diskutere de tre valgte teorier.

Teori og forskning om humor inden for neuropsykologien

Under humorprocessen aktiveres forskellige områder i hjernen, som kan registreres ved forskellige undersøgelsesmetoder. Afdækningen af neurale implikationer ved humor er eksempelvis foretaget ved undersøgelser af mennesker med hjerneskader, EEG undersøgelser af hjernestråleaktivitet og f/MRI hjernescanning, som kan anvendes til at identificere regioner i hjernen med aktivitet, når mennesker perciperer humoristiske stimuli (Martin 2007). Som nævnt i definitionsafsnittet påbegyndes humorprocessen ved, at en bestemt stimulus perciperes. Inden for neuropsykologien er det påvist, at perceptionen af en stimulus, som den enkelte forsøgsperson finder morsom, aktiverer forskellige områder i cerebral cortex, som blandt andet har forbindelse med visuel og auditiv perception, sprogforståelse, social kognition og logisk fornuft. Disse processer stimulerer og aktiverer herefter områder i prefrontal cortex og det limbiske system, der er associeret med positive emotioner. Emotionssystemerne frigiver herefter nogle biokemiske stoffer, som producerer ændringer i hjernen og kroppen gennem det autonome nervesystem og endokrin-systemet. Derudover aktiverer de positive emotioner ofte responser som smil og latter, hvilket involverer hjernestammen og dens forbindelser til forhjernen såvel som nogle nerver, der har forbindelse til ansigtet, strubehovedet og respirationssystemet (Martin, 2007 p. 153). Det er desuden fastslået, at de her omtalte neurale kredsløb, som muliggør latter, er medfødte (Martin, 2007, p. 170), hvilket tyder på, at mennesket er prædisponeret til latter.

Nogle helt klassiske neuropsykologiske undersøgelser, der er foretaget om emotioner vedrører interessant nok humor. Man har fået en række forsøgspersoner til at holde en kuglepen i munden på to måder, således at et smil henholdsvis forhindres og fremtvinges, alt imens deltagerne læser tegneserier. Det interessante er, at tegneserierne betragtes som sjovere, når forsøgspersonerne smiler (Kalat, 2004, pp. 358-361). Smiler man med andre ord i forvejen, er der tendens til, at en stimulus opleves mere morsom end ellers. Man konkluderer på denne baggrund, at udelukkende fysiske ændringer i kroppen kan være tilstrækkelige til at påvirke menneskers opfattelse af humoristiske stimuli.

Shammi og Stuss (1999) har undersøgt, hvilke områder i hjernen, der anvendes ved humor påskønnelse ved at inddrage forsøgsdeltagere med skader forskellige steder i hjernen. Undersøgelsesresultaterne viser blandt andet, at mennesker med skader på højre frontallap har vanskeligheder ved at påskønne humor. Disse mennesker reagerede med nedsat fysisk eller emotionel respons i form af latter og smil, og det konkluderes derfor, at højre frontallap spiller en rolle i menneskers evne til at opfatte humor (Ibid. p. 657). Som resultat af dette forsøg fandt Shammi og Stuss (Ibid.) desuden, at forskellige former for humor kræver aktivitet i forskellige centre af hjernen. Andre undersøgelser af hjerneskadede har vist, at højre hemisfære er væsentlig for humorforståelse. Venstre hemisfære synes på den anden side at være forbundet med at percipere inkongruens (Martin, 2007, pp. 176-185). Man har desuden fundet påvist, at forskellige områder i hjernen aktiveres afhængigt af, om en vits fx involverer semantisk forståelse eller afhænger af ordlyden (Martin, 2007, p. 181).

Martin (2007, p. 184) refererer til en undersøgelse af Sander og Scheich fra 2001, der bygger på fMRI scanninger, som viser, at auditiv perception af latter aktiverer områder i amygdala, som er en del af det limbiske system, der er et vigtigt område for emotionsbearbejdning. At lytte til latter aktiverer ydermere den sektion af hjernen, der styrer det vokale aspekt af latter. Disse fund skaber evidens for, at der er tæt forbindelse mellem at lytte til latter og mekanismer involveret i latterfrembringelse (Martin, 2007, pp.156-160). Muligvis er dette det biologiske grundlag for latterens smittende effekt. Området er desværre ikke udforsket til bunds endnu, og rent metodologisk er der vanskeligheder forbundet hermed, da undersøgelserne bygger på fMRI hjernescanninger, som umuliggør undersøgelser af latter opstået som reaktion på humor opstået i et naturligt miljø (Martin, 2007, pp. 156-160 og 184-185). En mulig forklaring på latters smitsomhed er, at såkaldte spejlneuroner spiller en rolle. Ifølge Martin skulle et individs spejlneuroner respondere på perceptionen af emotioner hos andre mennesker, hvilket bevirker en empatisk respons hos disse (Martin, 2007, pp. 184-185). Gervais og Wilson (2005, pp. 395-415) foreslår, at et center i hjernen muligvis består af en bestemt type neuroner, som aktiveres ikke kun når individet har en bestemt adfærd, men også når individet observerer andre med denne adfærd. I dette tilfælde latter.

Opsummerende kan det fastslås, at undersøgelserne viser, at der *er* et neurologisk grundlag i hjernen, som må betragtes som nødvendigt, for at mennesker kan percipere og producere samt påskønne humor. Som det fremgår af ovenstående, er et stort antal områder af hjernen forbundet

med humor. Humor synes således at trække på både områder i hjernen, som mennesker har til fælles med andre pattedyr, men også det store cortexområde, som de højere primater, herunder mennesket, har udviklet i særlig grad (Byrmit, 2007). Humor på et neurologisk plan er således konstitueret af flere forskellige processer, der indebærer aktivering i forskellige neurale kredsløb. Derfor kan humoren i form af latter på det neurologiske plan forstås som et socialt fænomen, idet latteren som bekendt har en smittende effekt. Nu vil jeg gå videre til at undersøge den følelse, som er forbundet med og er en del af humoren.

Humors emotionelle aspekt: Munterhedsfølelse

Jeg er klar over, at emotioner er mere end neurologiske processer. Fx refererer Katzenelson (2004, pp. 172-202) til flere teorier, der understreger kognitionens rolle for emotionerne, hvilket kunne være en årsag til at placere kapitlet på et højere og mere organiserende plan. Katzenelson siger dog også, at: "[f]ra tidernes morgen er følelseslivet blevet opfattet som tæt forbundet med kropsprocesser" (Katzenelson, 2004, p. 145). Jeg har af hensyn til afgrænsning af specialet valgt at foretage endnu en metodisk reduktion ved at nøjes med at undersøge humors emotionelle aspekt i et naturhistorisk perspektiv og således behandle emnet perifert.

Emotioner kan defineres bredt som de sindstilstande, der vedrører nogets (fx et objekt, en begivenhed eller en forestilling) personlige betydning for individet (Katzenelson, 2004, p. 118). Hvordan emotioner opstår, findes der mange bud på. I henhold til James-Lange teorien er autonom og fysisk ophidselse udgangspunktet for emotioner (Katzenelson, 2004, pp. 145-148). I modsætning hertil er Bower af den opfattelse, at emotioner er knyttet til menneskers motiver og anliggender. Når disse transformeres til målrettede handlinger, vil udfaldet afgøre, hvilken emotion der vækkes i mennesket (Bower, 1994, pp. 303-304). Med andre ord er det hvorvidt en bestemt handling lykkes eller ej, der afgør om mennesket eksempelvis føler glæde eller vrede. Ifølge Lazarus opstår emotioner som respons vurderinger af det sociale og fysiske miljø (Lazarus, 1991).

Martin (2007) mener, at humor essentielt set kan opfattes som en emotion, der er vækket på baggrund af nogle forskellige kognitive processer, som eksempelvis vurderingen af noget inkongruent, overraskende, underligt osv., som vi opfatter som uvigtigt, og som har en legende stemning over sig (Martin, 2007, pp. 6-7). Følelsen, som er forbundet med humor, kan kaldes munterhed, og karakteriseres af Martin (Ibid. p. 8) som noget, der ligner glæde "krydret" med et element af

en følelse af uovervindelighed. Som med andre emotioner indbefatter munterhedsemotionen – udover den distinkte subjektive følelse af nydelse og morskab - nogle biokemiske forandringer i hjernen, det autonome nervesystem og endokrinsystemet, og neurotransmittere, hormoner osv. påvirkes (Martin, 200, p. 8). Et individs tærskel for oplevelse af munterhedsfølelse (jeg skelner ikke mellem følelse og emotion i dette speciale) er påvirket af faktorer som den sociale kontekst (eksempelvis følelse af tryghed og tilstedeværelse af andre mennesker, der ler), personens humør, helbredssituation, træthedsniveau, indtagelse af alkohol, stoffer eller medicin samt personlighedstræk så som menneskets humoristiske sans (Martin, 2007, p. 156). Martin refererer til undersøgelser, der viser, at humoristiske stimuli producerer øgning i både positiv affekt og humør (Ibid. pp. 7- 9; pp. 155-156). På baggrund en undersøgelse foretaget på Stanford Universitet konkluderes det ifølge Martin, at humoristiske tegnefilm i modsætning til ikke-humoristiske tegnefilm producerer signifikant højere aktivitet i flere subcortikale områder, som danner kernen i det såkaldte mesolimbiske ”belønningsnetværk”, hvorved der frigives transmitterstoffet dopamin. Dopamin er involveret i flere nydelsesfulde og emotionelt belønnende aktiviteter blandt andet indtagelse af humør-ændrende stoffer som heroin og alkohol, indtagelse af føde, seksuel aktivitet mm. Således synes den ”humorfremkaldte” emotion at være tæt relateret til andre nydelsesfulde oplevelser (Martin, 2007, p. 182). Dopamin er ikke det eneste stof, der bliver udskilt i kroppen under ”humoroplevelser”. Munterhedsfølelsen påvirker menneskets ”flugt/kæmp” respons, og cortisol, der er et stresshormon, udskilles, hvis et individ føler munterhed igennem en længere periode. Oplevelse af munterhedsfølelsen i en længere periode er med andre ord associeret med en proces, der klargør kroppen til aktivitet, samtidigt med at undersøgelsesresultater på den anden side viser, at munterhedsfølelsen er muskelafslappende (Martin, 2007).

Det kan opsamlende konkluderes, at humorprocessen involverer emotioner. Der er som nævnt ikke enighed om, hvad denne ”humoremotion” skal kaldes, men munterhed synes at være et anvendeligt begreb. Inden for biologisk psykologi kan det påvises, at humor har en særlig indvirkning på kroppen, og at kemi kan medvirke til at forklare, hvorfor humor opleves som en behagelig aktivitet. Nydelsesaspektet i humor kan yderligere forklare, hvorfor mennesket hyppigt opsøger humoroplevelser (Martin, 2007, p. 7).

I det følgende belyses humorens evolutionære udvikling, samt hvilken funktion humoren har for mennesket.

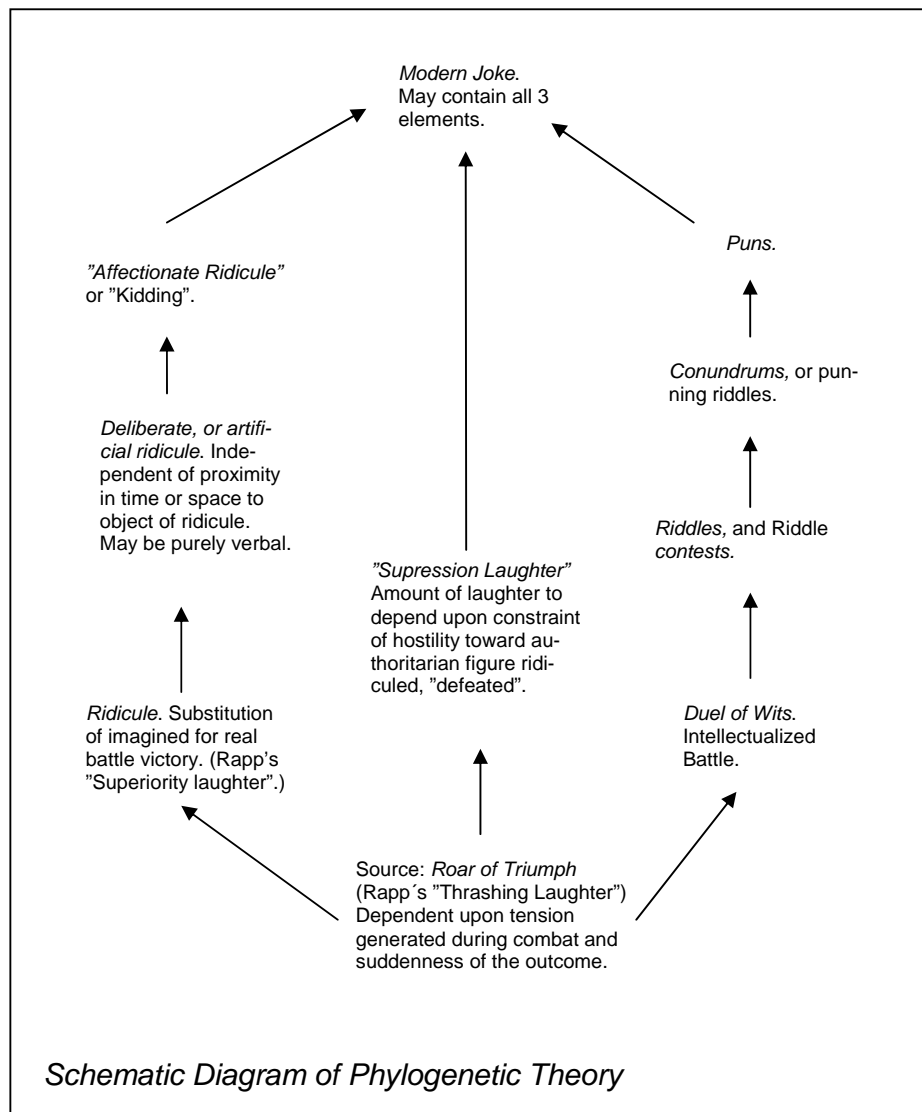
Gruners opfattelse af humors underlag

Charles Gruner er i sin opfattelse af humor inspireret af Hobbes. Hobbes (1975, p. 27) mener, at kilden til latter er såkaldt *sudden glory*, som bl.a. dækker over, at individet pludseligt erkender en vanart eller deformitet hos en anden person, og ved sammenligning med denne person oplever individet en påskønnelse af sig selv (Hobbes, 1975, p. 27). Ifølge Gruner kan teorier om humor opdeles i to kategorier: De teorier, der erklærer sig enige med Hobbes, og de, der er uenige (Gruner, 1978, pp. 23-37). Nydelsen ved latteren er med reference til Gruner "...nothing else but a sudden glory arising from a sudden conception of some eminency in ourselves by comparison with the infirmity with the others, or with our own formerly..." (Gruner, 1978, pp. 30-31). Det nødvendige og tilstrækkelige kriterium for latter kan således betragtes som to konkurrerende parter og et offer med et pludseligt tab (Gruner, 1978, p. 31). Hån betragtes som den mest grundlæggende komponent i al humoristisk materiale (som jeg forstår det, dækker humoristisk materiale over det, jeg tidligere har været inde på i forbindelse med "den morsomme stimulus"). Selvom indholdet; dvs. hvem der gør nar, og hvem der gøres nar af skifter, forbliver basisteknikken angiveligt den samme (Gruner, 1978, pp. 23-37).

I sin redegørelse for humorens rolle i menneskets fylogese konkluderer Gruner, at det giver mest mening at opfatte de forskellige typer af latter som havende samme grundlag⁵ (Gruner, 1978, pp. 39-47), nemlig kamp, aggression og følelse af pludselig oprejsning. Gruner antager eksempelvis, at latteren må have haft stærk relevans for det tidlige menneskes daglige gøremål som eksempelvis at finde ly, en partner og føde (Gruner, 1978, p. 41). Gruner mener, at urmanden må have følt pludselig oprejsning over sejr; særligt sejr over en anden person. Dvs., at latterens formål her er at signalere sejren til omverdenen. Endvidere påpeger Gruner, at årsagen til latteren og grådens mange ligheder er, at gråden er tabers udtryk, mens sejrens som nævnt er latteren (Gruner, 1978, pp. 39-47). Budskabet er altså, at det tidlige menneske ifølge Gruner ikke ville overleve længe nok til at videregive sine gener uden en nødvendig mængde aggressivitet. Gruner mener derfor ikke, at det er underligt, at mennesket har udviklet en betydelig mængde konkurrencementalitet, og i stedet for at mennesker fx tyr til slåskampe i dag, forstår Gruner hu-

⁵ Selvom Gruners metode til at undersøge samt udtale sig om humors evolutionære udvikling synes at rumme problematiske elementer, bidrager han med nogle interessante og relevante synspunkter. Gruner inddrages derfor på trods af, at han eksempelvis mener, at det er muligt at udtale sig om tidlige menneskearter ved at studere nutidens menneskebørn og primitive (nulevende) folkeslag.

moren som en videreudvikling af fysisk kamp. I nedenstående skitseres et diagram over, hvordan humor har udviklet sig jævnfør Gruner:

Figur 3.1: Udarbejdet på baggrund af Gruner, 1978, pp. 82-83.

Mange opponerer ifølge Gruner mod denne teori, da humor for de fleste associeres med velbehag og glæde. Denne kritik afviser han imidlertid med det argument, at mennesker lærer at afstå fra at latterliggøre andre gennem socialiseringen (Gruner, 1978, pp. 23-37). I opvæksten introduceres barnet for en del tabuer, hvilket indskrænker barnet (Ibid. p. 81). I dag er fysisk kamp unødvendig som følge af civilisationen, men menneskets medfødte konkurrencetendens lever videre. I

dag har mennesket mulighed for – på en mere civiliseret måde – at få afløb for sin konkurrence-mentalitet og vise sin overlegenhed ud fra substitutter som fx sport, spil og humor, hvor individet blandt andet med jokes viser sin overlegenhed over andre, og de dertilhørende sejrudbrud i form af blandt andet latteren (Gruner, 1978, p. 45-46). Som sidebemærkning hertil mener Gruner, at størstedelen af den aggressivitet, som mennesker frier sit sind for ved humorudvekslinger er ubevidst (Gruner, 1978, p. 85). Gruner tester anvendeligheden ved at analysere tusindvis af jokes, tegneserier og andre humorformer, og han finder ikke noget latterfremkaldende, som ikke stemmer overens med teorien (Gruner, 1978, p. 84). Jeg vil nu rette opmærksomheden mod de underspørgsmål, som jeg stiller i begyndelsen af dette kapitel ud fra Gruners opfattelse af humors underlag.

I forhold til spørgsmålet om, hvad humors underlag er, synes Gruners opfattelse af menneskets natur at være relevant. Gruner mener, at mennesket har en medfødt naturlig tendens til at ville konkurrere succesfuldt (Gruner, 1978, p. 85). Jeg mener, at inden for denne teoretiske ramme kan det triumfbrøl (roar of triumph), der udløses af den spænding, der genereres under kamp og pludseligheden ved udfaldet (Ibid. p. 83), kan betragtes som humors underlag.

I forhold til, hvorvidt det er frugtbart at betragte humorens underlag som noget, der ligger til grund for noget socialt, vil jeg først genopfriske begrebet socialitet. Socialitet er i indledningen blandt andet defineret som alle menneskelige relationer, og når humorens underlag betragtes som ”sejrsbrøl” over en konkurrerende part, indebærer dette naturligvis en relation mellem to konkurrerende parter. Dog synes der her at være fokus på humors underlags funktion for det enkelte individ; således at humors underlag her synes at betragtes som et individuelt modsat socialt fænomen, hvilket besvarer det andet underspørgsmål. Gruner mener som nævnt, at det tidlige menneske ikke ville have overlevet længe nok til at videregive sine gener uden en vis mængde aggressivitet også overfor artsfæller, og at humorens forløber er udtryk herfor. Denne opfattelse synes at pege i retning af, at det er mest frugtbart at betragte humors underlag som et udtryk for selvhævdelse og ikke noget, der fremmer forbundethed.

I forbindelse med besvarelse af det tredje underspørgsmål kan jeg - ud fra gennemgangen af Gruners antagelse om humorens underlag - spørge, om humor overhovedet spiller en rolle for den menneskelige socialitet. Taler Gruner egentlig om latter og socialitet, når han giver eksemplet med urmanden, der ler højt over sejren over en rival? Som jeg tolker det i det foregående,

synes latter at tjene formålet ”at overleve”. Som slået fast i ovenstående, indgår konkurrerende parter i en relation, hvilket i bund og grund kan relateres til en form for socialitet, men det er den afstandtagende og adskillende af slagsen.

Gruners pointe kan opstilles således, at tendensen til en latterliggørende humor er medfødt, mens man gennem socialiseringen begynder at afstå fra at håne andre. Men kunne det ikke være omvendt, således at det er kulturen, der påvirker mennesker til latterliggørende og aggressiv humor? Dette vil jeg imidlertid vende tilbage til i kapitel seks. Ifølge Martin (2007, p. 54) kan Gruners opfattelse af humorens udvikling gennem den menneskelige evolution kritiseres, fordi Gruner ikke redegør for latter og humors adaptative værdi; dvs. hvordan disse fænomener har givet individer en overlevelsesmæssig og reproduktiv fordel. Richard Alexander (1986) repræsenterer derimod en evolutionsorienteret teori om humor, der også falder inden for superioritetsopfattelsen, men hvor der tages højde for humors overlevelsesværdi (Martin, 2007, p. 54). Derfor vil jeg i det følgende redegøre for denne teori om humors rolle i menneskets fylogeneses og analysere den i forhold til de valgte underspørgsmål.

Alexanders syn på humors rolle menneskets fylogeneses

Alexander (1986, pp. 253-270) påpeger, at humor er et fænomen, som det er vanskeligt direkte at relatere til naturlig selektion. Det er med andre ord vanskeligt at give et bud på humors reproduktive signifikans. Alexander forsøger dog alligevel ved at anvende det overordnede fænomen boykotning,⁶ hvor nogle individer udelukkes fra ressourcer.

Alexanders teori om humors rolle i fylogenesen bygger på de karakteristika, der betragtes som særlige for mennesker og menneskeliv, hvilket jeg derfor først vil skitsere. Mennesket beskrives som et væsen, der er karakteriseret ved særdeles omfattende kompleksitet i konflikter og sammenfald i interesser, i kraft af, at mennesker lever sammen i store grupper med utallige muligheder for at hjælpe og såre hinanden. Andre mennesker er med andre ord både den største trussel og det største ”middel” til overlevelse på såvel individ- som gruppeplan (Ibid.). Mennesketilværelsen indebærer desuden mekanismer, som mennesket har udviklet til at håndtere de konflikter og sammenfald af interesser, der konstant vil opstå (Alexander, 1986, pp. 253-270). Humor kan – så vidt jeg opfatter det – forstås som *en* af disse mekanismer.

⁶ Alexander anvender desuden begrebet *indirekte gensidighed*, men boykotning synes at spille den største rolle i hans teori om humor, hvorfor jeg ikke direkte vil inddrage indirekte gensidighed.

Humor har udviklet sig trinvist. På første trin er det – komprimeret fremstillet - for vores forfædre blevet nyttigt at pleje sin pels i form af at klø sig og fjerne parasitter. Derefter bliver det nyttigt pga. familieselektion at pleje sine slægtinges eller partners pels. Herefter begynder pelspleje og andre lignende aktiviteter at have en social signifikans udover de oprindelige funktioner. Aktiviteterne begynder at repræsentere villighed til at investere ressourcer i et individ fx i form af pelspleje. Alexander mener, at den intimitet, som fx pelspleje og kilde-interaktioner, indebærer, er årsagen til, at disse interaktionsformer typisk forårsager ubehag hos observatører (fordi disse ekskluderes), især når aktiviteterne er intense og langvarige. Herefter begynder der at udvikles særlige responser på de omtalte sociale aktiviteter. Disse kan være bevægelser og vokaliseringer. I takt med at disse responser udvikles, vil der ifølge Alexander opstå adfærd, der udelukkende har til formål at forsøge at fremdrive responserne. Pelspleje, kildetur osv. bliver et spil, hvor det primære formål ikke er at udvikle en langvarigt forpligtende relation mellem parterne, men i stedet at gøre sig positivt bemærket overfor andre individer, som det kan være fordelagtigt at have en relation til.

På det næste trin bliver latter og nydelsesudtryk frigjort af den fysiske pelspleje, og latter samt andre nydelsesudtryk videreføres snart til andre sociale situationer. Det er på dette trin, at humor i sin moderne udgave opstår (Alexander, 1986, pp. 262-265). Alexander mener, at humor har udviklet sig som en måde, hvorpå det enkelte individ, der anvender humoren, kan påvirke statusforhold i sociale grupper for at forbedre adgangen til ressourcer (ressourcer forstået yderst bredt), hvilket vil have en positiv indflydelse for individets reproduktive succes (Alexander, 1986, pp. 253-270). Humor kan således anvendes til at øge individets status, sænke et offers status eller forstærke en favorabel relation med en del af eller hele den gruppe, individet ønsker.

Humor synes ifølge Alexander at udvikle sig som to relaterede former (Alexander, 1986, p. 258); jokes, der sænker status for dem, der tilhører målgruppen for joken (fx en bestemt etnicitet) og jokes, der binder den gruppe sammen, der deler joken og ler af den sammen. Sidstnævnte inkluderer jokes, der omhandler det modsætningsfyldte og absurde i livet. Nedsættende humorformer, hvor der gøres grin med medlemmer af en udgruppe, er således et middel til at boykotte andre, hvorimod mere tilknytningsorienterede former for humor anvendes til at øge status for gruppens medlemmer og nærer sammenholdet i gruppen (Alexander, 1986, pp. 253-270). Alexander betegner kort sagt humor som en *social aktivitet*, der evolutionært set har øget humoristens status

og sænket ofrets (Ibid.), hvilket har givet større adgang til de ressourcer, som eftertragtes af artsmedlemmerne.

Jeg vil nu vende tilbage til mine underspørgsmål og analysere Alexanders teori om humoren i menneskets fylognese i forhold til dem.

Alexanders teori om humors evolutionære udvikling er inden for min begrebsramme en teori om humors underlag, hvorfor jeg vil anvende dette begreb, selvom Alexander ikke selv gør det. Humor synes at blive betragtet som noget, der gør et menneske mere attraktivt og derved forøger chancerne for reproduktion. Kapaciteten til humor kan yderligere betragtes som en menneskelig mekanisme, der anvendes til at holde nogen udenfor og derved boykotte nogen og påvirke egen status i en positiv retning. Desuden kan humorens underlag også opfattes som en sammenbindende og tilknyttende aktivitet, hvor mennesker lærer af noget sammen i en gruppe, hvilket styrker sammenholdet. Det tyder således på, at der i humorens underlag er modsatrettede funktioner i form af selvhævdelse og tilknytning, hvilket leder os videre til spørgsmålet om, hvorvidt humorens underlag skal forstås som underlag for et socialt eller individuelt fænomen.

Alexander synes hovedsageligt at understrege humorens rolle for den enkelte i gruppen og ikke i forhold til gruppens overlevelse. Alligevel er det centralt for gruppens overlevelse at nogle af medlemmerne reproducere sig selv, og ydermere opfatter Alexander tilknytningsaspektet i humoren som noget, der forstærker gruppefællesskabet, og stiller udgruppemedlemmer svagere i forhold til adgang til ressourcer for alle. Han mener, at samarbejdende gruppelev kun kan overleve evolutionen ved at øger gruppemedlemmernes reproduktive succes sammenlignet med de mennesker, der lever alene eller i andre grupper. Alexanders overordnede hypotese er dog, at den menneskelige psyke og sociale strukturer er udviklet sig i et miljø, hvor subtil og komplekse former for boykotning altid forekommer (Alexander, 1986, pp. 255-262). På baggrund af dette konkluderer jeg, at humorens underlag indenfor denne forklaringsramme kan betragtes som befordrende for primært individets, men også gruppens overlevelse, hvilket delvis også besvarer det tredje spørgsmål om, humorens grundlag spiller en rolle i den menneskelige socialitet. Humors underlag er som nævnt underlag for en social aktivitet, som er udviklet gennem adfærdformer eller interaktion mellem menneskets forfædre. Ifølge min tolkning er fokus imidlertid hovedsageligt på det enkelte individs dispositioner til at anvende humoren til at varetage sine egne interesser i socialiteten. Det, som Alexander til forskel fra Gruner bidrager med i sin redegørelse af menneskets fylognese, er gruppens overlevelse og ikke kun individets overlevelse.

Det begynder at tyde på, at humors underlag hverken skal betragtes som et underlag for udelukkende fx tilknytning eller udelukkende selvhævdelse. De to opfattelser synes simpelthen ikke at udelukke hinanden.

Jeg vil nu redegøre for den tredje opfattelse af humorens underlag, der på forskellige områder adskiller sig fra Gruners og Alexanders.

Humors underlag ud fra Katzenelson; mennesket defineret som det leende dyr

Dette afsnit bygger på Katzenelsons opfattelse af biopsyken suppleret med Bertelsens betragtninger omkring de nederste lag i den menneskelige psyke, dannet i de tilværelsesformer⁷ som tidlige menneskearter formodes at have haft for mange tusinder af år siden. Jeg vil med andre ord primært anvende Katzenelson men supplere med Bertelsen, da Bertelsen giver en mere udførlig beskrivelse af tidlige menneskearters liv og hvilke psykiske karakteristika, dette liv har grundlagt i os. Her vil jeg først uddybe begrebet biopsyke nærmere.

Ifølge Katzenelson hviler det kulturelle spil som sagt på nogle evolutionært udviklede kropslige og psykiske (tilsammen biopsykiske) kapaciteter. Disse kan efter min opfattelse også kaldes tilbøjeligheder til fx bestemte adfærdsformer. De tilbøjeligheder, som ligger i biopsyken, er fællesmenneskelige. Det er dette lag i personligheden, som Katzenelson (1994) betegner *menneske* og senere *underlaget* (Katzenelson, 2004), som jeg også er inde på i indledningen og som afbildes på side 6. Biopsyken udgør menneskets natur samt hovedparten af al menneskelig adfærd (Katzenelson, 1989 pp. 18-129). I takt med artens evolutionære udvikling og i kraft af både naturen og kulturens påvirkning, er der bygget nye lag til biopsyken, men for mellem 30- og 60.000 år siden er det moderne menneske med en ens biopsyke ifølge Katzenelson blevet til. Dette vil desuden sige, at vi mennesker ikke længere gennem vores kultur kan påvirke vores natur i nogen væsentlig grad (Katzenelson, 1989 pp. 128-29).

Inden jeg bevæger mig videre til humorens underlag, må jeg – af hensyn til den videre diskussion – skildre psykens⁸ evolutionære udvikling jævnfør Katzenelson. Overordnet set er organis-

⁷ Begrebet tilværelsesformer kan defineres som bestemte samspil mellem organismer og deres omgivelser (Bertelsen, 2000).

⁸ Psyken defineres som forbindelsen mellem organismes indre sanselige eller biologiske såkaldte egenskabsforbindelser og naturens ydre egenskabsforbindelser (Katzenelson, 1989, p. 12).

mens genspejling af den ydre verden, en betegnelse, der dækker over erkendelse⁹ og det er antagelsen, at genspejlingen bliver mere og mere forfinet, og psykens kapacitet til erkendelse forøges og forbedres i takt med evolutionen (Katzenelson, 1989, p. 12). Som jeg forstår Katzenelson, kan et eksempel - med inspiration fra Bertelsens (2000, pp. 54-58) gennemgang af menneskeartens udvikling - være et firbenet væsen, der udvikler sig til at gå oprejst som en genspejling af en ydre verden med savanne og bærbuske, hvor det er praktisk at have hænderne frigjort til at indsamle bærrerne til føde.

Ud fra Katzenelson kan der argumenteres for, at den menneskelige socialitets grundlag ligger i biopsyken, idet grundlaget for selve samkvetmet mellem mennesker sandsynligvis er opstået på baggrund af nogle evolutionært tilblevne medfødte biopsykiske kapaciteter og dispositioner. Kapaciteterne og dispositionerne tager form af betydningerne, interaktionsmønstrene, det kollektive liv, sædvanen, det at mennesker er positionerede, institutionaliserede og rolleudførende (Katzenelson, 1994).

I tråd hermed opfattes dispositioner til Kooperation og kærlighed også som en del af biopsyken. Kooperation danner grundlag for den såkaldte hjemmebase (Katzenelson, 1989, pp. 32-32), hvilket vil sige, at denne levevis, som menneskeslægtenes forfædre har haft, har fordret og befordret tilbøjeligheden til Kooperation. Bertelsen beskriver livet i hjemmebasen mere udførligt, hvorfor jeg vil inddrage Bertelsens gennemgang af menneskets artshistoriske udvikling i hjemmebasen her¹⁰. Bertelsen (2000) beskriver nemlig den menneskelige evolution, som den har udspillet sig gennem de sidste fire millioner år. Her følges udviklingen af det særligt menneskelige med fokus på psykiske karakteristika fra tre såkaldte tilværelsesformer¹¹; den centrerede over den decentrerede til den individuerede tilværelsesform, hvoraf jeg vil nøjes med at beskrive den centrerede. Klimatiske ændringer, som skete for mellem fem og ti millioner år siden skal angiveligt have forårsaget, at nogle af de abearter, der levede på dette tidspunkt, har måttet begynde at leve på

⁹ Genspejling er et komplekst fænomen, som jeg ikke vil gå i dybden med her, men meget kort fortalt kan genspejling opfattes som en betegnelse for erkendelse, idet genspejling er en proces, hvorved dyret eller mennesket kommer til at rumme informationer om omverdenen. Inden for virksomhedsteorien, hvor man finder genspejlingsbegrebet, beskæftiger man sig med de former for virksomhed, man finder på forskellige trin i artshistorien, og de forskellige genspejlingsformer, der opstår som resultat af virksomhedsformerne (Mammen, 1986, pp. 183-189).

¹⁰ Selvom detaljerne i teorien om hjemmebasen er blevet kritiseret; og det derfor kan være problematisk at bruge den som grundlag for specifik viden om nutiden (Kvorning; forelæsning på AAU den 03.02.06) mener jeg stadig, at ideerne om menneskeslægtenes udvikling i grupper og de dertilhørende karakteristika ved psyken og tilbøjeligheder, som af Bertelsen og Katzenelson betragtes som udviklet i takt hermed lyder sandsynlig, om denne udvikling er sket i hjemmebaser på det tidspunkt, som Bertelsen mener det eller ej.

¹¹ Kan som sagt defineres som bestemte biologiske samspil mellem organismen og dens omgivelser (Bertelsen, 2000)

åbent skovland og på stepper i stedet for som tidligere i tæt skov. Ifølge Bertelsen er der opstået såkaldte hjemmebaser, hvor de tidlige mennesker; kaldet Hominider, har levet i flokke. For en tid (dvs. fra en dag og helt op til en sæson), opholder menneskene sig i hjemmebasen, som er et stykke land, hvorfra man tager ud og indhenter føde og vender tilbage for at konsumere føden. Gennem udviklingen sker der naturligvis ændringer af livet i denne tilværelsesform, som jeg ikke vil komme nærmere ind på, men det interessante er, at de enkelte individers adfærd opfattes som igangsat og reguleret af det, som hele gruppen gør, og at der blandt andet menes at finde arbejdsdeling sted samt såkaldt "tolereret nasseri" i denne den centrerede tilværelsesform, som vores forfædres liv angiveligt havde for mellem 1.6 millioner år siden og 150.000 år siden, er (Bertelsen, 2000, pp. 54-68). Hele kernen synes for mig at være, at tidlige menneskearter begynder at leve sammen i gensidighed med samt afhængighed af hinanden, og dette har lagt meget af grunden til, hvad der er særligt menneskeligt. Grundtanken for både Bertelsen og Katzenelson er altså tilsyneladende, at den måde, mennesker og tidlige menneskearter har levet, har fordret og befordret nogle bestemte karakteristika, også af mere psykologisk art, som også er at finde i den menneskelige natur i dag. Med hjemmebasen som udgangspunkt for gruppen hersker der ifølge Bertelsen eksempelvis en dyb social centreret forbundethed og moral, som blandt andet arbejds- og fødedelingen har fordret. Tilværelsesformen har opsamlende sagt fordret hjælpsomhed, hensyn, omsorg, villighed til at dele mm. (Bertelsen, 2000).

I disse fremstillinger finder vi en opfattelse af, hvad der karakteriserer menneskelig socialitet dybt i menneskets naturgrundlag. Men er der også noget af biopsyken, som kan opfattes som grundlag for humor? Katzenelson mener, at nogle af de mest grundlæggende karakteristika for menneskets biopsyke er leg og nysgerrighed. Et element heraf er desuden kappestrid. I henhold til Katzenelson ligger det i menneskets natur at konkurrere med andre og ikke mindst sig selv. Formålet er naturligvis sejr, men mest af alt konkurreres der med det formål at udvikle egne kompetencer (Katzenelson, 1989, pp. 30-32). Dette synes at være i tråd med begrebsafklaringen, hvor humor bl.a. opfattes som en form for leg (se også Martin, 2007). Mere interessant bliver det, når Katzenelson samtidigt konstaterer, at et aspekt af denne del af biopsyken – nysgerrighed, udforskning og leg, videbegær, oplevelsestrang, fantasien og fryd ved egen virksomhed – er "... latteren, når dyret bliver menneske"¹² (Katzenelson, 1989, p. 32). Katzenelson anvender ligefrem

¹² Dette vælger jeg ikke at forstå således, at mennesket i henhold til denne tankegang ikke stimuleredes til at le over ikke længere at være et dyr, men at Katzenelson mener, at tilbøjeligheden til latter er noget af det, der er særligt karakteristisk for den menneskelige natur eller biopsyke.

betegnelsen ”det leende dyr” om mennesket (ibid.). Det er ikke helt tydeligt, hvad der præcist menes her, men på trods af den noget indforståede beskrivelse af biopsyen, må det antages, at det ligger til menneskets natur at le af og glædes ved egen virksomhed, foretagsomhed, at vinde over andre i konkurrence øjemed og at udvikle sig, men også at latter opfattes som respons på fascination, hengivelse til spænding og sanselig begejstring.

Helt centralt for menneskeslægtens udvikling er - i henhold til ovenstående gennemgang af de forskellige tidlige tilværelsesformer - at der opstår grupper som resultat af hjemmebase tilværelsesformen. Med grupper opstår også forsvar af hjemmebasen og sociale bånd (Katzenelson, 1989, pp. 32-36). Der opstår aggression udadtil og emotionelle bånd indadtil. Smilet og glæden følger ifølge Katzenelson med kærligheden, som knytter mennesker sammen i familiegrupper, men med kærligheden følger også afhængighed og derfor også afhængighedens kamp med mestringens og skaberkraftens trang til uafhængighed (Katzenelson, 1989, pp. 32-36). Aggression over for dem, der er uden for gruppen er tæt forbundet til den grænseløse kærlighed, som der kan være til gruppen indadtil. I forhold til ”det gode” og ”det onde” mener Katzenelson således, at de to går hånd i hånd, men at det onde fødes af det gode; aggressionen fødes af kærligheden. ”Det gode” har imidlertid primat ifølge Katzenelson, selvom de to er blevet uadskillelige Ibid. pp. 33-34). Katzenelson påpeger med andre ord, at menneskets natur er tosidet. Det fremgår desuden, at smil og glæde samt latter er at finde på det biopsykiske plan. Nu vil jeg analysere det gennemgåede ved hjælp af underspørgsmål fra indledningen.

Det formuleres ikke direkte af Katzenelson, at han betragter latteren som grundlaget for humoren, men jeg mener alligevel, at Katzenelsons opfattelse af latteren og smilet som nogle af menneskets biopsykiske dispositioner, kan betragtes som humorens underlag jævnfør spørgsmål et. At mennesket er disponeret til smil og latter, stemmer i øvrigt overens med forskningen, som understreger, at kapaciteten til latter er medfødt (Martin, 2007), og at latterens lyde er ens på tværs af kulturer (Martin, 2007, p.3). Min fortolkning af latterens kontekst er som sagt, at man i henhold til Katzenelsons beskrivelse af den menneskelige biopsyke kan opfatte mennesket som disponeret til at le af og glædes ved egen virksomhed, foretagsomhed, det at vinde over andre og at udvikle sig, men også respons på fascination, spænding og begejstring. Smilet og glæden følger desuden ifølge Katzenelson med kærligheden, som knytter mennesker sammen i familier. Dette tolker jeg som, at latteren grundlæggende er udtryk for både sejr over andre, som det ses hos Gruner, men også glæde over egen formåen, spænding osv. isoleret fra kamp og konkurrence

med andre. Derudover betragtes smil og emotionen glæde, som dybt forankret i biopsyken som noget, der ledsager de sociale bånd, der binder familier sammen, ligesom hos Alexander. Dette skal ses i relation til, at mennesket som art er disponeret til dyb socialt centreret forbundethed. Opfattelsen af mennesket som grundlæggende socialt og med dyb moral adskiller sig imidlertid fra både Gruner og Alexander. Som besvarelse på andet spørgsmål kan det postuleres, at i kraft af at humorens underlag i form af latteren både er et udtryk for sejr over en konkurrent og er en disponering til at give udtryk for begejstring over egen virksomhed, tyder det på, at humoren både er underlag for noget individuelt orienteret, samtidigt med at der i grundlaget for humoren er noget socialt orienteret. Dette betyder, at humorens underlag ligger an til at spille en væsentlig rolle i den menneskelige socialitet (jævnfør spørgsmål tre), da menneskets natur generelt ifølge Katzenelson og Bertelsen indebærer dispositioner til Kooperation og en dybt socialt centreret forbundethed. Smilet opfattes her som en central del af den kærlighed, der spiller en stor rolle i at holde grupper sammen. Disse antagelser om mennesket fylogenesetager ligesom hos Alexander højde for gruppens overlevelse og ikke kun det enkelte individs.

Diskussion af humorens underlag

I det følgende vil jeg opsamle forskellene og lighederne mellem de tre ovenstående opfattelser på humorens underlag. Til at nuancere diskussionen af disse opfattelser vil jeg desuden inddrage nogle flere forskningsresultater og teorier.

Det er tydeligt, at både Gruner, Alexander og Katzenelson er af den opfattelse, at latteren, som jeg betragter som en kapacitet til humoren, har spillet en rolle i den menneskelige evolution. Men forskellene fremtræder i opfattelserne af, hvad der har været nødvendigt for at opretholde evnen til forplantning. Gruner betragter latteren som respons på sejr over en konkurrent, mens Alexander mener, at grundlaget for humoren er dispositionen til at udelukke nogen ved at le sammen med nogen udvalgte i en gruppe. Katzenelsons opfattelse indbefatter også det aggressive aspekt i form af sejr over andre, men vægter i høj grad også latteren som glæde ved oparbejdelse af nye kompetencer og ved at skabe og det sociale og sammenknyttende aspekt i, hvad jeg kalder humorens underlag.

Hos Gruner tegnes der et billede af mennesket, der grundlæggende har klaret sig ved at kæmpe mod andre i modsætning til at have opretholdt livet ved Kooperation, som Katzenelson betragter som et yderst væsentligt karakteristikum i den menneskelige natur, og som Alexander i nogen

grad også betoner. I den forbindelse kan det nævnes, at Jill Byrnett (2007, pp. 146-181) understreger, at mennesker har overlevet og udviklet sig, som de har gjort i kraft af tillid, samarbejde og tilbøjelighed til ikke at snyde andre. Ifølge Bertelsen kan en funktionalistisk¹³ almenpsykologisk teori langt hen ad vejen forklare de karakteristika, som han opstiller ved det fællesmenneskelige, som findes i det socialt centrerede lag i os. De individer, der ikke har været rettet mod at leve i sociale fællesskaber og dertilhørende tilværelser, har efter denne opfattelse haft mindre chance for at forplante sig og dermed give deres mindre nyttige rettethedsformer videre, mens de individer, der har været rettet mod i dette tilfælde hjemmebasen, har haft større chance for at give denne rettethed videre til afkommet. Man kan forklare den dybt centrerede rettethed og forbundethed ved at påpege, at den er eller var nyttig for mennesket i forhold til overlevelse og reproduktivitet (Bertelsen, 2000, p. 92). Denne forståelse taget i betragtning synes latteren at kunne forstås som en biopsykisk tilbøjelighed ind i forhold til at opretholde sammenhold mellem individerne. Inden for den antropologiske psykologi, som Katzenelson ligesom Bertelsen repræsenterer, tages der med andre ord ikke kun højde for individets overlevelse, men det er her holdningen, at mennesket har udviklet sig, som det har gjort ved at leve i grupper og har haft arbejdsfællesskaber. Gruners opfattelse synes at være længst fra denne, hvorimod Alexander, som allerede nævnt, også medtænker gruppelivets vigtighed i den menneskelige fylognese.

Gruner tegner et billede af mennesket som i et væsen, der i bund og grund er overlevet ved at "hytte sit eget skind" og det at udøve kamplyst overfor artsfæller ligger som en medfødt disposition i mennesket, simpelthen fordi det har været individer med disse tilbøjeligheder, der har overlevet til at videregive sine gener. Nogle yderst forskelligartede opfattelser af menneskets natur er således fremstillet. Det er i forlængelse heraf besnærende at spørge; hvem har ret? Det er dog desværre sådan, at evolutionsteorier i bund og grund er vanskelige at falsificere såvel som at verificere. Ifølge Martin er det, når alt kommer til alt ikke sikkert, at vi nogensinde vil få definitive svar på, hvordan og hvorfor humoren opstod og hvilke adaptative funktioner, humor har. Alligevel er det med dette forbehold in mente muligt at opfatte evolutionsteorier som havende til formål at danne interessante hypoteser på baggrund af hvilke, videre forskning kan foretages (Martin, 2007, p. 188). Derfor vil jeg inddrage et nyt synspunkt i forhold til Gruners opfattelse af latter som udtryk for aggression og den opfattelse, som Katzenelson har af humorens underlag,

¹³ Ifølge Bertelsen (2000, pp. 91-93) er de forklaringer, der findes om, hvordan en organisme opretholder sin forbundethed, selve livet og evnen til at forplante sig en såkaldt funktionalitetsforklaring, da noget simpelthen kun er funktionelt, hvis det kan bidrage til, at organismen kan forplante sine arveanlæg til næste generation.

nemlig tilbøjeligheden til at le af begejstring, virksomhed, foretagsomhed og det at udvikle sig. Martin (2007) gør opmærksom på, at forskellige forskningsresultater ikke støtter Gruner i, at latter er et ansigtsudtryk anvendt til at håne og skræmme andre og vise andre overlegenhed. I stedet støtter forskningen Darwins teori om, at latter er et udtryk for glæde associeret med leg. Der synes nemlig at være tæt sammenhæng mellem humor, latter og leg (Martin, 2007, p. 154). Man forestiller sig inden for denne tankegang, at humoren er en videreudvikling af leg, som sker i takt med, at børns kognitive og lingvistiske evner udvikles. Børn begynder i henhold til denne opfattelse herefter at le ikke kun ved fysisk leg, men også som følge af legende manipulation med og opfattelse af inkongruens ved ideer, ord og koncepter (Martin, 2007 p. 156). Mennesket synes at have taget legen ind i den kognitive og lingvistiske verden, så legeadfærd også kan ske med koncepter og ideer, derskaber useriøse og legende alternative virkeligheder, som vi deler med andre gennem sproget.¹⁴ På den anden side anerkender forskere, at latter såvel som leg har tendens til at være konkurrencepræget og kan anvendes aggressivt. Drilleri hos mennesker synes at være en venlig form for konkurrence, og de, der driller, forventes også at være villige til at modtage drilleri (Martin, 2007 p. 167-168). Denne opfattelse af humors underlag støtter således Gruner i, at humor kan anvendes aggressivt, men Gruners opfattelse synes alligevel at være for snæver i forhold til både Alexander og Katzenelson. Det kan således udledes, at humorens underlag er mangefacetteret. Jeg erkender nu, at de analysespørgsmål, jeg har stillet bærer præg af, at jeg har haft en forudfattet opfattelse af, at humors underlag må være underlag for *enten* Kooperation osv. *eller* selvhævdende osv. men jeg må erkende, at de to sider ikke udelukker hinanden.

Opsummering og konklusion på den naturhistoriske undersøgelse

I dette kapitel har jeg undersøgt humorens underlag, og hvad der sker på et biologisk og neurologisk plan, når mennesker perciperer, producerer og værdsætter humor. Det kan fastslås, at mennesket har en medfødt kapacitet til latter, som er humorens fysiske udtryk. Desuden er humoren i høj grad påvirket af indre fysiologiske tilstande hos det enkelte mennesket, og mennesket synes tilmed at være indrettet til at respondere på andres latter, hvilket kan pege på, at humorens underlag er grundlag for et socialt fænomen. Derudover er det fastslået, at humors underlag kan opfattes som essentielt set en emotion, der vækkes på baggrund af nogle forskellige kognitive processer, som eksempelvis vurderingen af noget inkongruent, overraskende, underligt osv. og som har

¹⁴ Denne teori tager tilsyneladende ikke højde for mere nonverbal humor.

en legende stemning over sig. Frigivelse af neurotransmitterstoffet dopamin i hjernen under humorprocessen forklarer, at humor er en nydelsesfuld aktivitet.

Tilpasses min problemformulering i forhold til det naturhistoriske perspektiv, kan den formuleres således; Hvad er det, der konstituerer humoren, og kan humorens underlag betragtes som værende grundlag for et socialt fænomen? Jeg har i nærværende kapitel efter den neuropsykologiske redegørelse og refleksionerne om munterhedsemotionen givet tre bud herpå, hvoraf den første teori ikke tildeler humoren nævneværdig rolle i socialiteten. I henhold til min fortolkning af Gruner, opfatter han humorens underlag som værende latter som udtryk for et sejrbrøl, der følger efter kamp. I henhold til Alexander afhænger svaret af, hvad der konstituerer humor, hvor langt tilbage i menneskets artshistorie, der søges efter svaret. Humoren betragtes som havende sit grundlag i en gruppetilværelse, hvor det er en fordel at have en høj status, og humoren har overlevet evolutionær udvikling ved at blive anvendt til statusforøgelse, men også ved blive anvendt til at styrke sammenholdet inden i gruppen, hvilket ifølge Alexander har skabt øget "konkurrencedygtighed" i forhold til andre grupper eller enkeltindivider uden for gruppen. Grundlaget for humor er i henhold til denne opfattelse med andre ord mere end ét, således at humor her både opfattes som noget, der har sig grundlag i adfærd anvendt af individet for at øge egen status samt kan spores tilbage til et socialt fænomen til at styrke gruppesammenhold. Den sidste vinkel, der er inddraget i den naturhistoriske undersøgelse - repræsenteret ved Katzenelson - giver også et billede af humorens underlag som noget med flere sider. Latteren som humorens underlag betragtes her som et fænomen, der er opstået som udtryk for personlig virksomhed, begejstring og kærlighed men også sejr over konkurrenter. På dette plan synes der at være størst belæg for at opfatte humor som et fænomen, der både tjener sociale og individuelle formål.

I det følgende kapitel vil jeg undersøge humoren i et livshistorisk perspektiv.

5 LIVSHISTORISK UNDERSØGELSE

I henhold til Bertelsen undersøges i dette perspektiv det enkelte individs specifikke væren og tilblivelse, samt hvordan individet i kraft af sin livshistorie udvikler sig, som det gør (Jf. Bertelsen, 2000).

Jeg vil gribe denne undersøgelse an ved at redegøre for nogle teorier inden for personlighedspsykologien, som, selvom de belyser noget overordnet og generelt om personligheden, også synes at kunne danne baggrund for forståelse af, hvordan den enkeltes liv kan blive til og leves, samt den enkeltes motiver for humoren. Det skal siges, at der findes deciderede teorier om hvordan humor udvikles hos barnet (se fx McGhee 1972, pp. 61-80), men disse har jeg for at begrænse mig fra valgt at redegøre yderligere for. Som repræsentant for det ene teoretiske udgangspunkt, der her inddrages, har jeg valgt Sigmund Freuds betragtninger om vitsen og humoren samt videreudviklingen på baggrund heraf. Derudover vil jeg inddrage Viktor E. Frankl. Jeg vil efter redegørelsen for hver af tilgangene besvare følgende underspørgsmål:

- I et livshistorisk perspektiv; hvorfor udvikler det enkelte individ humor?
- Undersøges humoren i et livshistorisk perspektiv, er det da mest frugtbart at betragte humoren som noget, individet anvender til at danne eller opretholde relationer eller skal humoren nærmere betragtes som noget, individet anvender til at skabe afstand til andre og eventuelt omverdenen? Er humorens mellemlag med andre ord et socialt fænomen?

Herefter vil jeg diskutere de forskellige opfattelser af humoren samt inddrage kritik og nye perspektiver, hvorefter der vil forelægge en delkonklusion. Blandt andet diskuteres de inddragede opfattelser i forhold til et mere overordnet syn på motivet for humor.

Freuds betragtninger om vitsen og humor

Freuds teoridannelse udvikler sig i takt med hans udgivelser. Formuleringer ændres, begreber revideres og nye aspekter føjes til (Sandler, Dare & Holder et al., 1994, p. 15). Eksempelvis opererer Freud fra ca. 1897 til starten af 1920'erne med én model over af psyken¹⁵, som kaldes den topografiske model, hvorefter den såkaldte strukturelle model udfærdiges i begyndelsen af 1920'erne (Ibid. p. 17). At tidsfæste den litteratur, jeg her anvender om Freuds opfattelse af vitsen, er derfor vigtigt. Freud skriver allerede i 1905 om vitsen, og på dette tidspunkt er det stadig

¹⁵ Psyken betegnes også *det mentale apparat*.

den topografiske model, der er udgangspunkt for forståelsen af psyken og personligheden (Ibid. pp. 18-19). Freud skriver imidlertid også en artikel om humor i 1928, da den strukturelle model er udarbejdet. Derfor vil jeg bygge min redegørelse op således, at jeg først beskriver den topografiske model og redegør for Freuds humoropfattelse anno 1905, hvorefter jeg beskriver den strukturelle model og humorforståelsen i 1928, og således kommer ind på den udvikling, Freuds humortænkning er igennem samt den betydning, som den strukturelle model får for Freuds teori om humor, og den videre udvikling inden for psykodynamisk tænkning om humor.

Min redegørelse for den topografiske model bygger på Sandler, Dare og Holder (1994, pp. 17-21), som har dannet overblik over psykoanalysens udvikling begrebs- og teorimæssigt. En af grundantagelserne i den topografiske model er, at mennesket har en række medfødte ønsker og tilskyndelser. Der opstår dog konflikter mellem disse og desuden fortrængning og forsvarsmekanismer på grund af omverdenens restriktioner for tilfredsstillelsen af drifterne. Freud antager ifølge Sandler, Dare og Holder (Ibid.), at en del af psyken er bevidst, mens den anden del grundlæggende er ubevidst. I ”systemet” *Det Ubevidste* findes drifter og ønsker, hovedsagelig af seksuel eller aggressiv natur, der vil udgøre en trussel og derfor medfører angst og andre ubehagelige følelser, hvis de dukker frem i bevidstheden. Tilskyndelserne i det ubevidste vil dog konstant forsøge at få tilfredsstillelse. De kan imidlertid kun komme til udtryk i forvrænget eller censuret form¹⁶. De synspunkter, der findes i Freuds teori på tidspunktet for den topografiske model vedrørende psykisk funktion og infantil seksualitet er ifølge Sandler, Dare og Holder resultat af, at teorien udarbejdes i en periode, hvor man var stærkt optaget af de ubevidste drifter (Sandler, Dare & Holder, 1994, pp. 17-21). Før den strukturelle models udarbejdes, anvender Freud begrebet vits ligesom man brugte wit tidligere, nemlig i den aggressive forstand (Martin, 2007, pp. 33-35), og Freud ser vitsen som en del af kategorien ”det komiske” (Freud, 1960, pp. 13-14). Humor er derimod en betegnelse for det venlige og milde. Freud anvender som sagt også begrebet komik, men dette vil jeg ikke redegøre for yderligere, da det ligner det, Freud at siger om joken.

I 1905 skriver Freud om, hvorfor mennesket har vitsen, hvad vitser er udtryk for og hvorfor vitser er nydelsesfulde for individet (Freud, 1960, p. 44). Selvom en vits virker meningsløs, mener Freud, at selv de mest uskyldige vitser har et formål, nemlig at opnå nydelse fra mental aktivitet. Ifølge Freud bringer vitsen noget frem i lyset, som ellers er skjult, (Ibid., pp. 13-14; 96). Jeg

¹⁶ Imellem det ubevidste og det bevidste ligger *Det Førbevidste*, som ikke synes relevant at redegøre for i denne kontekst.

tænker, at Freud her mener fortrængt. Freud opdeler vitser i på den ene side mere uskyldige og på den anden side tendentiøse, som mere direkte har et formål og opdeler derefter de tendentiøse vitser i fjendtlige og sjofle vitser. Førstnævnte har aggressivitet, satire eller forsvar til formål og sidstnævnte har eksponering til formål (Freud, 1960, pp. 96-97). Pointen er, at vitsen muliggør tilfredsstillelse af et instinkt, der kan være af lystbetonet eller fjendtlig karakter, når forhindringer som eksempelvis sociale konventioner, individets uddannelse og civilisationen¹⁷ står i vejen, og gør, at individet udvikler fortrængning. Nydelsen ved vitsen er, at det skjulte ifølge Freud bryder igennem fortrængningen, hvorfor latteren opleves som befriende (Freud, 1960, pp. 97-110). Sjofelheder eksempelvis er ifølge Freud rettet mod en bestemt person, som individet er seksuelt interesseret i, og individet anvender sjofelheden for at ophidse og tænde tilhøreren. Sjofelheden har med andre ord forførelse til formål (Ibid.). Som jeg forstår det, mener Freud, at individet med en sjofel vits kan give udtryk for sin seksuelle lyst til en person på en måde, så det ikke vækker angst hos individet på grund af sociale konventioner, der umuliggør en direkte og åbenlys tilfredsstillelse af lysten til seksuel tilnærmelse.

I forhold til den fjendtlige og aggressive vits har Freud nogle betragtninger om menneskets ontogenese og fylogenes. Siden både det enkelte menneskets barndom og siden menneskeheds begyndelse, er fjendtlige impulser mod vores medmennesker ligesom vores seksuelle længsler blevet sat under restriktion (Freud, 1960, pp. 102-115), og forklaringen på karikaturer er, at de udtrykker et oprør overfor fx autoriteter, institutioner, religion og moralske dogmer (Freud, 1960, pp. 103-308). Der bemærkes en vis lighed mellem dette og Gruners opfattelse, som jeg redegjorde for i det foregående kapitel.

Det at anvende vitsen til at få en form for tilfredsstillelse for de lyster, mennesket har, kræver nogle teknikker, og mange af dem er de samme, som anvendes i drømme. Freud når frem til disse teknikker ved at analysere en mængde vitser, og opdeler derefter de forskellige joke teknikker i blandt andet kondensering, multipelt brug af samme materiale og dobbelt betydning samt forskydning, hvor en persons tankerække afledes (Freud, 1960, pp. 16-42; 88-89). Freud derimod starter med at analysere nogle forskellige jokes og ordspil og når frem til, at det er deres form, der gør dem morsomme. Den metode, der ligger til grund for Freuds teori om vitsen, kan derfor

¹⁷ Her menes vel kulturen.

kaldes hermeneutisk¹⁸ (se fx Freud, 1960, pp. 42-51). Forskydningen er ansvarlig for, at det, der findes i drømme, har en underlig fremtoning og holder individet fra at indse, at drømme er en fortsættelse af individets vågne liv (Ibid. pp. 16-42). Under forskydning bliver den fysiske vægtlægning forskudt over på noget andet end den umiddelbare, og den verbale ytring er i høj grad forskellig fra det, tanken forskydes over på. Eksempelvis kan der som sagt ligge et budskab om kynisme ”skjult” i joken (Freud, 1960, pp. 51-55).

Selvom Freuds syn på vitsen involverer individets ydre såvel som indre omstændigheder, synes der at være kun ganske lidt opmærksomhed på den interpersonelle kontekst i denne opfattelse af vitsen. I den forstand kan Freud kritiseres for at foretage en ontologisk reduktion (jf. Bertelsen, 2000, pp. 198- 208) af individets motivation for humoren, idet der fokuseres på individets realisering af muligheden for at få tilfredsstillelse af sine drifter, og ikke tages højde for humor som eventuelt også noget relationelt. Med en mindre modifikation synes teorien dog ikke at have et så udelukkende intrapsykisk fokus. Martin henviser til Oring, der mener, at mennesker med humoren kan udtrykke et væld af emner, som man i sin kultur har svært ved, som eksempelvis sentimentale følelser. (Martin, 2007, pp. 42-43). Modificeres Freuds opfattelse af konflikten mellem drifterne og den ydre realitet til at være mere kulturelt relativt, synes teorien at være mindre reduktionistisk.

Som sagt udarbejder Freud i begyndelsen af 1920’erne den strukturelle personlighedsmodel, og så vidt jeg kan se, får et af elementerne heri; det såkaldte *Jeg*, en væsentlig betydning for, hvordan humor kan forstås. Mennesker har også i henhold til Freuds strukturelle model over personligheden (Freud, 1972, pp. 50-68) nogle drifter og motiver i konstant konflikt med hinanden. Barnlige, umodne og overvejende ubevidste seksuelle og aggressive drifter; kaldet libidinøse drifter hersker i den del af personligheden, der kaldes *Id’et*. *Id’et* søger øjeblikkelig tilfredsstillelse for disse drifter. *Overjeget*, som indeholder krav og påbud fra samfundet kropsliggjort i internaliserede forældre, er stærkt i modstrid til *Id’ets* impulser. Den tredje del af personligheden; *Jeget* forsøger at finde adaptive kompromiser mellem kravene fra *Id’et*, *Overjeget* og den ydre virkelighed. *Jeget* bruger i forbindelse hermed nogle mere eller mindre adaptive forsvarsmekanismer (afhængigt af *Jegets* modenhed og styrke), til at beskytte sig for en ellers overvældende angst, som opstår fra de modstridende kræfter (Freud, 1973, pp. 50-68).

¹⁸ Hermeneutik defineres i Nyt Psykologisk Leksikon (2001, p. 217-218) som en tolkning, der har til hensigt at forklare den mening, der er i en tekst eksempelvis, hvor der i høj grad tages hensyn til den baggrund og sammenhæng, det tolkede eksisterer i.

I artiklen "Humour" (1928, pp. 2-6) opererer Freud stadig med en skelnen mellem vitsen og humor, men opfatter her humoren som noget, der i modsætning til vitsen og komikken rummer noget storladent og ophøjet. En humoristisk attitude findes eksempelvis hos fangen, der føres til galgen på en mandag og konstaterer, at det er en dejlig start på ugen. Ligesom vitsen, rummer humoren et frigørende element (Ibid.). Ved humor nægter jeget at bukke under for realitetens belastninger, og traumer fra realiteten kan derfor ikke skade jeget. Humor er ikke noget, der betyder, at individet resignerer, men udtrykker derimod rebelskhed (Freud, 1928, p. 2-3). Humoren betyder sejr for jeget, og for lystprincippet, som er stærkt nok til at hævde sig i mødet med ugunstige reale omstændigheder (Ibid.). Disse karakteristika får humoren til at nærme sig regressive processer, som ellers er forbundet med patologi, med ved humor opgives grundlaget for sjælelig sundhed ikke (Freud, 1928, p. 3). Når en person indtager en humoristisk attitude i mødet med ugunstige omstændigheder, er det som at have den voksnes attitude i forhold til et barn, der oplever noget frustrerende, og den voksne smiler over de lidelser, der for barnet synes voldsomme. Ved humoren indtager individet ifølge Freud blot denne indstilling over for sig selv. I denne artikel betragter Freud overjeget som noget, der befinder sig i kernen af jeget (Freud, 1928, p. 3-4), og til tider er jeget og overjeget så sammensmeltede, at det er umuligt at skelne mellem dem. Overjeget arver forældrenes position, og dette kan forklare, hvordan det er muligt at se sig selv fra en forælders synsvinkel i mødet med en ellers ubærlig lidelse. Sammensmeltningen gør, at jegets normale reaktioner forandres (Ibid.). Freud siger i den forbindelse, at Overjeget ellers kendes som en "streng herre", men at denne analogi passer dårligt i denne sammenhæng, da Overjeget her faktisk gør det muligt for Jeget at få lystudbytte, og at Overjeget ved humor taler venlige til det skræmte Jeg (Freud, 1928, p. 5). Desværre er det kun få, der ifølge Freud evner den humoristiske attitude, hvorved verden fremstår mindre skræmmende. I forhold til at overjeget fremstår i et helt andet lys her end som den strenge herre forholder Freud sig tentativt til sin formodning om, at Overjeget har en finger med i spillet og tilsyneladende styrker Jeget (Ibid.).

Analyse af Freuds opfattelse af humoren

Der er tydeligvis nye elementer i humorforståelsen som følge af den strukturelle model. For det første synes der at være tale om et mere salutogent og positivt fokus, og en opfattelse af humor som det stærke Jegs administration af nogle ugunstige reale omstændigheder. Fokus er desuden flyttet fra aggressive og seksuelle impulsers tilfredsstillelse. Selvom Freud også i 1928 skelner mellem vits og humor, kunne man måske også tænke sig, at vitsen kan forstås som det stærke

jegs administration af relationer og omgivelser. Kunne man ikke betragte en vits med erotiske undertoner som noget, det modne jeg anvender til at inddrage det erotiske i samtalen således, at der tages hensyn til de sociale relationer, og ikke i så høj grad med henblik på tilfredsstillelse af egne seksuelle drifter? Den strukturelle models fremkomst giver under alle omstændigheder en mulighed for at betragte humoren og vitsen som det stærke jegs administration af sine omgivelser.

I indledningen af dette kapitel stillede jeg nogle analysespørgsmål, som jeg nu vil besvare. Årsagen til, at individet udvikler humor, nærmere bestemt den konkrete humorform; vitsen, synes at være, at individet føler trang til at få tilfredsstillelse for sine medfødte seksuelle og aggressive drifter, som individet imidlertid ikke kan søge efter direkte tilfredsstillelse for på grund af omverdenens normer. Hvilke drifter, den enkelte ønsker tilfredsstillelse for på et givet tidspunkt og hvilke restriktioner, omverdenen byder individet, synes i henhold til dette at afgøre, hvad individet synes er morsomt. Dertil synes det også at spille ind, hvilke teknikker den enkelte anvender i vits-arbejdet. Senere fremkommer derimod en opfattelse af humoren, forstået som et positivt syn på negative omstændigheder, hvilket er en indstilling, nogle mennesker er velsignet med. Jeg forestiller mig, at en sund og gunstig udvikling fra barndommen, hvor et stærkt jeg fremkommer, ligger til grund herfor.

Med hensyn til, hvorvidt det er mest frugtbart at betragte humor som relationsdannende eller afstandsskabende, synes Freuds i 1905 at være orienteret mod vitsens mulighed for at opfylde det enkelte individs behov. Dog synes motivet for vitsen ikke nødvendigvis at være splittelse af relationer. At humor anvendes til at udtrykke aggressive drifter, synes imidlertid ikke at tjene sociale formål. Betragtningerne om, at det sociale liv indbefatter nogle normer, som individet må underlægge sig, rummer nogle generelle opfattelser af det sociale liv som belastende for individet. Her opfattes humoren som et redskab, individet kan udvikle og anvende til at beskytte sig mod den trussel, der kommer af faktorer i den indre og medfødte del af psyken i form af drifterne og de ydre omgivelseres karakteristika i form af normer og konventioner.

Som sagt kan Freuds senere opfattelse af humoren betragtes som en indstilling, der giver individet mulighed for administration af sin tilværelse og sine relationer uden at skade disse. På den måde kan humoren godt opfattes som have en relationsbevarende funktion. På den anden side synes der her at være tale om et syn på humoren, der gør mig opmærksom på, at jeg sandsynligvis må gå udover det valgte underspørgsmål. Humoren kan her i stedet betragtes som en indstil-

ling, individet kan tage i forhold til sine omgivelser, der gør det muligt at befinde sig i en yderst belastende situation uden at gå til grunde mentalt.

Før jeg går videre til Frankl, vil jeg se på endnu en opfattelse af humoren, som kan siges et være en videreudvikling af humoropfattelsen efter udarbejdelsen af den strukturelle model.

Humor som regression i jegets tjeneste

Der er inden for den psykodynamiske skole, som er vokset ud af psykoanalysen, blevet opstillet et syn på humoren som såkaldt regression i Jegets tjeneste, der muligvis kan betragtes som en videreudvikling af det mere positive syn på humoren.

Inden for psykodynamisk tænkning finder man fænomenet regression. Af ovenstående fremgår, at Freud selv associerede dette fænomen til humoren. Regression i jegets tjeneste definerer Sandler, Dare og Holder, der danner et overblik over de mest centrale psykoanalytiske og – dynamiske begreber, som fremkomsten af tidlige og ofte barnlige træk, som individet ellers har forladt eller erstattet med noget andet (Sandler, Dare & Holder, 1994, p. 31-32). I den henseende synes det at være interessant, at nogle former for humor synes at være at betragte som platte og barnlige, men også blot, at humoren er præget af en, i hvert fald på overfladen, mangel på alvor, der typisk betragtes som et umodent træk.

Ifølge Lisa A. Goldsmith (1979 pp. 628- 630) er regression tidligere blevet omtalt i patologiske termer. Hun henviser til Kris (Goldsmith, 1979), der i kontrast hertil har pointeret, at regression kan anvendes adaptivt, og derved befordre mestring af stress og nye situationer. Dette konceptualiseres til ”regression i Jegets tjeneste”. Der er senere blevet fundet signifikant sammenhæng mellem regression i Jegets tjeneste og mål for kreativitet, humor og kognitiv fleksibilitet. Goldsmith konkluderer, at en form for regression i jegets tjeneste har karakteristika, som humorprocessen også tillægges. Goldsmith henviser desuden til Freuds artikel fra 1982, hvor hun, som det også fremgår af ovenstående, kan se, at Freud identificerer humor som en psykisk funktion, individet anvender til at holde lidelse på afstand. Humoren kan anvendes til at overvinde konflikt i og med, at jeget kontrollerer i denne proces den regressive løsning og hjælper med at genoprette psykisk ligevægt. Ifølge Goldsmith mener Kris, at de mennesker, der ikke er i stand til sådan en løsning via det komiske, mangler fleksibiliteten og Jegstyrken til at opnå adaptiv regression (Goldsmith, 1979, pp. 628- 630). Goldsmith synes således både at tale om ydre og indre ubalance eller pres og udfordringer samt stress. I en undersøgelse af Goldsmith (Ibid.), findes der signi-

fikant negativ relation mellem suicidalitet og både adaptativ regression og jegstyrke blandt psykiatrisk patienter, og der konstateres ydermere en positivt sammenhæng mellem jegstyrke og humor.

Sjælens våben; Frankls betragtninger om humoren

Frankl har udarbejdet den såkaldte Logoterapi, som jeg først vil give en kort indføring i, på trods af at dette ikke er et klinisk speciale for at have et grundlag for forståelse af teorien, hvorefter jeg vil undersøge Frankls opfattelse af humoren. Logoterapi kan i feltet af skoledannelser placeres i kategorierne eksistentiel psykiatri eller humanistisk psykologi, selvom Frankl(1993, p. 9) fremfører kritiske bemærkninger overfor visse tolkninger af disse teorier. Frankl anvender personlige erfaringer fra sin tid som koncentrationslejringsfange, samt fra terapisesioner med sine patienter. Metoden kan derfor siges at være delvist fænomenologisk¹⁹. Logoterapi gør efter sigende brug af de ressourcer, der findes i den menneskelige dimension²⁰ i form af den menneskelige evne til selvtranscendens og selvfrigørelse, hvilket jeg vil vende tilbage til i nedenstående (Frankl, 1993, p. 11). Desuden har fænomenet lidelse en fremherskende plads i Frankls teori. At et individ altid vil opleve lidelse på et eller andet tidspunkt i sit liv, er for Frankl at se uundgåeligt. At finde mening med tilværelsen og lidelserne bliver derfor afgørende for overlevelse af lidelsen (se fx Frankl, 2002, pp. 115-118, originalen består af to kilder, fra hhv. 1947 og 1959). Ligheden mellem Logoterapien og eksistentialismen synes blandt andet at være Frankls opfattelse af lidelsen og døden som et ufravigeligt faktum i det enkelte individs liv (se fx Yalom, 1998, p. 16). En bogstavelig oversættelse af Logoterapi er ”terapi gennem mening” (Frankl, 1993, p. 14), og mennesket betragtes som født med en søgen efter mening. Meningen er noget unikt for den enkelte og kan kun findes af den enkelte (Frankl, 1993, p. 24-32 og Frankl, 2002, p. 112). Derudover opererer Frankl med tanken om, at individet i en vis forstand altid er frit, idet individet kan forholde sig til de vilkår, som det bydes, på en måde, som individet selv vælger; ”Mennesket er *ikke* helt betinget og årsagsbestemt; det determinerer sig selv, idet det bestemmer om det skal give efter for betingelserne eller holde stand mod dem” (Frankl, 2002, p. 133). Hertil kan det bemærkes, at jeg ser en vis lighed med dette og det, der ifølge Bertelsen befinder sig på de højere niveauer af psyken, nemlig en rettedhed mod egen rettedhed og at der her således findes refleksi-

¹⁹ Fænomenologien kan defineres som teori om verden som den fremtræder for den, der oplever den (Nyt psykologisk Leksikon, 2001, p. 185)

²⁰ Det er ikke helt tydeligt, hvad der menes med dette begreb, men jeg forestiller mig, at Frankl hermed mener den menneskelige psyke.

on over eget liv og orientering om verden, handling, vilkår osv. (Bertelsen, 2000, pp. 162-163). Individets refleksion over sit liv og lidelse, som Frankl beskæftiger sig med, bekræfter, at vi er oppe i de organiserende lag i psyken, idet der her er en teori, der har som forudsætning, at mennesker har ”ånd”, der ikke blot reagerer med en direkte og automatisk virkning en miljømæssig påvirkning.

Frankls opfattelse af humoren kommer blandt andet til udtryk i Frankls beretning om oplevelser som koncentrationslejrfange²¹. Frankl konstaterer, at han opfatter humoren som sjælens våben i kampen for livet (2002, p. 48). I de tre år, Frankl var blandt andet sult, kulde og fysisk afstraffelse en del af koncentrationslejrfangens hverdag, og fangerne var desuden på nært hold vidne til hinandens lidelse og død (Frankl, 2002). Frankl giver flere eksempler på humorens tilstedeværelse under disse ekstremt vanskelige livsvilkår. Fangerne bliver eksempelvis grebet af galgenhumor allerede ved ankomsten, når alt er taget fra dem og de kommer i bad. Frankl beskriver det således: ”Vi ved, at vi ikke har andet at miste end dette så latterligt nøgne liv. Allerede i brusebadet råber vi mere eller mindre vittige bemærkninger til hinanden, det er i hvert fald meningen, at de skal lyde vittige, og vi prøver krampagtigt på at gøre os lystige, først og fremmest over os selv, men også over hinanden” (Frankl, 2002, p. 22). Erkendelsen af, at der ikke er andet tilbage end selve livet (og måske også, at selve livet også hænger i en tynd tråd), får fangerne til desperat at forsøge at hæve humøret. Som det sås i kapitel 4 på side 17, har humor en emotionel side, og måske kan man her se, at humor kan anvendes til at inducere positive emotioner i en stressende og angstfuld situation. Humor optræder desuden i hverdagen i lejrene. Ganske vist er der efter Frankls opfattelse kun tale om korte tilløb til humor. En medfange og Frankl aftaler eksempelvis at finde på en morsom historie hver dag. Imellem fangerne dannes der desuden forestillinger om fremtiden som eksempelvis, at de under en fin middag vil glemme, at de ikke længere er til fange og derfor beder værtinden om at få øset suppen fra neden i håb om at få et par grøntsager (Frankl, 2002, pp. 48-49). Det er her, Frankl kalder humoren for sjælens våben i kampen for livet, og at humoren er egnet til at ”hæve én over situationen” (Frankl, 2002, p. 48). Frankl bygger som sagt Logoterapien på sine oplevelser i koncentrationslejre og refleksioner herom, og humoren har også en plads i Logoterapien. Frankl mener, at viljen til at finde en mening har en tydelig såkaldt ”overlevelsesværdi” (Frankl 1993, p. 11). ”Noget lignende er blevet påvist – ligeledes på

²¹ Den selvbiografiske beretning kan måske ikke direkte anvendes i dette speciale hvis besvarelse på problemformuleringen foretages ud fra teorier og forskningsresultater, men Frankl fletter det eksempel materiale, han har fra sine erindringer, sammen med teoretiske betragtninger og synes desuden at bygge Logoterapien på disse, hvorfor der synes at være belæg for at inddrage disse på trods af deres selvbiografiske karakter.

strengt empirisk grund – med hensyn til selv-frigørelse, nemlig at det er en vigtig ”hjælpe-mekanisme”, der således er bygget ind i den menneskelige psyke. Som jeg skal vise, gælder dette især for det af selv-frigørelsens aspekter, der er repræsenteret af humor.” (Frankl 1993, p. 11-12). Ved selvtranscendens mener Frankl, at det at være menneske er at være orienteret mod noget, der ikke er en selv. Dette kan være et fuldbyrde noget, tjene en sag eller at elske en person (Frankl, 1993, pp. 30-31). Humoren kan således hjælpe med at opnå denne selvtranscendens. Med hensyn til, hvad Frankl mener med overlevelsesværdi, er det tydeligt, at Frankl mener, at det har stor betydning for et menneskes psykiske sundhedstilstand, som også smitter af på den fysiske, hvordan den enkelte opfatter tilværelsen. Frankl refererer til utallige eksempler på, at manglen på oplevelse af mening med livet kan være skadeligt og eksempelvis fører til udvikling af neuroser og selvmordsforsøg (Frankl, 1993, p. 26).

Frankl udvikler desuden inden for Logoterapien en teknik som kaldes paradoksal intention, hvor humor også spiller en rolle. Denne har til formål at forandre sygdom ved at flytte fokus til vilje, morskab og raskhed. Dette resultat kræver dog humor (Richman, 1996, pp. 560- 566). Paradoksal intention er så at sige at kunne le af sig selv; eksempelvis ved, at patienten latterliggør sine tvangstanker (Frankl, 2002, p. 130). Frankl beretter eksempelvis om en kvinde, der en morgen føler sig vældig deprimeret. Hun beslutter sig for virkelig at være deprimeret og græde så meget, at der bliver oversvømmelse. Dette får hende til at le, og depressionen til at lette (Frankl, 1993, p. 143). Paradoksal intervention kræver ifølge Frankl humoristisk sans, som i bund og grund opfattes som evnen til at tage afstand fra sig selv. Frankl referer Allport (1956, i Frankl, 2002, p. 126), der siger at ”Den neurotiske, der lærer at le ad sig selv, kan være på vej til selv-behandling, måske helbredelse”. Paradoksal intention beskrives som en teknik anvendt i terapi, hvilket er af mindre relevans for min problemformulering, men Frankl beskriver også, at individet kan anvende humoren til at hjælpe sig selv i forskellige mere eller mindre vanskelige situationer. Ifølge Yalom er Logoterapien ikke et sammenhængende terapeutisk system, og består blot af improviserede forsøg på at få patienten til at finde mening. Desuden opfatter Yalom ikke paradoksal intention relevant i forhold til at finde mening med livet. Denne teknik formår blot at hjælpe patienten til et nøgternt og humoristisk syn på sig selv (Yalom, 1998, p. 504). Denne kritik opfattes som velbegrundet.

Analyse af Frankls forståelse af humoren

Efter at have redegjort for Frankls opfattelse af humoren, vil jeg analysere teorien ved at besvare de spørgsmål, som jeg har valgt til undersøgelsen af humoren i det livshistoriske perspektiv. Frankl giver ikke direkte en definition på humor, men de eksempler, Frankl inddrager på humor, er blandt andet små anekdoter, som fortælles individer mellem, samt noget, individet reflekterer over alene. Især synes det at være refleksioner over egen situation, eller for at blive inden for den teoretiske tradition; egen eksistens, hvor eksistensen betragtes i et absurd eller modsætningsfyldt lys. For mig at se, minder opfattelsen af, hvad humor, er i form af, hvad der er en morsom stimulus, om inkongrunsteoriene. Disse findes inden for kognitiv psykologi (Martin, 2007, p. 83). I forhold til betragtninger om, hvorfor individet udvikler humor, synes Frankl at opfatte humor som noget, individet udvikler til at håndtere livets lidelse. Overfor blandt andet det af de eksistentielle grundvilkår, som er bevidstheden om døden, kan individet udvikle humor som en måde at forholde sig til døden uden at overvældes af angst.

Frankl beskæftiger sig ikke direkte med humor og socialitet. I de eksempler på humor, som Frankl inddrager i beretningen fra koncentrationslejrene, kommunikerer humor ofte til andre og kan således godt betragtes som havende indflydelse socialt. I eksemplet, hvor fangerne digter morsomme anekdoter og fortæller dem til hinanden, fremstår humoren som et i højt grad socialt fænomen, som påvirker gruppen positivt ved at løfte stemningen under de ekstreme livsvilkår.

Det, der primært er humorens funktion synes imidlertid hverken at skulle betragtes som relationsdannende eller – splittende, men i højere grad at være et redskab til håndtering af individets livsvilkår og lidelse. Desuden synes humoren inden for denne forståelse at være noget, individet alene eller sammen med andre anvender til blandt andet at mestre, danne et skifte sit eget perspektiv og til at inducere positive emotioner. Kategorien, som humoren med Frankl og også Freud kan placeres i nu, bryder derfor med problemformuleringen.

Diskussion af humorens mellemlag og en ny forbindelse til naturhistorien

Nu vil jeg diskutere de forskellige opfattelser af, hvordan humoren kan forstås i et livshistorisk perspektiv. Jeg rejser herefter et nyt spørgsmål, om hvorvidt det enkelte menneskes motivation til humor grundlæggende kan forklares ud fra et instinkt til at mestre. Dette vil jeg diskutere i slutningen af kapitlet.

Vitsen opfattes af Freud anno 1950 som noget, individet anvender mod nogle trusler (i form af behov, som hersker i det ubevidste og samfundets normer, som står udenfor individet), og humoren som han senere skriver om som en indstilling, der kan berolige individet, når det står over for en ugunstig ydre realitet. I henhold til Frankl kan humor også anvendes imod trusler, der udgøres af egne symptomer, angst, mødet med eksistentielle grundvilkår eller en vanskelig livssituation. Freuds tidlige opfattelse af vitsen adskiller sig fra Frankls opfattelse af små anekdoter, idet truslen, som vitsen inden for Freuds tankegang kan anvendes som et værn mod eller en løsning i forhold til, i høj grad kommer fra drifter, der er indefra kommende. Desuden opfatter Freud vitsen, som noget, der kan give en form for tilfredsstillelse for de seksuelle og aggressive drifter. Frankl derimod opfatter ikke mennesket som værende født med aggressive og seksuelle drifter, som vækker angst. En psykoanalytisk og -dynamisk forståelse af humoren og den mere eksistentialet orienterede opfattelse af individets anvendelse af humoren har imidlertid mange ligheder, især med de ændringer, der sker efter den strukturelle model udarbejdes, samt den forståelse af humoren, det giver at betragte humor som en form for regression i jegets tjeneste.

Et presserende spørgsmål synes nu at være; hvordan passer den forståelse af humoren, jeg har fået i det livshistoriske perspektiv med den, jeg fik ved at undersøge humoren i det naturhistoriske perspektiv? Med humors underlag in mente og Bertelsens tanker omkring konstituering og organisering, synes Gruner og Freuds opfattelser af vitsen at gå udmærket i spand.

Freud betragter imidlertid senere humor som det venlige og milde og en evne til at kunne se det morsomme i eksempelvis sin egen ulykke, hvilket i høj grad minder om Frankls opfattelse, og her ses ikke en direkte forbindelse med Gruners tænkning. Derimod er der en anden teori omkring et nedarvet instinkt, som synes at kunne gå i spand med Freuds senere betragtninger om humor som udtryk for det stærke jeks forvaltning af sin situation, Goldsmiths kobling mellem humor og regression i jegets tjeneste og Frankls opfattelse af humoren. Dette instinkt; kaldet *instinct to master*, som jeg er blevet opmærksom på gennem arbejdet med humoren i det livshistoriske perspektiv, kunne eventuelt betragtes som konstituerende for humoren på dette højere plan, som omvendt kan betragtes som organiserende. Jeg vil gå videre ved at redegøre for *instinct to master*. Herefter vil jeg diskutere, hvordan de forskellige lag kan ses i forhold til hinanden.

Mestring som motivation for humor

Forholder jeg mig først til min problemindkredsning, synes den at indeholde se en undren over, hvad der motiverer mennesket til humor. Robert W. White (1959) kan i den henseende bidrage med nogle betragtninger omkring, hvad der dybest set motiverer mennesket. Ifølge White kan megen adfærd ikke forklares af motivationsteorier baseret på organiske drifter, og White er uenig med Freud i, at driftsreduktion er motiverende for mennesket. White refererer til Hartmann, ifølge hvilken udvikling ikke kan forklares som en konsekvens af en konflikt mellem instinktive behov og en frustrerende virkelighed (White, 1959, p. 304- 308). At mennesker udforsker sine omgivelser udelukkende med henblik på eksempelvis at reducere angst, er der på biologisk plan ifølge White (Ibid. p. 307) ikke stor sandsynlighed for. Det skal siges, at der som nævnt i Freuds tanker omkring humoren, synes at finde en udvikling sted mod en mere adaptativ forståelse af humorens funktion. White anerkender også, at der kan observeres en udvikling hos Freud mod en adaptativ opfattelse af det mentale apparat (White, 1959, p. 306).

White samler drifterne udforskning, aktivitet og manipulation under overskriften kompetence (White, 1959, p. 305). Overalt ser man oplærte færdigheder, der starter med fx at sutte, kravle, tale, huske og videre til at udforske nye steder og ting, samt opnåelse af nye fysiske og mentale evner. Der er et væld af måder, hvorpå mennesket lærer at håndtere miljøet, men ifølge White eksisterer der ikke en fællesbetegnelse herfor (White, 1959, p. 317). Med henvisning til Webster siger White, at kompetence kan oversættes til evne, kapacitet, duelighed og færdighed (White, 1959, p. 317). White henviser endvidere til Hendrick, der angiveligt mener, at der må tilføjes endnu et hovedinstinkt til de instinkter, man allerede mener, motiverer mennesker. Dette kalder han ifølge White *instinct to master*, og udgøres af udviklingen af evnen til at mestre miljøet, og karakteriseres ydermere som en medfødt drivkraft til at handle og til at lære at handle (White, 1959, p. 307).

Mastery defineres i Cambridge Advanced Learner's Dictionary (2003, p. 767) som den komplette eller fuldkomne kontrol over noget, og at mestre som verbum betyder at lære at gøre noget godt, som eksempelvis at kunne en teknik. I Nyt Psykologisk Leksikon (2001, p. 362) er blandt andet følgende definition på mestring at finde: Mestring vil sige: "1. At klare noget på en adækvat og konstruktiv måde." White mener også selv, at mennesker grundlæggende er motiveret til kompetence (White, 1959, p. 318) og han konkluderer: "This opens the way for considering in their own right those aspects of animal and human behaviour in which stimulation and contact

with the environment seem to be sought and welcomed, in which raised tension and even mild excitement seem to be cherished, and in which novelty and variety seem to be enjoyed for their own sake” (White, 1959, p. 328). Desuden karakteriserer White søgen mod øget kompetence som legende og som noget, der giver en positive selvfølelse (oversat fra feeling af efficiency) (White, 1959, p. 329).

For mig at se er der påfaldende mange lighedstræk med humoren og de af White nævnte karakteristika ved instinct to master og kompetencebegrebet. Måske kunne man sige, at humor oprindeliggende set er en strategi til at oparbejde større kompetence eller mestring? Fordi humor synes at spille mange forskellige roller i socialiteten, opfatter jeg det som frugtbart at betragte humors underlag som en disposition til udforskning af nye måder at anskue tilværelsen på, samt forskellige måder at indgå i og mestre en social tilværelse. Som det fremgik af kapitel fire kan mennesket betragtes som et socialt væsen, der må indgå i nære relationer for at overleve, og for at arten overlever og udvikler sig. Allerede nu synes at eksistere en rød tråd op til det, jeg har fundet ud af om humoren i det livshistoriske plan, hvor humor netop kan betragtes som individets mestring. Sammenhængen mellem natur- og livshistorie vil jeg imidlertid diskutere i det næste afsnit, som afrunder dette kapitel.

Sammenhængen mellem det naturhistoriske og livshistoriske perspektiv.

Jeg har som sagt draget nogle konklusioner om, hvad humoren er og hvilke funktioner humoren har for socialiteten på baggrund af den teori og forskning, jeg har redegjort for i undersøgelsen af humoren i et naturhistorisk og livshistorisk perspektiv. Der er imidlertid nogle opfattelser af humoren og dens rolle for socialiteten, der ikke umiddelbart er forenelige, og derfor spørger jeg om, hvad jeg skal gøre med de mange forskellige og modsatrettede bud på, hvad humoren egentlig er, og hvilken rolle, humoren spiller for socialiteten? Bertelsen (2000, pp. 21-23; p. 28) giver et lignende eksempel med vold. Forskellige discipliner inden for psykologien giver hvert deres bud på, hvad der forårsager vold, og eventuelt også, hvordan vold undgås. Dette kan forårsage, at de forskellige discipliner giver forvirring og at psykologien kommer til at fremstå som et klude-tæppe i stedet for en samlet videnskab, hvor man kan se de dybere sammenhænge, og hvordan de forskellige discipliner kan berige hinanden. Dertil kommer, at manglen på sammenhæng mellem disciplinerne kompliceres endnu mere, da der inden for perspektiverne findes teorier, der ikke umiddelbart er forenelige (Ibid.). Jeg oplever som sagt også, at dette er tilfældet i forhold til de perspektiver og teorier, jeg har inddraget i undersøgelsen af min problemformulering.

Ifølge Bertelsen (2000, p. 42) må almenpsykologien, som jeg metodisk er inspireret af, undersøge, om i de enkelte specialteorier er kompatible med hinanden, dvs. hvad der kan sammenlignes, og om de kan integreres, så de tilsammen øger vores viden. Nu vil jeg derfor diskutere, hvordan nogle af de forskellige bud på humoren kan harmonere, hvad den dybere sammenhæng måske er, og diskutere de modstridende opfattelser i forhold til korrespondens²², kohærens²³ og kompatibilitet²⁴. Ved hjælp af Bertelsens begreber konstitution og organisation vil jeg også forsøge at samle de forskellige perspektiver på humoren i forhold til hinanden. Som sagt finder man på lavere niveauer ifølge Bertelsen (2000, pp. 17-18) de fundamentale biologiske niveauer, hvor man finder kroppens og hjernens opbygning, fysiologiske processer og den mest elementære interaktion mennesker har med omverdenen. Når det kommer til de nederste niveauer af humoren, har jeg fundet ud af, at der findes et neurologisk grundlag i hjernen, som må være til stede, for at mennesker kan percipere og producere samt påskønne humor. Kapaciteten til humor synes at skulle findes i flere forskellige processer i flere steder i hjernen. Humor er således ikke konstitueret af en enkelt fysisk proces, men humors fysiske grundlag består af flere forskellige processer, der kræver aktivering i forskellige neurale kredsløb. Dette synes at være kohærent med de mange forskellige opfattelser af humoren og især de, der ikke betragter humoren som noget ganske ensidigt. På det neurologiske plan er det desuden muligt at argumentere for, at humoren er konstitueret af noget socialt, nemlig latteren, idet latteren har vist sig at have en smittende effekt, der synes at igangsættes automatisk.

Inden for det naturhistoriske perspektiv fandt jeg som sagt imidlertid også nogle perspektiver, der ikke direkte stemmer overens. Der er tale om hhv. det indtryk af humors underlag, Katzenelson, Alexander og Gruner (se kapitel tre) giver indtryk af, og især Gruner skiller sig som bekendt ud, da han betragter latter, som jeg ser som en grundlæggende kapacitet til humor, som altid motiveret af aggression og selvhævdelse. I indledningen definerede jeg socialiteten som alle de måder, hvorpå enkelthandlingen er en delmængde af fælleshandlingen eller altid står i relation til andres handlinger, og socialiteten betragtes som værende fyldt med gensidige afhængigheder og adskillelser eller brud på afhængigheder og netværk. Fordi den enkeltes selvhævdelse og aggres-

²² Begrebet korrespondens dækker over, om en teori stemmer overens med virkeligheden (Bertelsen, 2000, p. 40)

²³ Ifølge Bertelsen og i henhold til realitetsprincippet, kan teorier om det samme ikke begge være sande og samtidig modsige hinanden. Videnskabelige tilgange til samme sag skal være såkaldt kohærente, hvilket vil sige, at de ikke modsiger hinanden (Bertelsen, 2000, p. 41).

²⁴ Ifølge Bertelsen må metodisk reducerede specialteorier om samme ontologisk irreduktible stykke virkelighed være kompatible. Herved skal forstås, at de forskellige specialteorier må være formuleret således at deres kohærens eller inkohærens rent faktisk kan undersøges og kan berige hinanden via deres forskellige indsigter i samme sag (Bertelsen, 2000, p. 41).

sioner synes at virke ind i forhold til dette og ligge sig på adskillelsessiden og uafhængighedssiden, og fordi jeg vil undersøge humorens rolle for socialiteten, synes de forskellige opfattelse af, om humorens underlag udelukkende er underlag for noget aggressivt og selvhævdende eller ej, at være afgørende for svaret på min problemformulering. Det centrale spørgsmål synes at være; bør humor betragtes som havende et underlag udelukkende motiveret af aggression og selvhævdelse eller ej? Det skal desuden bemærkes, at Freuds tidlige tanker omkring joken som sagt også rummer betragtninger, der minder om Gruners, og især det Freud siger om, at mennesker er født med medfødte aggressive drifter, som det vedvarende vil forsøge at få tilfredsstillelse for, skal sådan set placeres i underlaget. Derfor diskuterer jeg implicit også den tidlige Freuds opfattelse af joken side om side med Gruners opfattelse af latteren.

Overordnet set synes Gruner, Alexander og Katzenelson at være kompatible, grundet at de alle tre vedrører tidlige menneskearters motivation for at le. Motivationen for latter hersker der imidlertid ikke enighed om. Så vidt jeg kan se, kan der foreslås nogle muligheder for løsning på problemet med at få et samlet billede, hvor teorierne beriger hinanden. For det første kan Gruner, Katzenelson og Alexander betragtes som simpelthen inkohærente. I så fald må det afgøres, hvilken teori, der korresponderer med virkeligheden. Dette er jeg begyndt med i kapitel tre, idet jeg spørger, hvilken af de tre teorier, der er rigtig. Jeg gør blandt andet opmærksom på, at forskellige forskningsresultater ikke støtter Gruner i, at latter er et ansigtsudtryk anvendt til at håne og skræmme andre og vise andre overlegenhed. Gruners metode til udledning af sine konklusioner synes desuden at rumme svagheder. For det første bygger Gruner sine konklusioner om, hvilken rolle humor har spillet for tidlige mennesker ved at undersøge børn. Dette synes at skabe nogle problemer, idet børn af nutidens mennesker ikke nødvendigvis kan tænkes at have de samme karakteristika som tidlige menneskearter. Desuden synes Gruners teori om, at alle vittigheder er udtryk for aggression og superioritetsfølelse at være umulig at falcificere, hvilket også påpeges af Martin (2007, p. 54). Disse problemer ved Gruners teori får mig til at betragte det som mindre sandsynligt, at humoren udelukkende er udtryk for aggressioner og superioritetsfølelse.

Alexander medtænker til forskel fra Gruner humorens reproduktive fordele, hvilket må betragtes som en styrke i en teori om humorens rolle i den menneskelige evolution. Katzenelson kan også siges at have denne fordel, idet der kan trækkes linjer mellem hans opfattelse af, at mennesket er biopsykisk disponeret til at stræbe efter nye kompetencer og Whites betragtninger om instinct to master som grundlæggende for menneskelig fylogene. På den anden side kan der foretages en

modifikation af Gruners teori, indebærende, at aggression og selvhævdelse måske udgør noget af motivationen for humoren, hvorefter det kan siges, at Gruner, Alexander og Katzenelson muligvis viser hver deres side af humorens underlag, dvs. at humors underlag både er underlag for noget aggressivt, boycotning men også at det er underlag for gruppesammenhold, mestring og kærlighed. Måske belyser Gruner én side af biopsyken, mens Katzenelson og Alexander belyser flere. Det kræver dog som sagt en modifikation af Gruner således, at teorien ikke betragter al humor som værende konstitueret af disposition til aggressivitet.

Nu vil jeg gå videre til at diskutere, hvad der sker, når det livshistoriske perspektiv tilføres. Hvad er sammenhængen her, og kan man betragte de to perspektiver på en måde, så de beriger hinanden? Det livshistoriske perspektiv kan siges at tilføje nogle højere niveauer af humoren. Ifølge Bertelsen er de højere niveauer egentlige psykiske niveauer, hvor der findes bevidstheden samt den eksistentielle, reflekterende og vælgende måde, hvorpå vi forholder os til den måde, vi er orienteret mod verden og andre mennesker, som også er orienteret mod noget på en bestemt måde (Bertelsen, 2000, p. 18). Et eksempel er, at den måde, hvorpå mennesker konkret og med adfærden sætter sig i forbindelse med omverdenen ud fra det repertoire af muligheder, de har på de nedre niveauer, er bestemt af de øvre niveauer. Herudfra slutter jeg, at humorens underlag giver et grundlag, men hvordan humoren konkret kommer til udtryk eksempelvis i adfærden, må være bestemt af humors øvre lag. I undersøgelsen af humoren i det livshistoriske perspektiv fandt jeg, at den måde, humoren konkret kommer til udtryk hos den enkelte, i form af, hvad personen producerer og påskønner af humor i overensstemmelse med Bertelsen ikke kun er et produkt af nogle medfødte dispositioner og bestemt af udelukkende fysiologiske processer.

Freud startede som sagt med at opfatte vitsen, som jeg fastslog i begrebsafklaringen som en form for humor, som udtryk for den enkeltes aggressive og seksuelle drifters møde med den ugunstige realitet. Visse elementer af denne opfattelse synes dog i dag at være at betragte som historiske og, denne del af Freuds teori synes desuden at skulle placeres i det naturhistoriske perspektiv. Senere fremsætter Freud en opfattelse, hvor den enkelte kan have evnen til at le af en ugunstig realitet. Freuds teori om vitsen kan imidlertid også, med indførelsen af den strukturelle personlighedsmodel, forstås som den enkeltes jags måde at gebærde sig med en fin administration af realiteten og med henblik på og omtanke for sine relationer.

Begrebet regression i jegets tjeneste kommer senere til og giver endnu et bud på mekanismen bag dette i form af, at individet med humoren synes gå tilbage til tidligere stadier i udviklingen

uden at miste kontakten til realiteten. Her begynder det at gå op for mig, at de kategorier, jeg oprindeligt havde en hypotese om, at humoren skulle inddeles i, måske er mindre relevante end først antaget, idet humors mellemlag ikke synes at skulle betragtes som noget, der direkte spiller en rolle for socialiteten, men nærmere synes at være en egenskab, det enkelte individ kan anvende i sin tilværelse, der dog også indebærer forvaltning af sine relationer.

Derefter inddragede jeg Frankls betragtninger omkring humoren som værn i vanskelige livssituationer og ved bevidstheden om eksistentielle grundvilkår, der forklarer, hvordan humoren kan betragtes som den enkeltes måde at mestre tilværelsen. Dette stemmer udmærket overens med Freuds senere opfattelse af humoren samt Goldsmiths betragtninger om humor som regression i jegets tjeneste, og der synes at eksistere høj grad af kohærens mellem teorierne. Desuden kan nævnes, at Bertelsen som sagt siger, at man på højere niveauer finder bevidstheden og den eksistentielle og reflekterende måde, hvorpå mennesker forholder sig til den måde, de er orienterede mod verden og andre mennesker (Bertelsen, 2000). Dette synes at kunne genkendes i Frankls betragtninger om humor som resultatet af refleksion over tilværelsen og eksistentielle vilkår og beslutningstagen omkring, hvordan individet vil forholde sig til disse, samt min tolkning af Freud, hvor vitsen netop kan betragtes som i visse tilfælde en udtryksform, der benyttes grundet viden individets orientering mod verden og andre mennesker, der også har deres egen retning. Det skal naturligvis understreges, at jeg muligvis havde fundet inkohærens, havde jeg valgt nogle andre teorier eller forskning.

En vis kompatibilitet og kohærens synes også at være et finde mellem det, jeg fandt ved at undersøge humoren i et naturhistorisk perspektiv og dette livshistoriske perspektiv, i hvert fald hvis Gruners opfattelse af humorens underlag tolkes i en modificeret udgave. Det kompatible og kohærente mener jeg kan argumenteres for, idet der inden for perspektiverne synes at være forholdsvis klare afgrænsninger i forhold til metodiske reduktioner (fx omtaler Frankl ikke humorens biologiske og evolutionært udviklede grundlag), og da der synes at kunne observeres en linje mellem konstitution og organisation. Her kan ydermere trækkes en linje fra opfattelsen af humors underlag som bestående af det i ovenstående omtalte instinct to master til mellemlaget det højere niveauer, som organiserer disse. Alexander synes at bidrage med individets mestring af forskellige livssituationer og medtænker både den enkeltes og gruppens overlevelse i overvejelserne omkring menneskets udviklingshistorie. Han beskæftiger sig ligesom Katzenelson med, hvad der har været fordelagtigt for mennesker for at de kunne udvikle sig, nemlig evne til at begå

sig i flok. Der synes at være en vis grad af lighed mellem dette og min tolkning af Freud, hvor humoren kan betragtes som det stærke jeks måde at håndtere en ugunstig livssituation, Goldsmiths betragtninger om humor som regression i jegets tjeneste og Frankls opfattelse af humor som en form for mestring. Med Bertelsens begreber kan man sige, at en samling af disse teorier i et overordnet billede kan give et indtryk af humoren som konstitueret af instinct to master og nogle dispositioner til at glædes ved egen virksomhed, konkurrencelyst, gruppesammenhold, fascination, spænding og begejstring samt kærligheden, der organiseres på et højere plan af jeget og den frie vilje til at opfatte sin livssituation som rummende positivitet og muligheder samt forvaltning af sine relationer, således, at der tages højde for andres retning i tilværelsen. Når det nu gennem arbejdet med humoren er blevet klart, at humor er et fænomen, der i høj grad finder sted i det sociale rum, og har karakteristika, der i visse sammenhænge synes at skabe og opretholde autonomi og distance til andre mennesker, og til andre tider indgår i sammenknyttede sociale situationer, synes der at være grund til at betragte humor som motiveret af mestring af omgivelserne og dermed også et liv rummende socialitet såvel som autonomi. Der synes med andre ord at være tale om forskellige teorier om samme fænomen, humoren, der er kohærente. Således kan humoren, apropos mit spørgsmål i indledningen være både et natur- og individfænomen.

Jeg synes sådan set nu at være i stand til at svare på problemformuleringen. Før jeg kan drage endelige konklusioner, må jeg imidlertid undersøge humoren i et kulturhistorisk perspektiv, for muligvis bidrager dette perspektiv med noget, der er nødvendigt for at få en dybdegående forståelse for humoren og dens rolle i socialiteten.

6 KULTURHISTORISK UNDERSØGELSE OG OPSAMLING

Efterhånden som jeg har undersøgt humoren begrebsmæssigt og som fænomen i et naturhistorisk og livshistorisk perspektiv, er det gået op for mig, hvor komplekst et fænomen, humoren er, og hvor mange teorier og undersøgelser, der findes om humoren, således at feltet ikke kan undgå at blive vældig bredt. Inden for den kulturhistoriske dimension undersøges det som sagt, hvordan kulturen både sætter rammer og skaber muligheder for udviklingen af det særligt menneskelige (Bertelsen, 2000), og kultur defineredes i indledningen som ”Den samlede sum af et afgrænset fællesskabs karakteristiske samkvemsformer eller livsmåder samt fællesskabets materielle og åndelige frembringelser” (Katzenelson, 1994, p. 29). Når humoren undersøges i et kulturhistorisk perspektiv, synes der at være mange spørgsmål, som kunne være relevante for min problemformulering at besvare. Eksempelvis:

- Spiller humor den samme rolle i socialiteten i alle kulturer?
- Er humoren en afspejling af, hvad der rører sig kulturelt? Kunne det tænkes, at humoren anvendes til kritisk stillingtagen til strømningerne i samfundet? Hvilken funktion har humoren, i den del af socialiteten, der involverer gruppeprocesser, gruppeidentitet og stigmatisering samt magtforhold?
- Humor synes både at være et ”naturfænomen” og rumme noget individuelt bestemt. I hvor høj grad er humor et høj-organiseret kulturfænomen?

Der kan ikke herske tvivl om, at humor er et socialt og kulturelt fænomen, og der synes at være utallige relevante teorier og forskning på området (se Kjus & Kaare, 2006, pp. 18-19; Martin, 2007, pp 113-152). Jeg må derfor erkende, at det vil være for omfattende at undersøge og besvare alle de spørgsmål, der kunne være relevante for det kulturhistoriske perspektiv. Derfor har jeg valgt at nævne nogle af disse, hvorefter ser jeg mig nødsaget til at vælge et fokusemne, og gå i dybden med dette. Dette kapitel afrundes med et forsøg på at skabe overblik og en sammenhængende forståelse af humoren, hvorfor de forskellige perspektiver fra de ovenstående kapitler medtænkes.

Overblik over feltet; socialpsykologisk teori og forskning om humor

På det kulturelle plan synes humoren at tjene et væld af funktioner for socialiteten. En af disse vedrører, når mennesker påvirker hinanden til bestemte holdninger eller adfærd. Noget kunne nemlig tyde på, at humor kan anvendes til at overbevise og overtale mennesker. Humor anvendes med denne hensigt i medier og reklame (Martin, 2007, pp. 136- 139; Skretting, 2006, pp. 81-94). En hypotese er, at humor kan fjerne opmærksomheden fra manglende logisk sammenhæng, i en argumentation. Man er dog nået til den konklusion, at et budskab, der ”serveres” gennem humor har størst sandsynlighed for at få tilslutning, hvis publikum allerede er af samme overbevisning, som budskabet (Martin, 2007, pp. 136-139).

Hvis der dannes link mellem det, der blev sagt i det livshistoriske kapitel om, at humoren kan betragtes som det stærke jags administration af socialiteten, og relationer, kan man anvende Goffmans teori om facework som et eksempel på en socialpsykologisk teori, der kan anvendes på humor. Iflg Martin, er humor af natur fuld af modsætninger, og kan opfattes på forskellige måder, hvorfor det er lettere at sige noget gennem humoren, da individet, hvis modtageren tager budskabet ilde op, kan sige, at det kun var for sjov. Dette giver mennesker mulighed for at redde ansigt for sig selv og andre. Martin sporer facework tilbage til Goffman, der angiveligt definerer face som ”an image of self delineated in terms of approved social attributes.” (Goffman, 1967, i Martin, 2007, p. 116). Man synes med andre ord i socialiteten via humoren at kunne redde sit og andres ansigt. Igen synes humor at fremstå som en form for mestring men her i et mere interpersonelt lys.

En anden funktion, som humoren muligvis har for grupper, vedrører medlemmernes sociale identitet. Martin (2007, p. 122) henviser til Gary Alan Fine, som anvender begrebet *idioculture* til at dække over det system af viden, overbevisninger, og skikke, som en gruppe bruger til at definere sig selv og gør det muligt for medlemmerne at føle samhørighed. Fine mener ifølge Martin, at humor kan bidrage til *idioculture* gennem venlig drilleri, øjenavne, indforståede vittigheder og slangord. Også dyader kan bruge humor til at danne en delt identitet og styrke følelsen af samhørighed (Martin, 2007, p. 122).

Jeg vil afrunde dette overblik ved at trække på William H. Martineau (1972), der gennemgår nogle socialpsykologiske teorier og forskningsresultater om humor op til 1972, og som på baggrund af dette danner en model over humors funktion i socialiteten. Martineau (Ibid. pp. 111)

henviser blandt andet til Radcliffe-Brown, der har introduceret begrebet *joking relationships*, som er karakteriseret ved relationer, hvor en af relationens parter tillades eller forventes at lave sjov uden at den anden bliver fornærmet. Martineau henviser endvidere til forskning om racistisk humor; i forhold til hvordan grupper gør nar af andre, angiveligt med henblik på at fremhæve indgruppen positivt. Herefter henvises Klapp, der i 1950 skrev om "fjolsets" rolle i social organisering, idet fjolset, forstået bredt som den, der latterliggøres, synes at tjene en vigtig rolle i form af at agere syndebug og herigennem kan fjolset anvendes som kontrolmekanisme, idet fjolset er et eksempel på, hvordan en gruppe eller en befolkning ikke skal opføre sig. Det, at bringe fjolset frem i lyset, forstærker i henhold til Klapp konformitet, skaber statusjusteringer eller udelukker simpelthen de, der afviger fra massen (1972, pp. 108-111).

I 1959 konstaterer Middleton og Moland ifølge Martineau (1972, pp. 108-110), at der på dette tidspunkt eksisterer tre tilgange til sociologiske undersøgelser af humor. For det første de undersøgelser, der fokuserede på situationer med konflikt mellem grupper, for det andet kontrolfunktioner inden for grupper og for det tredje *joking relationships*. Middleton og Moland kritiserer ifølge Martineau undersøgelserne for hidtil ikke at tage hensyn til den populære humor, som cirkulerer vidt i befolkningen. Dette skal angiveligt have haft som konsekvens, at humors vigtige rolle i dannelse og forstærkning af solidaritetsfølelse og intimitet inden for grupper er blevet overset. Middleton og Moland betragter ifølge Martineau (1972, pp. 108-110) humor som et middel til at søge social accept men også noget, der kan styrke gruppens sociale bånd.

I midten af 1960'erne undersøger historikeren Joseph Boskin ifølge Martineau afroamerikaneres humor gennem tiden, og en af funktionerne, humoren her har, er tilsyneladende mestring af forhindringer som skyldtes diskriminering, og senere har humoren udtrykt afroamerikaneres stolthed, efterhånden som diskrimineringen aftager. Martineau henviser desuden til Miller, der, på baggrund af en undersøgelse af vittigheder opstået på lokale stammers rådsmøder, konkluderer, at humor kan anvendes til spændingsreduktion og som kommunikationsmiddel, og at menneskelig kontakt gennem humor bliver mindre skrøbelig, idet humor kan anvendes til at sige det, der ellers ville være vanskeligt (Martineau, 1972, pp. 103-114).

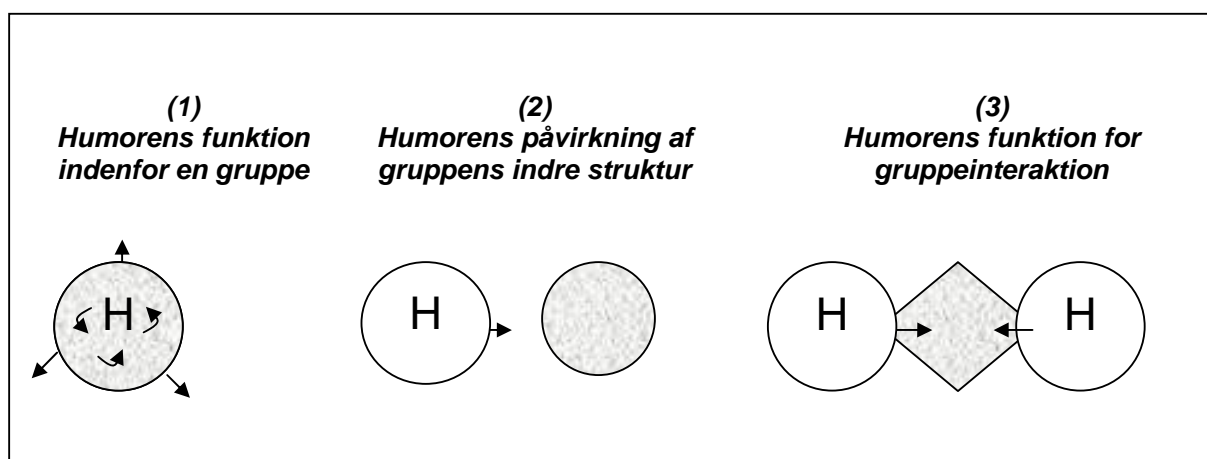
Martineaus model over humorens sociale funktioner

På baggrund af den gennemgang af socialpsykologisk teori og forskning om humoren udarbejder Martineau en model over humorens sociale funktioner. Den vil jeg her præsentere og senere arbejde videre med, med henblik på at få en større forståelse for, hvad humoren er.

Det synes at være et gruppeniveau, som Martineau kan bidrage med i forhold til den forståelse, jeg allerede har fået ved at undersøge humoren i et livs- og naturhistorisk perspektiv. Martineau opfatter humorens funktioner i inter- og intragruppeprocesser som yderst væsentlig: "Humor is part of every social system and can be analyzed as one social process affecting the system..." (Martineau, 1972, p. 103). Modellen skal forklare humorens sociale funktioner i et sociologisk perspektiv, men Martineau har som sagt fokus på humor indenfor - og imellem grupper (Ibid. pp. 101-125), hvilket, som det vil fremgå i nedenstående, er vigtigt at bemærke. Teorier om gruppeprocesser og såkaldt social identitet kan ifølge Hogg og Vaughan (2002) spores tilbage til social identitetsteori, som er et perspektiv, der har sit udgangspunkt i Henri Tajfels arbejde om social kategorisering, intergruppe relationer, social sammenligning, fordomme og stereotyper samt videre teoridannelse af John Turner og hans associerede om selv-kategoriseringens rolle i dannelsen af gruppeadfærd associeret med kollektiv selvopfattelse eller selvkoncept (Hogg & Vaughan, 2002, p. 125). Tajfel opstiller en hypotese om, at selv når der ikke findes en eksplicit eller institutionaliseret konflikt mellem grupper, er der en tendens til adfærd, der favoriserende den gruppe, man er medlem af. Dette determineres af behovet for at bevare eller opnå et "særligt positivt gruppekaraktistikum" som så tjener til at beskytte eller opnå en positiv social identitet for medlemmerne i gruppen (Tajfel, 1982). Tajfel (1982) refererer til et af sine tidligere arbejder idet han siger, at social identitet er: "that *part* of the individuals' self-concept which derives from their knowledge of their membership of a social group (or groups) together with the value and emotional significance of that membership" (Tajfel, 1981 i Tajfel, 1982, p. 24).

Martineau defineres humor som et hvert element i kommunikation, der betragtes som morsomt af en eller flere af de interagerende parter (Ibid.). Dette er en lidt mere snæver definition end de, der også inddrager humor som ikke kommunikeres til andre. I sociale interaktioner forstår Martineau humor som noget, der initierer interaktion, og med en analogi holder humor interaktionens maskineri kørende frit og glat. I andre tilfælde fungerer humor imidlertid i henhold til Martineau som interpersonel grus, der skaber friktion og derved modificerer interaktionens karakter (1972, p. 114). Martineau betragter humors som skabende konsensus, konflikt og kontrol afhængig af

de variable, der er i modellen (Martineau, 1972, pp. 114-125). Der indbefattes nogle variable i modellen, som er; aktøren; dvs. den, der producerer humoren, publikum, humorens genstand (oversat fra subject), dvs. de eller dem, som humoren går ud over eller omhandler (oversat fra the butt of the joke), bedømmelsen eller vurderingen af humoren, den kulturelle kontekst og sidst de involverede parters sociale position. Modellen er konstrueret i en basisramme af tre strukturelle settings, som er illustreret i figur 6.1. Forskellen på setting to og tre er for mig at se noget uklart fremstillet (se Martineau 1972, p. 115), men forskellen på disse er mindre væsentlig for, hvad jeg vil anvende modellen til. Cirklerne i modellen repræsenterer grupper. Humorens aktør er markeret med H. Pilene markerer hvilken retning, humoren så at sige har. De mørke felter markerer det område, der er i fokus for beskrivelsen af humorens funktion.

Figur 6.1: De tre settings i Martineaus model over humorens sociale funktioner. Figuren er udfærdiget på baggrund af Martineau (1972, p. 115).

Ud fra modellen og de nævnte variable kan der dannes nogle tilhørende præmisser og udfald for at identificere nogle af de sociale funktioner, humoren kan have. Ifølge Martineau kan humoren have følgende funktioner: Humoren kan påvirke at sammentømre en gruppe i form af at forstærke de eksisterende adfærdsmønstre og styrke de sociale bånd, påbegynde kommunikation, højne solidaritet inden for gruppen, kontrollere gruppens medlemmer og sanktionere en, der afviger fra normerne, på en måde, der giver denne mulighed for at anerkende sin afvigende adfærd og korrigere den uden at tabe ansigt, øge social disintegration i gruppen samt at øge gruppens evne til at mestre en ydre belastning. Humoren kan desuden påvirke en gruppes holdning til en anden gruppe i negativ eller positiv retning og forstærke allerede eksisterende fordomme overfor en anden gruppe samt påvirke relationen mellem grupper i positiv og negativ retning, skabe social integra-

tion mellem grupperne samt skabe eller forstærke konflikt mellem grupperne (Martineau, 1972, pp. 114-124).

Analyse og diskussion af Martineaus model

Der synes at være argumenter for, at betragte Martineaus model som korrespondent med virkeligheden. Antropolog Charlotte Baarts, skriver i 2004 Ph.d om arbejdssikkerhed på en byggeplads, og hun går ifølge Holm i forbindelse hermed i lære som jord- og betonarbejder (Holm, 2008, pp. 24-25). Baarts mener ifølge Holm, at de vittigheder og eksempler på spontant opståede humor, som findes mellem medarbejderne, udtrykker nogle alvorlige budskaber. Eksempelvis når arbejderne spøger med, hvorvidt en af deres kolleger, der har været sygemeldt i tre uger pga. en forstuvet fod, har fået amputeret foden. Dette udtrykker tilsyneladende, at det ikke betragtes som accepteret, at blive hjemme i tre uger pga. en forstuvet fod. Sarkastiske bemærkninger og generelt spontant opstået humoristisk kommunikation vedrører tilsyneladende ofte sikkerheden på arbejdspladsen. Humoren gør grin, men meddeler også de normer og værdier, der gør sig gældende for sjakket. Holm refererer Baarts idet hun fastslår, at humoren er et redskab til at "...sige noget, der ellers kan være svært at sige. Men det er også et redskab til at skabe og afgrænse et fællesskab. Derfor er studier af humoren på en arbejdsplads en indgangsvinkel til at forstå fællesskabets sociale struktur, integration og organisering." (Holm, 2008, pp. 24-25). Holm konstaterer, at der er tale om et betonarbejder sjak der gennem deres særlige sproglige habitus, (og dermed også humoren) viser sin høje moral og stærke fællesskab, som i sidste ende betyder noget for arbejdssikkerheden (ibid.). Martineaus model synes at kunne anvendes på dette konkrete eksempel på en gruppe, hvor en afvigende adfærd sanktioneres, og synes også at vise, at modellen er aktuel at anvende i forhold til intragrupperprocesser også i dag, selvom modellen blev udfærdiget for 36 år siden.

En undersøgelse af Nancy D. Bell (2007, pp. 367-387) vedrører også humor i socialiteten og dens indflydelse, og den er interessant, fordi den er ny, samt synes at gøre opmærksom på, at humor også kan betragtes som noget, der kan anvendes til at markere ind- og udgruppeidentitet. Desuden synes den at kunne anvendes sammen med Martineaus model i forhold til nogle refleksioner, jeg ønsker at foretage på et højere abstraktionsniveau i slutningen af dette kapitel. Hos Bell - ligesom hos Martineau - betragtes vurderingen af humoren, og de forskellige parters udgangspunkt som central for humorens funktion. Martineau synes at danne sin model inden for en kognitiv men også konstruktionistisk tradition, idet der lægges vægt på, hvordan humor bearbej-

des og vurderes og at humoropfattelsen konstrueres i modtageren uafhængigt af afsenderens hensigt. Bell (2007, pp. 367-387) synes at forske inden for en socialkonstruktionistisk tradition, fordi hun opfatter humorforståelse som noget, der konstrueres i det sociale rum, og betragter magt og identitetsforhold som noget, der er involveret i forhandlingen af forståelsen af humoren. Fuldt positiv respons på humor kræver, at tilhørerne erklærer sig enige med humorens budskab; inkluderende enhver holdning eller fordom, der udtrykkes med humoren, men der kan også være positiv respons på og påskønnelse af humoren, selvom eksempelvis vitsen ikke er fuldt forstået.

Bell opfatter forståelse som ikke kun en kognitiv og indre proces, men forståelse er også noget socialt, og der er magt- og identitetsforhold impliceret i forhandling om forståelse. Ifølge Bell har joking i samtaler og især drilleri ofte til formål at udøve social kontrol, hvilket er fuldstændig lig nogle af scenarierne af Martineaus model. Drilleri kan ifølge Bell (2007, pp. 367-387) have den virkning på tilhøreren, at vedkommende ændrer sin adfærd. Dette kræver dog, at tilhøreren evner at afgøre, om der er et underliggende budskab og hvilken form for handling, der i så fald vil være passende (Bell, 2007, pp. 367-387). Bell giver et eksempel, hvor undersøgelsesdeltageren fortæller, at hun på sit arbejde har lavet en fejl, hvorefter hendes chef siger, at han vil brække halsen på hende, hvis hun gør det igen. De to ler begge sammen, men undersøgelsesdeltageren fortæller bagefter følgende: "...sometimes people it is like being serious but by jokes?...like 'I'm joking you but this is serious.'" (Bell, 2007, p. 381). Bell påpeger desuden, at humor kan bruges til at udvikle og forstærke varme følelser i relationer men også kan at skabe afstand mellem deltagere i en samtale (Bell, 2007, p. 381). Dette er også i god overensstemmelse med Martineaus model. Bell (Ibid) mener desuden, at humor kan bruges til at teste og markere in- og out-group identiteter.

Martineaus model synes at have den fordel, at den sætter de forskellige funktioner, som humor kan have for socialiteten i system, således at humors mangesidethed ikke fremstår helt så uoverskuelig. Martineaus model gør mig i det hele taget opmærksom på vigtigheden af et gruppeplan, og nogle faktorer så som vurderingen af vitsens indhold for at kunne opnå forståelse af, hvad humor er og hvilken rolle den har for socialiteten. Martineau synes derudover at gøre opmærksom på noget andet yderst relevant, nemlig relationens indflydelse. Martineau konstaterer, at relationen har en indflydelse på, hvilken funktion humoren har (Martineau, 1972, pp. 114-123). Jeg gør igen opmærksom på at der her er om relationen mellem grupper, da dette er Martineaus fokus. Hvis to grupper kontinuerligt deltager i at initiere humor, der af den anden gruppe opfattes

som nedsættende, kan dette ifølge Martineau introducere konflikt. Dette modvirkes dog, hvis relationen i sig selv er højt skattet, og sensitivitet mod nedvurderende humor derfor er sænket. Der kan også gives tilladelse til nedvurderende humor, hvis relationen mellem de pågældende grupper er kritisk nødvendig af en eller anden grund, eller hvis en af grupperne har en højere status end den anden, da dette kan befordre en gensidig tilladelse (Martineau, 1972, pp. 114-123).

Analysen af Martineaus model gør mig opmærksom på nødvendigheden af medtænkning af nogle flere faktorer, og især relationen synes interessant at undersøge nærmere samt relatere til eksempler fra virkeligheden. I samråd med min vejleder besluttes, at jeg arbejder videre med de betragtninger, Martineau bidrager med, men at jeg så at sige slipper Martineau og gør mig nogle nye refleksioner og tager et forståelsesplan mere ind, som synes at kunne udvide forståelsen af humoren. Jeg vil desuden analysere og diskutere videre på et mere ikke-litteraturgivet niveau.

Indføring af alliancebegrebet og kollektivniveauet

Det, Martineau bidrager med i konteksten af besvarelsen af min problemformulering er naturligvis en masse funktioner, som humoren kan have på guppeplan, men det er særligt hans opmærksomhed på betydningen af relationen mellem grupperne, der synes at kunne give større forståelse for humoren og humoren i socialiteten. Der er imidlertid et begreb for den gode relation, som synes anvendelig i forhold til at forklare humoren, som jeg derfor nu vil inddrage.

Martineaus påpegning af betydningen af relationen, for den funktion, humoren kan have, giver mig associationer til begrebet alliance. Alliancebegrebet er blandt andet at finde inden for terapeutiske sammenhænge i form af *den terapeutiske alliance*, der betragtes som væsentlig for, at terapi får positive resultater. Ifølge Esben Hougaard (2004, s. 281) rummer alliancen enighed mellem klient og terapeut om terapiens mål og metode samt et følelsesmæssigt bånd mellem terapeut og klient. I denne sammenhæng vælger jeg at bruge alliancebegrebet som dækkende over en god relation mellem nogle givne individer, kollektiver og/eller grupper imellem. Jeg tænker, at alliance måske eksempelvis kunne tænkes at udgøres af nogle fælles værdier, en fælles historie, respekt for, hvad andre grupper opfatter som værdifuldt, og at man kort sagt vil hinanden det godt.

Et eksempel på humor mellem grupper synes at illustrere, hvor vigtig forståelse for relationen og alliancen er for forståelsen af humorens indflydelse i socialiteten. Jeg tænker på følgende vittig-

hed ”En svensker kom ind på en engelsk pub: ”Giv mig en svensk øl.” ”Desværre - vi sælger kun engelske øl her Hr.” ”Ok, så giv mig noget, der ligger tæt op ad en svensk øl.” ”Værsgo’ - Det bliver 10 kroner for et glas vand.”” (fundet på hjemmesiden AskerP.dk, http://www.asgerp.dk/vittigheder/svensker-paa-engelsk-pub_c410.aspx den 1. november 2008). Det kan sagtens tænkes, at svenskere som publikum vil betragte denne vits som nedvurderende, idet den synes at udtrykke, at svenskere ikke drikker god øl, ikke kan finde ud af at fremstille øl, eller ligefrem udtrykker noget nedsættende om den svenske alkoholkultur. Det kan imidlertid sagtens tænkes, at der slet ikke vil opstå konflikt mellem svenskere og danskere hvis vitsen blev fortalt til svenskere af danskere på grund af den gode relation, der overordnet set synes at eksistere mellem svenskere og danskere. Svenskere og danskere synes at have nogle normer tilfælles, har økonomiske og politiske samarbejder, og de to folk har noget historie tilfælles. Der kan med min anvendelse af begrebet siges at være tale om en alliance mellem de to folk.

Nu synes det at være relevant at følge op på det nævnte om, at Martineaus model vedrører humor i og mellem grupper. Jeg vurderer nemlig, at der foruden det biopsykiske niveau, det individuelle niveau og gruppeniveauet er behov for et kulturelt niveau for forståelsen af humoren. Svenskere og danskere er betegnelser for hele folk, og man finder eksempelvis hos Katzenelson (Katzenelson, 1994, p. 84) en skelnen mellem grupper og såkaldte *kollektiver*, som eksempelvis kan være hele folk og Katzenelson opererer desuden med et *kulturplan* (på Katzenelsons kollektivplan hører også betragtninger omkring grupper og gruppeprocesser, men kollektivplanet er mere omfattende end dette). Jeg vil derfor nu inddrage Katzenelsons betragtninger om grupper og kulturer, med henblik på at få et kulturniveau med i undersøgelsen af humoren.

Det særligt kulturspecifikke betegner Katzenelson (Katzenelson, 1994, p. 74) med begrebet person. Et eksempel er, at der optræder nogle fælles træk i adfærd og mentalitet hos medlemmer i vestens modernitet, som ikke nødvendigvis er at finde hos medlemmer af andre kulturer, eller disse træk kommer måske til udtryk på en anden måde. Det er disse fællestræk i adfærd og mentalitet, begrebet person dækker over (Katzenelson, 1994, p. 74), og Katzenelsons personplan er med andre ord et kulturplan. Personen er en betegnelse for det lokalt forekommende individ, dvs. et individ, der sådan set er som alle andre i den lokale kultur (Katzenelson, 1994, pp. 77). Summen af personerne udgør det lokale kulturelle fællesskab, der også kan kaldes *kollektivet* (Katzenelson, 1994, p. 84). Katzenelson henviser til Parsons og Shils idet han siger, at kollektivet eller det *sociale system*, som det også kan kaldes, kan være så omfattende som folket og nationen og

så lille som familien (Ibid. p. 84). Det store kollektiv (dvs. eksempelvis en nation eller et folk) er opdelt i mindre kollektiver, hvoraf nogle kan kaldes grupper (Katzenelson, 1994, pp. 86). På baggrund af de eksempler, Martineau inddrager, ses det, at han til tider kalder hele folk for grupper, hvor der som sagt nærmere synes at være tale om "det store kollektiv". Martineau skelner ikke eksplicit mellem gruppen og kollektivet, måske fordi den ikke er udarbejdet til kollektivniveau, men jeg må foretage en skelnen for at foretage de analyser, jeg ønsker.

Jeg inddrager i den forbindelse endnu et konkret eksempel på humor, som synes at kunne anvendes til at understrege vigtigheden af udover at medtænke relationen og alliancen, også at inddrage et kulturelt niveau i forståelsen af humoren. Den 17. september 2005 trykkes artiklen "Muhammeds Ansigt", som kulturredaktør for Jyllands-Posten Flemming Rose står for og sammen med artiklen trykkes tolv tegninger af den muslimske profet Muhammed. I artiklen står blandt andet at Jyllands-Posten har "...opfordret medlemmer af danske bladtegneres forening til at tegne Muhammed, som de ser ham. 12 ud af ca. 40 har besvaret henvendelsen, og vi bringer deres tegninger her på siden under eget navn" (Rose, 30/09 2005, Jyllands-Posten, KulturWeekend p. 3). Visse af tegningerne er karikatur tegninger, og kan for så vidt godt betragtes som humor, idet Rose blandt andet skriver, at man i et vestligt demokrati med ytringsfrihed må være klar til at finde sig i blandt andet latterliggørelse (Ibid. p. 3).

Muhammedtegningerne og den deraf følgende krise inddrages som en illustration, der skal hjælpe mig i analyse i diskussion af, hvad der må medtænkes for at forstå humoren og konsekvenserne af humoren. Der kan ikke herske tvivl om, at tegningerne havde omfattende negative konsekvenser²⁵. Trykningen af artiklen og tegningerne synes at have politiske, økonomiske og menneskelige konsekvenser. Der synes at være flere faktorer, der må medtænkes, for at få en forståelse af disse konsekvenser, og den eksplosive effekt, som humoren har i et eksempel som dette. Derfor vil jeg i nedenstående blandt andet komme ind på, hvem det egentlig var, konflikten opstod imellem, hvilke relationer, der var mellem parterne, samt hvilke sociale og økonomiske forhold gjorde sig gældende for parterne og parterne imellem.

Hvem det var, konflikten opstod imellem, synes vigtigt for forståelsen af de voldsomme konsekvenser, tegningerne fik. Der syntes primært at være tale om en konflikt mellem tegnerne og

²⁵ Eksempelvis blev medarbejdere på den danske ambassade sendt hjem fra ambassaden, forretningslivet blev påvirket, idet handelsaftaler brød sammen, blandt andet fyres medarbejdere fra Arla, og vi kunne se indslag i medierne, hvor danske flag brændes.

journalisterne og både herboende muslimer og det muslimske kollektiv som sådan, men muslimerne blev også sure på den danske stat. Der er med andre ord brug for ”det store kollektiv” for at have et begreb der er dækkende for nogle af konfliktens parter, og det er ikke nok med ”det lille kollektiv” i form af grupper. At have nogle dækkende begreber for parterne i konflikten²⁶ gør det også lettere at beskrive de karakteristika, disse parter har. Parterne i konfliktens relation men også deres sociale og økonomiske forhold synes også at skulle forstås, for at konsekvensen af tegningerne kan forstås fuldt ud. Jeg bemærket, at der øjensynligt ikke primært opstod konflikt mellem det kristne og det muslimske kollektiv som følge af tegningerne. Det var primært danske flag og ikke kors, der blev brændt af. Derfor er det bevidst, at jeg anvender betegnelsen det danske kollektiv og ikke det kristne over for det muslimske. Der synes i dag inden for religiøse kollektiver at herske forståelse for andre religiøse kollektivs respekt for religiøse symboler, hvilket muligvis kan danne grundlaget for en alliance (modsat under korstogene, hvor man betragtede mennesker med andre trosretninger som kættere, der skulle bekæmpes med hård hånd). Muligvis forklarer dette, at der ikke i høj grad blev brændt kors men danske flag, efter at Muhammedtegningerne blev trykt.

Det kan være, at den allerede nævnte ”svenskervits” og eksemplet med Muhammedtegningerne viser, hvorledes forskellen i relationen mellem store kollektiver og mellem kollektiver og subgrupper fremstår som afgørende, og kan medvirke til at forklare humorens meget forskellige indflydelse. Med min association til alliancebegrebet kunne jeg se det på den måde, at tidligere positive interaktioner mellem svenskere og danskere, fysisk nærhed, at disse to ”store kollektiver” deler elementer af deres historie mm. muligvis danner grundlag for en alliance mellem det danske og svenske kollektiv, som forklarer, hvorfor nedvurderende humor ikke skaber konflikt mellem kollektiverne, mens et i forvejen anspændt forhold mellem det muslimske kollektiv og det danske, og en mangel på forståelse for hinandens normer samt yderst divergerende normer er med til at forklarer Muhammed tegningernes ødelæggende effekt. Ser man på herboende muslimer og den danske stat var der muligvis et anspændt forhold mellem nogle af medlemmerne og nogle af medlemmerne i den danske stat eller simpelthen den danske stat som sådan.

Som sagt opfatter Martineau de forskellige gruppers sociale og økonomiske forhold som vigtige for humorens funktioner. Medtænkes det kollektive niveau, kan man måske også sige, at en del

²⁶ Det skal desuden nævnes, at der også var en omverden, som var tilskuere til konflikten, aktive som passive, men dette element vil jeg ikke nærmere berøre her.

af forklaringen på Muhammedtegningernes voldsomme konsekvenser er parternes sociale og økonomiske position. Måske var en del af forklaringen, at herboende muslimer, malet med en bred pensel er trykkede økonomisk, og måske kan man også se det på verdensplan; idet der fandtes soldater fra de vestlige lande i de muslimske lande, da artiklen med tegningerne blev trykt.

Som sagt kan afsenderen eller producenten af humoren have en intention med humoren. I den forbindelse synes det værd at nævne her, at kollektivet, som sagt ifølge Katzenelson har nogle fælles normer og værdier, der har en styringskraft inden for kollektivet (Katzenelson, 1994, p. 84), og at humor ifølge Martin (2007, p. 118) og Martineau (1972, pp. 114-124) også kan anvendes til at "slagte hellige køer" og med andre ord skubbe sociale normer, holdninger og tabuer. Fordi humor er noget, der både kan tages alvorligt, og på den anden side betragtes som noget, der ikke menes direkte, kan man slippe af sted med at sige mere end uden humoren. Martin henviser til Ziv, idet han siger, at humorformer som satire kan anvendes til at udfordre de gængse opfattelser i samfundet og skabe social forandring (Martin, 2007, p. 118). Måske var det en lignende udfordring af normer, der var hensigten med Muhammedtegningerne. Måske var forbud mod afbildning af Muhammed en art hellig ko, og journalisten og tegnerne prøvede sandsynligvis at udfordre den gængse norm om hverken at latterliggøre denne religiøse figur eller afbilde den, og skabe social forandring måske i form af at få herboende muslimer til at acceptere noget sådant. Spørgsmålet er så, om tegningerne virkede efter hensigten.

En af de faktorer, som har indflydelse på humorens konsekvenser, er som sagt producenten eller afsenderen af humoren, samt modtageren. Her bliver det derfor også vigtigt at understrege, at de forskellige parterers *erkendelse* af de forskellige faktorer også synes at have indflydelse²⁷, især indflydelse på, om afsenderen overhovedet vælger at sende humoren ud til modtageren. Overvejelser om erkendelse synes relevante i forhold til belysning af situationer, hvor der er tale om humorformer, som kan skabe splid mellem kollektiver eller subgrupper.

²⁷ Jeg er i mine betragtninger om erkendelse af fx relationer, alliancer, humorens modtagers situation og mulige konsekvenser af humor delvist inspireret af genspejlingsbegrebet, som findes i den virksomhedsteoretiske tradition, men at skrive om humor og virksomhedsteori synes at være et speciale i sig selv, hvorfor jeg vil nøjes med at tale om fænomenet erkendelse. Det skal siges, at der ligger en yderst beskednen viden om virksomhedsteori, hvorinden for man finder genspejlingsbegrebet til grund for min disse bemærkninger. En forsimplet definition af genspejling er, at der er tale om en betegnelse for erkendelse, idet genspejling er en proces, hvor eksempelvis et menneske kommer til at rumme informationer om omverdenen (Mammen, 1986, pp. 183-189). Genspejling kan være mere eller mindre "finetunet" i forhold til den ydre realitet, som man inden for denne traditio, opfatter som eksisterende og mulig at erkende.

I eksemplet med Muhammedtegningerne kan det være, at en noget grovkornet eller mangelfuld erkendelse af modtagerens socioøkonomiske forhold eller simpelthen en fejlbehæftet erkendelse af relationen til det muslimske kollektiv lå til grund for trykningen af tegningerne. De relationer, man har til omverdenen, eller de relationer der findes ude i omverdenen, eksempelvis mellem forskellige grupper kan så at sige erkendes på et højere eller lavere niveau. Da Rose skrev og offentliggjorde "Muhammeds ansigt" samt opfordrede tegnere til at bidrage, lå der muligvis med en mangelfuld erkendelse af relationen mellem muslimer og danskere til grund, eller en mangelfuld erkendelse af subgruppens eller kollektivets socioøkonomiske forhold, der blandt andet smitter af på uddannelsesniveau og frustrationstærskel, samt andre grupperes placering "på den sociale rangliste" i forhold hertil, hvilket kan tænkes at influere på, hvilken humor der rettes mod gruppen. Måske var der også en mangelfuld erkendelse af, at tegningerne ville nå uden for den danske andedam, på grund af, at vi lever i en globaliseret verden. Hvad en realistisk erkendelse er, kan betragtes som noget, der kan diskuteres i et helt speciale for sig, men alt dette synes at kunne opsummeres til, at der muligvis var et mangelfuldt overblik over de mulige konsekvenser, som tegningerne kunne have.

Muligvis er individets erkendelse af de variable og faktorer, som er at betragte som vigtige pejlemærker for, hvilken funktion humoren får i socialiteten, medvirkende til at afgøre, hvorvidt humorformer, der skaber splid mellem grupper anvendes af afsenderen, men at modtagerens erkendelse af faktorerne kan tænkes at have betydning. Ganske almindelige hverdageksempel, hvor afsenderen af noget humor utilsigtet kommer til at fornærme modtageren, kan også betragtes som en ikke-realistisk erkendelse af eksempelvis relationen, idet afsenderen måske antager, at der er en alliance i relationen, som ikke er der. At afstå fra eksempelvis at trykke karikaturtegninger af en bestemt gruppes idol eller religiøse symbol, kan muligvis betragtes som et udtryk for en finetunet erkendelse af eksempelvis relationen mellem visse grupper.

Desuden kan nævnes, at Bertelsen som sagt siger, at man på højere niveauer finder bevidstheden og den eksistentielle og reflekterende måde, hvorpå mennesker forholder sig til den måde, de er orienterede mod verden og andre mennesker, og den rettethed man selv og andre har (Bertelsen, 2000). Der var med disse formuleringer måske tale om en mangel på refleksion over det muslimske kollektivs rettethed, i form af normer om ikke at afbilde profilen og religion som meget mere integreret i medlemmernes bevidsthed og tilværelse.

Opsamlende refleksioner

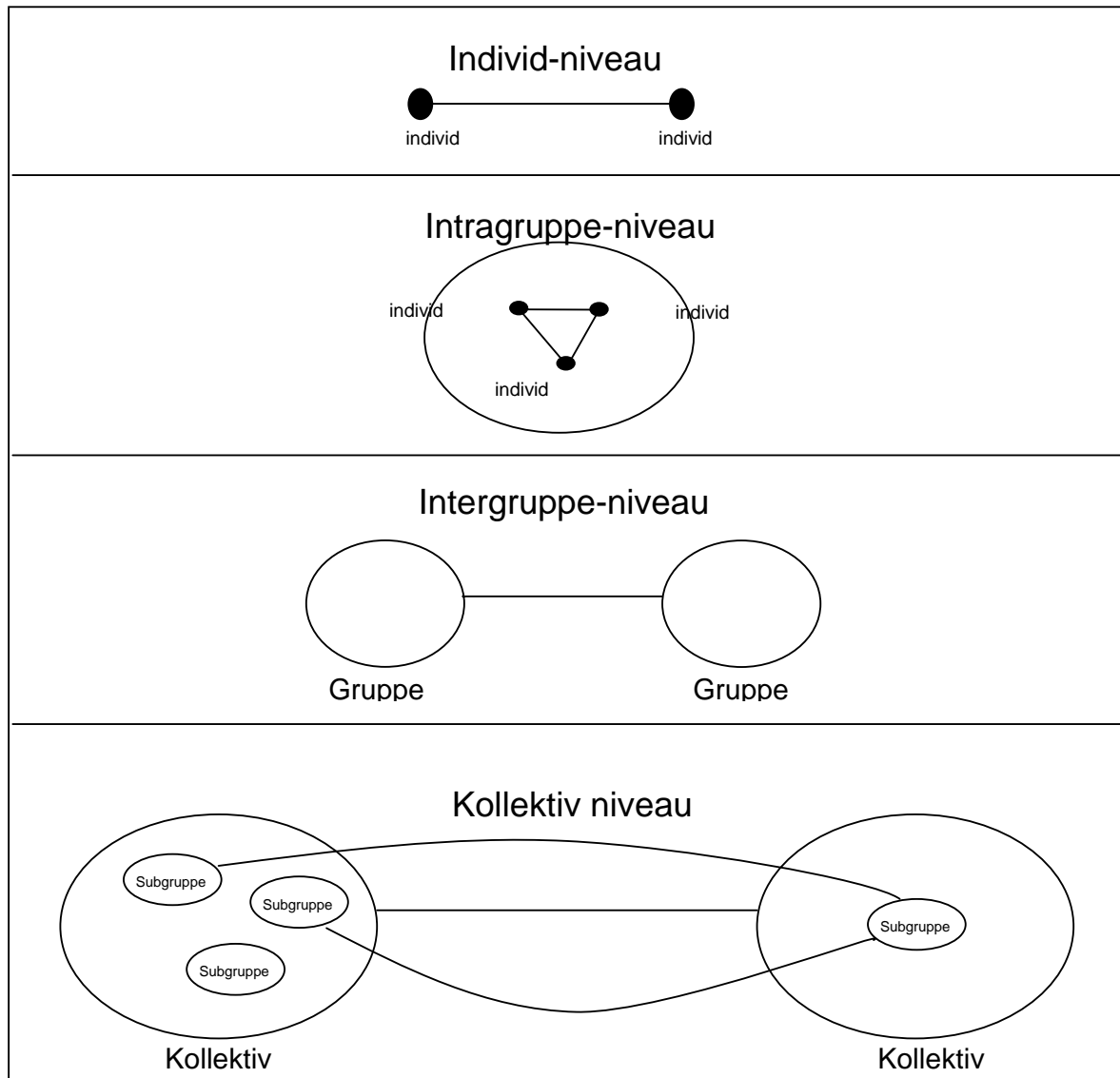
I ovenstående har jeg inddraget en kognitivistisk og socialkonstruktionistisk position til forståelsen af humoren og humorens rolle i socialiteten hvorefter jeg har inddraget et egentlig kulturplan inden for en socialpsykologisk position og måske også, hvad man ligefrem kan kalde en realisme-position.

Sat lidt på spidsen, synes det nu at se ud til, at noget misforstået humor inden for den kognitivistiske og konstruktionistiske position ville blive tilskrevet en mangelfuld bearbejdning eller konstruktion hos modtageren. Eksempelvis påpeger Bell, som repræsenterer en socialkonstruktionistisk position, vigtigheden af cues i samtalen, som kan give modtageren information om, at nogle givne elementer i samtalen er intenderet som humor, eksempelvis, at noget skal forstås som ironi. Herefter sker en bearbejdning (processing) hos modtageren, som rummer flere stadier, og som kan gå galt på alle disse niveauer, hvilket kan betyde, at humoren misforstås eller kun delvist forstås (Bell, 2007, p. 369). Mangelfuld påskønnelse af humor kan skyldes både, at man ikke er enig i budskabet eller ikke har fanget de cues, der gives i samtalen. Jeg har set, at inddragelse af det store kollektiv-niveau og den realistiske position gør mig opmærksom på nogle andre faktorer, der skal inddrages, for at der kan opnås forståelse af humoren. Hvem parterne er i en humorudveksling (er der fx tale om store kollektiver, der kan have kvalitativt forskellige karakteristika ift. grupper?), disse parterers socioøkonomiske forhold, relationen mellem parterne samt hvor realistisk en erkendelse parterne har af disse forhold bliver yderst vigtige faktorer inden for denne position, og der er ikke kun tale om eksempelvis en ”fejlbearbejdning” fra modtagerens side.

Groft sagt kunne man muligvis argumentere for, at den første position, repræsenteret ved Martineau og Bell får humor til at fremstå forholdsvist ufarlige, men at denne position synes at være utilstrækkelig i forhold til at forklare, hvorfor humor kan have en så voldsom effekt på gruppe- og globalt plan.

Diskussionen med Muhammedtegningerne og -krisen anvendt som illustration synes at bekræfte mig i, at der er behov for et alliancebegreb og et ”det store”-kollektivplan for at forstå humoren og dens rolle i socialiteten. Humor eksisterer hovedsageligt i et socialt rum, og det er et komplekst fænomen fordi det rummer individuelle, gruppemæssige og kollektive aspekter og det er desuden nødvendigt at medtænke foruden humorens indhold, også normer samt socioøkonomi-

ske og relationelle faktorer i forståelsen af humoren. Følgende figur (6.2) er forsøg på at illustrere de forskellige niveauer, som her betragtes som nødvendige for forståelse af humoren i socialiteten.

Figur 6.2. Viser de forskellige niveauer, som synes at være nødvendige for forståelsen af humoren. De mørke cirkler repræsenterer individer. De mindre hvide cirkler repræsenterer grupper, mens de to store cirker i bunden af figuren repræsenterer kollektiver. Linjerne imellem individer, grupper og kollektiver repræsenterer en relation. Disse relationer kan rumme en alliance, men relationerne kan også være ansændt eller neutral. Der synes i tillæg hertil at være en række faktorer, der må medtænkes for at forstå humoren. Disse faktorer er; indholdet af humoren og hvordan den vurderes af modtageren, hvem modtager og afsender er og deres sociale og økonomiske forhold, relationen mellem modtager og afsender, de gældende normer samt modtager og afsenders erkendelse af disse faktorer.

Efter undersøgelsen af humoren i det kulturhistoriske perspektiv vil jeg opsummere samt konkludere på min undersøgelse af problemformuleringen.

7 KONKLUSION

Jeg er nu nået frem til at kunne besvare min problemformulering. Udgangspunktet for dette speciale var en undren over hvad humor er, samt hvilken indflydelse humor har på menneskelige samspil og socialt liv i det hele taget, da flere forskellige eksempler på humoren gav indtryk af en vis kompleksitet og modsatrettethed, hvilket fik mig til at stille følgende problemformulering:

- Hvad er humor og hvilken rolle spiller humoren for den menneskelige socialitet?

Som det fremgår af begrebsafklaringen, har humor tidligere haft en negativt ladet konnotation, som begrebet hån dækker over i dag. Humor kan nu defineres som en proces, hvorved en morsom stimulus perciperes, bearbejdes og derefter aktiverer positive emotioner og ofte observerbare responser som smil og latter. Det er ikke muligt at give et udtømmende svar på, hvad der kendetegner den morsomme stimulus, men inkongruens synes at være et kendetegn for nogle former for humoristisk materiale. Humor kan i den henseende også være en betegnelse for selve det ”materiale”, som mennesker i en given situation ler af. Begrebet humor anvendes desuden om både et højt skattet karaktertræk eller egenskab, der dækker over, at personen er god til at få andre til at le og more sig, eller at personen ofte selv påskønner humor. Endeligt defineres humor som en form for leg, og humoren betragtes som noget, der foregår via kommunikative kanaler.

Dette speciale er skrevet inden for faget psykologi, og jeg har udforsket problemformuleringen med inspiration fra en antropologisk psykologisk metode. Jeg har derfor analyseret og diskuteret problemformuleringen i tre perspektiver; et naturhistorisk, livshistorisk og kulturhistorisk opdelt i tre kapitler. I disse kapitler har jeg inddraget nogle udvalgte teorier og forskningsresultater, som jeg har redegjort for, analyseret og diskuteret. Dette arbejde ligger til grund for min besvarelse af problemformuleringen. I hvert af kapitlerne redegøres der for og diskuteres nogle syn på, hvad humoren er, og hvilken rolle humoren spiller i den menneskelige socialitet. Jeg ønskede oprindeligt blandt andet at finde svar, om humoren skal betragtes som et fænomen, der har til formål at skabe autonomi eller er relationsdannende, men jeg har måttet sande, at humoren synes at bryde med de kategorier, jeg oprindeligt ville inddele humoren i. Et af de spørgsmål, jeg har stillet i indledningen til specialet er, om humoren både er et universelt, individuelt og kulturelt bestemt fænomen. Dette har jeg længst kunnet svaret bekræftende på.

Ser jeg bort fra detaljerne i de teoretiske og forskningsmæssige konkrete opfattelser og resultater, som min undersøgelse bygger på, er det min opfattelse, at humor er konstitueret af nogle fællesmenneskelige og biologisk nedarvede dispositioner til at kunne le og smile. Desuden en nedarvet rettethed mod at fungere i grupper, en disposition til konkurrencelyst såvel som tilknytning og kærlighed men også en orientering mod at udforske og oparbejde nye kompetencer. Dette er grundlæggende for, at det enkelte menneske i kraft af sit unikke livsforløb har muligheden for at udvikle humoristisk sans og anvende denne som et sundt redskab til mestring og administration af sine omgivelser og relationer. Blandt andet anvendes humoren af individet i mødet med ugunstige omstændigheder i tilværelsen og stillet overfor vanskelige eksistentielle grundvilkår. Dette er omvendt organiserende for de dispositioner, der findes på det nedre lag. Disse to lag konstituerer imidlertid også et interpersonelt niveau og et intra- og intergruppeniveau af humoren, hvor der kan observeres en forståelse af humoren som havende funktioner som blandt andet håndhævelse af adfærd og samkvemsformer inden for og imellem grupper, styrkelse af gruppeidentitetsfølelse, splittelse mellem grupper, men også styrkelse af de bånd, der er mellem grupper. Inddragelse af et kulturelt niveau er imidlertid også nødvendig for en forståelse af humoren og humorens funktioner og konsekvenser i socialiteten. Her spiller faktorer som eksempelvis, hvem humorens afsender og modtager er, hvilken relation der er mellem disse, og hvilke socioøkonomiske forhold, der gør sig gældende for parterne en afgørende rolle for forståelsen af humoren. Derudover er det også mit indtryk, at de forskellige parter erkendelse af disse forhold også er med til at organisere de nedre lag af humoren og medvirker til at organisere humorens indflydelse på socialiteten.

Jeg kan sidst konkludere, at humor som hovedregel findes i et socialt rum, og fordi humor rummer alle de i ovenstående nævnte aspekter, og derfor er et komplekst fænomen, må der nødvendigvis inddrages et biologisk og fællesmenneskeligt, et individuelt og et gruppeplan, herunder et intra- og intergruppeplan samt et kollektivplan, hvori der medtænkes normer og karakteristika ved relationer mellem eksempelvis kollektiver, for at der kan gives svar på, hvad humoren er og hvilken rolle, humoren spiller for socialiteten.

8 PERSPEKTIVERING

Gennem arbejdet med problemformuleringen har jeg naturligvis haft rig lejlighed til at fundere over, hvorvidt humoren spiller en rolle for socialiteten, hvilket humoren som sagt synes at gøre. Jeg er imidlertid også begyndt at tænke over, om socialiteten ikke også spiller en rolle for humoren? Eksempelvis er den måde, hvorpå grupper er dannet, hvilke normer der findes, den relation og eventuelt alliance, der eventuelt findes mellem grupper og kollektiver (og naturligvis også hvilken genspejling, der foretages af disse forhold), influerende på, hvilken form for humor, der produceres. Man kunne også se på, om der er nogle kvalitativt forskellige humorudtryksformer i nogle kollektiver eller subgrupper, som jeg opfatter som havende en bestemt form for socialitet i form af forskellige måder at leve sammen, end de humorudtryksformer, der findes i andre. Således synes socialiteten faktisk at have en indflydelse i forhold til humor. Det slår mig imidlertid også, at socialiteten måske har en anden og yderst afgørende indflydelse på humor, som jeg kort vil inddrage nu som et nyt perspektiv.

Socialiseringens rolle for humoren

Humor er som sagt medieret gennem det enkelte individ, i form af, at der er et individ, der producerer, og et eller flere, der ”modtager” den. Individet kan også påskønne den humor, han eller hun selv producerer. Derudover kan et individ, som blandt andet Freud og Frankl beskriver, danne humor ud fra eksempelvis den situation, han eller hun befinder sig i, ved eksempelvis at se den i et nyt lys, hvilket synes at være en vigtig evne i mødet med en ugunstig situation. Kan socialiteten også tænkes at spille en rolle for dette? Kunne man ikke tænke sig, at det karaktertræk, som jeg så i begrebsafklaringen på side 9, at humor også kan dække over, influeres af den del af socialiteten, der er socialiseringen, eller i hvert fald den del af den menneskelige interaktion, som måske kan betragtes som den mest grundlæggende; den der findes mellem barnet og dets omsorgsperson(er)?

Socialisering kan defineres som om den del af individets udvikling, hvor individet tilegner sig ”spillets regler” (dette forstår jeg som eksempelvis normerne i samfundet), og dette forløber i overvejende grad gennem imitation og identifikation (Katzenelson, 1994, p. 177). Ifølge Katzenelson (Ibid.) sker den primære socialisering i familiens skød, hvor ”...den grundlæggende prægning som person og personlighed finder sted og befæstes” (p. 177). Som sagt har jeg fundet, at der er adskillige argumenter for, at kapaciteten til humor er universelt fællesmenneskelig og

medfødt. Vi kan alle le og smile. Humor derimod kan ikke nødvendigvis betragtes som medfødt. Måske udvikles humor i barnets samspil med forældre og andre vigtige personer og denne udvikling kan derfor betragtes som en del af socialiseringen.

Ifølge Martin (2007, pp. 252-263) er der individuelle forskelle i humor, der begynder at vise sig i barndommen. Det er forskelle i graden af initiation og påskønnelse af humor. Man har undersøgt, i hvorvidt familiemiljøet bidrager til, at humor udvikler sig hos børn, og i hvor stor grad genernes indflydelse er. Det er vigtigt at huske, at sans for humor er et begreb, der kan forstås på flere måder, så det er problematisk, når man i forskningen anvender forskellige mål for sans for humor som eksempelvis; evne til at forstå humor, tendens til at initiere humor og få andre til at le, latterens hyppighed osv. I flere af de undersøgelser, man har foretaget med tvillinger, synes man at komme til den konklusion, at det er miljøet, der har størst rolle, når humoristisk sans defineres som påskønnelse af bestemte humorformer (fx tegneserier med et bestemt indhold). En anden måde at tænke om sans for humor er at betragte humor som et temperamentsbaseret affektivt træk, som eksempelvis større tendens til at smile og at have generelt høj grad af positiv emotionalitet. Dette træk synes både at være påvirket af genetiske og miljømæssige faktorer. Martin konkluderer ud fra et kig på forskellige undersøgelser, at de typer af faktorer mennesker ler af primært determineres af menneskers tidligere oplevelser i og udenfor deres familier. I forhold til positiv emotionalitet; i form af tendensen til at le og smile ofte, spiller genetiske faktorer den mest afgørende rolle, selvom miljømæssige faktorer også spiller ind (Martin, 2007, pp. 252-263).

Familien, som barnet vokser op i, synes således at spille en rolle for udviklingen af humor. Men hvilke faktorer i familiemiljøet spiller så ind? Der er to hypoteser om, hvordan interaktioner med forældre indflyder på udviklingen af sans for humor. Martin henviser til Manke, der påpeger, at den ene er modelling/reinforcement hypotesen og den anden er stress og coping hypotesen. Essensen af den første hypotese er, at forældre, der nyder humor selv og ler og joker meget, fungerer som rollemodeller for barnet, og har sandsynlighed for at forstærke barnets forsøg på at initiere humor, som igen fører til mere latter og humor hos barnet (Martin, 2007, pp. 252-263). For mig at se er denne hypotese i tråd med den behavioristiske tradition og den sociale indlærings teori. Stress og coping hypotesen går ud på, at humoristisk sans udvikles hos børn som en måde at håndtere konflikt, angst og urolighed i ubehagelige familiemiljøer. For disse børn kan humor give opmærksomhed fra forældrene, der måske ellers ville afvise barnet. Der er forskning, der sådan set støtter begge hypoteserne. Eksempelvis er en større mængde humor hos piger i skole-

alderen relateret til mangel på moderlig beskyttelse og et hjemmemiljø karakteriseret af konflikt, undertrykkelse og usikkerhed. Martin synes at danne en syntese, hvor det imødekommes, at der kan findes evidens for begge hypoteser. Martin foreslår, at nogle børn, der er vokset op i et ubehageligt familiemiljø måske udvikler humoristisk sans for at håndtere situationen og få accept; især hvis deres humoradfærd forstærkes positivt af opmærksomhed og accept fra forældre, der ellers er hårde og ikke viser tegn på affektion. Andre børn derimod, som vokser op i mere sikre, plejende og hensigtsmæssigt miljøer, udvikler måske humoristisk sans som en konsekvens af modelindlæring fra forældrenes brug af humor (Martin, 2007, pp. 252-263). Sidst skal det siges, at socialitetens indflydelse på humoren er en kompleks men også interessant diskussion, isæt fordi humor synes at give et vigtigt redskab til mestring, og da humor synes at være videreudviklingen af et instinkt eller disposition, der ligger i menneskets biopsyke. Socialiteten synes bestemt at spille en rolle for humoren, eksempelvis for udvikling af humoristisk sans hos det enkelte individ, som bliver vigtig i forhold til, hvordan det enkelte individ i bedste fald kan anvende humoren som mestring.

9 REFERENCELISTE

- Alexander, R. D.** (1986). Ostracism and Indirect Reciprocity: The Reproductive Significance of Humor. In *Ethology and Sociobiology* 7: 253-270.
- AskerP.dk** (01-11-2008). www.asgerp.dk/vittigheder/svensker-paa-engelsk-pub_c410.aspx
- Bertelsen, P.** (2000). *Antropologisk Psykologi. En almenpsykologisk opfattelse af den frie vilje, bevidstheden og selvet*. København: Frydenlund.
- Bell, N. D.** (2007). Humor comprehension: lessons learned from cross-cultural communication. In *Humor* 20-4, pp. 367-387
- Byrnit, J.** (2007). *Mennesket – det hypersociale dyr*. Danmark. Dansk psykologisk forlag A/S.
- Cambridge Advanced Learner's Dictionary** (2003). Cambridge University press.
- Frankl, V. E.** (1993). Det overhørte råb om mening. 2. udgave. Gyldendal. Danmark.
- Frankl, V. E.** (2002). *Psykologi og eksistens*. 3. udgave. Gyldendal. Danmark.
- Freud, S.** (1973). *Psykoanalyse. Nye forelæsninger*. (1933). 31. Forelæsning: Den psykiske personligheds bestanddele. København. Hans Reitzel.
- Freud, S.** (1960). Jokes and their Relation to the Unconscious. In: *The Standard Edition of the Complete Psychological works of Sigmund Freud*. Vol. VIII. (1905).
- Gervais og Wilson** (2005). The evolution and functions of laughter and humor: a synthetic approach. *The quarterly review of biology*. Vol. 80. No. 4. pp. 395-430.
- Goldsmith, L. A.** (1978). Adaptive Regression, Humor, and Suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 47. No. 3. pp. 628- 630
- Gruner, C. R.** (1978). *Understanding Laughter. The Workings of Wit and Humor*. Nelson-Hall. Oxford. England.

- Hatch, M. J. og Ehrlich, S. B.** (1991). Where There Is Smoke: Spontaneous Humor As An Indicator Of Paradox And Ambiguity In: *Organizations. Papers in Organization*, no. 7.
- Hobbes, T.** (1975). *Leviathan*. Everyman's Library. New York
- Hogg, M. A og Vaughan, G. M.** (2002). *Social Psychology*. 3. Udgave. Pearson Education Limited. England
- Holland, N. N.** (1982). *Laughing - A Psychology of Humor*. Cornell University Press. Ithaca og London.
- Holm, E. F.** (2008). Alvor bag humoren. I *Asterisk*. Nr. 43. pp. 24-25
- Hougaard, E.** (2004). *Psykoterapi – Teori og forskning*. Forfatteren og Psykologisk forlag A/S.
- Kalat, J. W.** (2004). *Biological Psychology*. 8th Ed. Thomson Learning. Wadsworth. Belmont.
- Katzenelson, B.** (2004). *Drivkræfter Følelser og Erkendelser*. Danmark. Hans Reitzels Forlag.
- Katzenelson, B.** (1994). *Homo Socius. Grundlaget for menneskeligt samkvem. Socialpsykologisk grundbog*. København: Nordisk Forlag A/S.
- Katzenelson, B.** (1989). Menneskelinjen. Træk af den menneskelige psykes væsen, tilblivelse og udvikling. *Psykologisk Skriftserie*, vol. 14, nr. 2. Risskov: Psykologisk Institut.
- Kjus, Y. og Kaare, H. B.** (2006). Humor, medier, og mennesker. I *Humor i mediene*. J.W. Cappelen's Forlag AS. Oslo
- Mammen, J.** (1986). Erkendelse som objektrelation. I *Psyke og Logos*. Nr. 1 pp. 178-203
- Martin, R. A.** (2007). *The Psychology of Humor. An Integrative Approach*. Elsevier Academic Press. London.
- Martineau, W. H.** (1972). A model of the social functions of Humor. I Goldstein, J. H. og McGhee, P. E. In *The Psychology of Humor*. Academic Press: New York. pp. 101 - 125.

- McGhee, P. E.** (1972). On the Cognitive Origins of Inkongruity Humor: Fantasy Assimilation versus Reality Assimilation. I Goldstein, J. H. og McGhee, P. E. (1972). *The Psychology of Humor*. Academic Press. New York. Pp. 61-80
- Nyt Psykologisk Leksikon.** (2001). Ed. Katzenelson, B., Agervold, M. Bertelsen, A., Hougaard, E. et al. Hans Reitzels Forlag.
- Richman, J. R.** (1996). Points of Correspondence Between Humor and Psychotherapy. In *Psychotherapy*. Vol 33. Nr. 4. pp. 560-566
- Rose, F.** (30-09-2005). *Muhammeds Ansigt*. I Jyllands-Posten, Kultur Weekend, p. 3
- Sandler, J, Dare, C & Holder, A.** (1992). *Patienten og analytikeren. Psykoanalysens kliniske struktur*. 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag.
- Shammi og Stuss** (1999). Humour appreciation: A role of the right frontal lobe. *Brain*. 112(4), 657-666.
- Skretting, K.** (2006). Humor i reklame – Folk som ler, tenker ikke kritisk. I *Humor i mediene*. J.W. Cappelens Forlag AS. Oslo
- Stern, D.** (2000). *Spædbarnets interpersonelle verden*. København: Hans Reitzels Forlag.
- Tajfel, H.** (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Social Psychology*. Nr. 33. pp. 1-39
- Thielst, P.** (1995). *Det onde og latterens lyst – To sider af mennesket. To idéhistoriske indføringer*. Det lille forlag. Frederiksberg.
- White, R. W** (1959) Motivation Reconsidered: The concept of Competence. *Psychological Review*. Vol 66. no. 5. pp. 297-333.
- Wanzer, M., Booth-Butterfield, M. og Booth-Butterfield, S.** (2005). “If we didn’t use humor, we’d cry”: Humorous coping communication in health care settings. In *Journal of Health Communication*, 10: pp. 105-125
- Yalom, I. D.** (1998). *Eksistentiel psykoterapi*. Hans Reitzels Forlag A/S København.

10 PENSUM

Sider, som, har været anvendt som pensum ved prøver, som jeg allerede har gennemført eller indstillet mig til eksamen i: (højst 750)

Bertelsen, P. (2000). *Antropologisk Psykologi. En almenpsykologisk opfattelse af den frie vilje, bevidstheden og selvet.* København: Frydenlund pp. 1 – 232 = 232 sider

Freud, S. (1973). Psykoanalyse. Nye forelæsninger. (1933). I 31. *Forelæsning: Den psykiske personligheds bestanddele.* København. Hans Reitzel. Pp. 400-417 = 17 sider

Hougaard, E. (2004). *Psykoterapi – Teori og forskning.* Forfatteren og Psykologisk forlag A/S. s. 273–319 = 47 sider

Hogg, M. A og Vaughan, G. M. (2002). *Social Psychology.* 3. Udgave. Pearson Education Limited. England. pp. 109-143 =34

Kalat, J. W. (2004). *Biological Psychology.* 8th Ed. Thomson Learning. Wadsworth. Belmont. Pp. 355 – 385 = 30 sider

Katzenelson, B. (1994). *Homo Socius. Grundlaget for menneskeligt samkvem. Socialpsykologisk grundbog.* København: Nordisk Forlag A/S. pp. 1- 348 = 348 sider

Sandler, J, Dare, C & Holder, A. (1992). *Patienten og analytikerens. Psykoanalysens kliniske struktur.* 2. udgave. København: Hans Reitzels Forlag. Pp. 13-36 = 23 sider

I alt 731 sider

Nye sider

Alexander, R. D. (1986). Ostracism and Indirect Reciprocity: The Reproductive Significance of Humor. In *Ethology and Sociobiology* 7: 253-270. = 17 sider

Bell, N. D. (2007). Humor comprehension: lessons learned from cross-cultural communication. In *Humor* 20-4, pp. 367-387 = 11 sider.

- Byrnit, J.** (2007). *Mennesket – det hypersociale dyr*. Danmark. Dansk psykologisk forlag A/S. pp. 1-251= 251 sider
- Frankl, V. E.** (1993). *Det overhørte råb om mening*. 2. udgave Gyldendal. Danmark. Pp. 7-176= 169 sider
- Frankl, V. E.** (2002). *Psykologi og eksistens*. 3. udgave. Gyldendal. Danmark. Pp. 1-141. = 141 sider.
- Freud, S.** (1960). Jokes and their Relation to the Unconscious. In: *The Standard Edition of the Complete Psychological works of Sigmund Freud*. Vol. VIII. (1905). Pp. 1-258 = 258 sider.
- Gervais og Wilson** (2005). The evolution and functions of laughter and humor: a synthetic approach. *The quarterly review of biology*. Vol. 80. No. 4. pp. 395-430. = 20 sider
- Goldsmith, L. A.** (1978). Adaptive Regression, Humor, and Suicide. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*. Vol. 47. No. 3. pp. 628- 630 = 3 sider
- Gruner, C. R.** (1978). *Understanding Laughter. The Workings of Wit and Humor*. Nelson-Hall. Oxford. England. Pp. 1.- 90. = 90 sider
- Hatch, M. J. og Ehrlich, S. B.** (1991). Where There Is Smoke: Spontaneous Humor As An Indicator Of Paradox And Ambiguity In: *Organizations. Papers in Organization*, no. 7. p. 4 = 1 side
- Holland, N. N.** (1982). *Laughing - A Psychology of Humor*. Cornell University Press. Ithaca og London. Pp. 1- 231 = 231 sider
- Holm, E. F.** (2008). Alvor bag humoren. I *Asterisk*. Nr. 43. pp. 24-25 = 2 sider.
- Katzenelson, B.** (2004). Drivkræfter Følelser og Erkendelser. Danmark. Hans Reitzels Forlag. Pp. 125-164 og 113-114 = 41 sider
- Katzenelson, B.** (1989). Menneskelinjen. Træk af den menneskelige psykes væsen, tilblivelse og udvikling. *Psykologisk Skriftserie*, vol. 14, nr. 2. Risskov: Psykologisk Institut. Pp. 1-57 = 57 sider.

- Kjus, Y. og Kaare, H. B.** (2006). Humor, medier, og mennesker. I *Humor i mediene*. J.W. Cappelen's Forlag AS. Oslo. Pp. 13-35 = 22 sider
- Mammen, J.** (1986). Erkendelse som objektrelation. I *Psyke og Logos*. Nr. 1 pp. 178-203 = 29 sider
- Martin, R. A.** (2007). *The Psychology of Humor. An Integrative Approach*. Elsevier Academic Press. London. Pp. 1-371 = 371 sider.
- Martineau, W. H.** (1972). A model of the social functions of Humor. I Goldstein, J. H. og McGhee, P. E. *The Psychology of Humor*. Academic Press: New York. pp. 101 - 125 = 24 sider.
- McGhee, P. E.** (1972). On the Cognitive Origins of Inkongruity Humor: Fantasy Assimilation versus Reality Assimilation. I Goldstein, J. H. og McGhee, P. E. (1972). *The Psychology of Humor*. Academic Press. New York. Pp. 61-80 = 20 sider.
- Richman, J. R.** (1996). Points of Correspondence Between Humor and Psychotherapy. In *Psychotherapy*. Vol 33. Nr. 4. pp. 560-566 = 6 sider.
- Shammi og Stuss** (1999). Humour appreciation: A role of the right frontal lobe. *Brain*. 112(4), 657-666 = 9 sider.
- Skretting, K.** (2006). Humor i reklame – Folk som ler, tenker ikke kritisk. I *Humor i mediene*. J.W. Cappelen's Forlag AS. Oslo. Pp. 81- 94 = 13 sider
- Tajfel, H.** (1982). Social Psychology of Intergroup Relations. *Annual Review of Social Psychology*. Nr. 33. pp. 1-39 = 39 sider
- Thielst, P.** (1995). *Det onde og latterens lyst – To sider af mennesket. To idéhistoriske indføringer*. Det lille forlag. Frederiksberg. pp. 184- 191 = 7 sider
- White, R. W** (1959) Motivation Reconsidered: The concept of Competence. *Psychological Review*. Vol 66. no. 5. pp. 297-333 = 38 sider.

Wanzer, M., Booth-Butterfield, M. og Booth-Butterfield, S. (2005). "If we didn't use humor, we'd cry": Humorous coping communication in health care settings. *Journal of Health Communication*, 10: pp. 105-125 = 20 sider.

Yalom, I. D. (1998). *Eksistentiel psykoterapi*. Hans Reitzels Forlag A/S København. Pp. 11-17 = 7 sider.

I alt 2567 sider

Undertegnede specialevejleder godkender hermed, at dette speciale, som er udarbejdet af Ronja Thraner, opfylder studieordningens krav til pensum.

Dato: 18/4-08 Navn: Ulla Böwadt
Ulla Böwadt

11 PROCESBESKRIVELSE

Under udfærdigelsen af specialet, har jeg gjort nogle overvejelser, som i nedenstående er inddelt i nogle hovedpunkter.

Problemformuleringen

Min interesse tog, som det fremgår af indledningen sit udgangspunkt i oplevelser med klienter i praktikforløbet på Arbejdsmedicinsk Klinik i Aalborg. Min problemformulering kom efter granskning i noget indledende litteratur samt samtaler med min vejleder til at lyse således;

- Hvad er humor, hvilken funktion har humoren for mennesket, og hvilken rolle spiller den i forhold til distance og nærhed?

Den forholdsvis brede og åbne første del af problemformuleringen viste sig at være hensigtsmæssig, men den sidste del af den fastholdt mig i to kategorier, som blev for snævre efterhånden som jeg fik større viden om humoren. Efter samtaler med min vejleder lidt over midtvejs i arbejdsprocessen ændrede jeg problemformuleringen til den form, den har nu. Og det har været en stor hjælp, da jeg efterfølgende ikke har været nødt til at afgrænse i forhold til undersøgelsen af humoren i forhold til distance og nærhed, men har kunnet anvende et grundlæggende socialpsykologisk begreb; nemlig socialitet, der ikke fastholdt mig i kategorier, der var for snævre.

Metode

At jeg har arbejdet med de tre perspektiver, samtidig med, at min problemformulering er bred, har gjort det vanskeligt at komme i dybden, pga. at alle tre perspektiver skulle undersøges. Det har desuden været vanskeligt at danne en rød tråd. Det havde nok været mere muligt at komme i dybden, havde jeg formået i højere grad at danne rød tråd gennem overblik og litteraturvalg. Jeg må erkende, at jeg har haft vanskeligt ved at begrænse mig. Der at findes et hav af perspektiver på og teorier om humoren. Jeg har haft vanskeligt ved at afslutte et perspektiv og gå videre til det næste, og har i stedet taget flere teorier om humoren med i et væk. Dette har haft den betydning, at jeg ikke har kunnet foretage det store arbejde med at skabe overblik og trække linjer så grundigt og omfattende, som havde været hensigtsmæssigt, hvilket ærgrer mig. Jeg er overbevidst om, at kvaliteten af arbejdet ville have været højnet, havde jeg i højere grad disponeret mine kræfter i forhold til udarbejdelsen af specialet med henblik på dette.

Arbejdsprocessen

Den indledende fase med at udarbejde en angrebsvinkel, disposition over specialet samt begrebsafklaring blev meget lang, og det var især vanskeligt at løsrive mig fra begrebet humors etymologi. Efter en måneds tid oplevede jeg, at det begyndte at gå trægt med at få udarbejdet specialet. Jeg har løbende reflekteret over årsagen til dette. Jeg er nået frem til, at det især skyldes, at det har været en krævende udfordring for mig at udarbejde specialet alene. Det skal siges, at min uddannelse til Cand.Psyk. hidtil har båret præg af gruppearbejde både ved udarbejdelse af ”specialelignende” projekter på næsten hvert semester af bachelor og kandidatdelen, men også ved deltagelse i læsegrupper på næsten hvert semester. Jeg oplever, at være blevet socialiseret til gruppearbejde gennem studiet. I slutningen af januar, hvor specialeprocessen tog sin begyndelse, havde jeg planer med en medstuderende om at udarbejde speciale sammen. Dette kunne desværre ikke lade sig gøre alligevel, da hun skulle på barsel. Jeg valgte derfor at udarbejde specialet alene. Af de særlige udfordringer, som jeg oplever ved at skrive speciale alene, er der både faglige og ikke-faglige. Af de faglige er der blandt andet, at jeg naturligvis i mest overvejende grad har min egen viden at trække på. Derudover har jeg i højere grad end ellers aktivt gå ud og finde informationer. Ofte er det sådan i grupper, at nogen har læst noget, man ikke selv har og derved kan arbejdsbyrden opleves mindre, selvom opgaven ville have været større. Fordi jeg oplevede ikke at kunne dække så mange vinkler, som når et projekt udarbejdes i en gruppe, fik jeg hurtigt følelsen af, at tingene at tage længere tid, når man er alene. Jeg oplevede desuden, at det har været et stort arbejde i sig selv at få en god arbejdsrutine, da jeg ikke har haft gruppen til at medvirke til at skabe struktur. Det har desuden været en udfordring at få mine sociale behov dækket, hvilket jeg ellers har oplevet, at gruppen har bidraget til. Derfor har det føltes isolerende at skrive speciale alene. Jeg har selv måttet stå for at skabe noget, der har kunnet gøre det ud for den støtte og struktur, der normalvis er opstået i de grupper, jeg har deltaget i. Jeg oplever desuden, at jeg befinder mig bedst i arbejdsfællesskaber med andre, og sådan set er i stand til at yde mere i sådanne sammenhænge. Dette pres og den omvæltning, det var at skulle skrive alene, oplevede jeg gjorde, at jeg forholdsvist tidligt i processen fandt det urealistisk at færdiggøre specialet til min oprindelige deadline den 1. august.

Heldigvis blev arbejdsprocessen langt mere konstruktiv, og presset er faldet markant i den sidste halvdel af forløbet. Om dette har jeg gjort mig følgende tanker: Jeg har erkendt, at det var muligt at udskyde afleveringen af specialet, og det at jeg valgte denne mulighed, gav mig en følelse af

større medbestemmelse. Der blev efter sommerferien ansat en humorforsker; Martin Führ på universitetet og jeg fik også midtvejs i forløbet gennem min vejleder fik kontakt med tre bachelorstuderende, og har fået lov at læse deres to bacheloropgaver, og den faglige sparring, dette kunne give, gav øget gejst til at fortsætte. Derudover begyndte jeg i højere grad af tage imod den støtte, som familie og venner tilbød blandt andet i form af mulighed for at placere mig fysisk andre steder således at jeg var i nærheden af andre under arbejdet, hvilket afhjalp, at jeg fandt processen isolerende. Sidst, men nok det mest afgørende, fik jeg i samarbejde med min vejleder udarbejdet en plan over den endnu ikke udfærdigede del af specialet, og delte det op i mindre dele med løbende deadlines. Dette har betydet, at jeg kunne se, at bunken af færdige sider voksede, hvilket har holdt katastrofetankerne på afstand og givet motivation for at arbejde videre.